

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
AMERİKAN KÜLTÜR VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS

**AMERİKAN KÜLTÜRÜNE FARKLI BİR BAKIŞ:
ROBERT M. PIRSIG VE ZEN BUDİZM**

**DANIŞMAN
YARD. DOÇ. DR. SEMA BULUTSUZ**

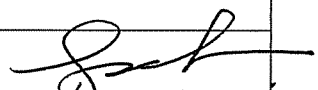
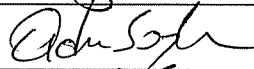
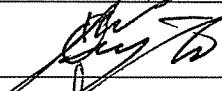
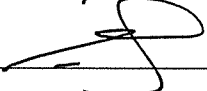
**HAZIRLAYAN
ZEHRA ÇİFTÇİ
2501060007**

İstanbul, 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz AMERİKAN KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI BİLİM Dalında 2501060007 numaralı ZEHRA ÇİFTÇİ'NİN hazırladığı "AMERİKAN KÜLTÜRÜNE FARKLI BİR BAKIŞ I ROBERT M. PIRSİG VE ZEN BUDİZM" konulu YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 23.03.2010 SALI günü Saat:11.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin kabulü.....'ne* OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF. DR. AYŞE DİLEK ERBORA	Kabulü	
DOÇ. DR. ÖZDEN SÖZALAN	KABULÜ	
YRD. DOÇ. DR. NEZİR YUNUSOĞLU	KABULÜ	
YRD. DOÇ. DR. SEMA BULUTSUZ	Kabulü	
YRD. DOÇ. DR. AYŞE ECE	Kabulü	

ÖZ

Bu çalışmada, Batı kültürünün oluşum sürecinde önemli bir yer tutmuş olan, Antik Çağ, Aydınlanma Çağı ve Modernizm dönemleri, toplumda var olan ikili karşıtlıklar ve bu ikili karşıtlıkların bireyde ve toplumda yansımaları ele alınmıştır. İnanış ve kültür farklılığı nedeniyle ikili karşıtlıkların daha az hissedildiği Doğu kültürleri de incelemeye dâhil edilecektir. Romantik-klasik ikili karşıtlığı temel alınarak, sanat-bilim, hümanizm-teknoloji, kadın-erkek ve Doğu-Batı ikili-karşıtlıklarına da değinilecektir. Batı toplumlarında yüzyıllardır var olan bu durumun yazınsal düzlemde sergilenmesi amacıyla, ikili karşıtlıkları eserinde nitelik temelinde uzlaştırmaya çalışmış Robert M. Pirsig'in Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı: Değerlerin Sorgulanması eseri seçilmiştir.

ABSTRACT

This study deals with the binary oppositions and the reflections of these binary oppositions on the individual and the society which appeared as the result of the Ancient Age, the Enlightenment and Modernism. The Eastern cultures in which binary oppositions dualisms are less effective because of the difference it has in the culture and the beliefs will be included to the study. Binary oppositions such as art-science, humanism-technology, female-male and East-West will be referred on the basis of the romantic-classic binary oppositions. In order to portray this situation which has existed in Western societies for centuries, from a literary point of view Zen and the Art of Motorcycle Maintenance: An Inquiry Into Values, the book by Robert M. Pirsig who has tried to unite these binary oppositions on the basis of Quality has been selected.

ÖNSÖZ

Batı kültüründe yüzyıllardır baskınlığını sürdürmüş Antik çağ felsefesi, Aydınlanma Çağı, Romantizm ve Modernizm'den sonra yirminci yüzyılda Batı dünyasında Doğu inanışları da ilgi görmüştür. Doğu inanışlarının ve özellikle Zen Budizm'in popüler olması Eugen Herrigel'in Japonya'da Felsefe dersleri verdiği sırada ilgi duyduğu Japon okçuluk sanatıyla alakalı deneyimlerini anlattığı Zen in the Art of Archery eserini yayınlamasıyla başlamıştır. Daha sonra bu konuda yazılmış eserler Batı insanının Zen'e duyduğu ilgiyi fazlalaştırmıştır. Amerika'daysa İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan edebiyatında kendilerine yer edinmiş Beat Kuşağı'yla beraber Amerika'da Doğu inanışları, özellikle Zen etkili olmuştur. Beat yazarlarının eserleri incelendiğinde Doğu düşünce ve inanç sisteminden esinlendikleri açıkça görülür. Bu inanış ve düşüncelerden etkilenen yazarlar Beat yazarlarıyla sınırlı kalmaz. Amerikalı yazar Robert Pirsig 1968'de iki arkadaşı ve oğluyla çıktığı bir motosiklet gezisinden esinlenerek Zen ve Motosiklet Bakımı Sanatı: Değerlerin Sorgulanması (1974) eserini yazmaya başlar. 1972 yılında biten eserin basımı 1974 yılında gerçekleşmiştir. Bir kurmaca olarak değil, Chautauqua anlatısı olarak gördüğü eserinde Pirsig'in deneyimlerini aktardığı üç sesi vardır; hayatı esere yansıyan yazar, eserde şimdiki zaman kalıbında motosiklet yolcuğunu aktaran ve geçmişini hatırlayan anlatıcı ile geçmiş zaman kalıbında ortaya çıkan yazarın kendi geçmişinin yansıması olan Phaedrus.

Pirsig eserinde geliştirdiği fikirlerde Doğu inanışlarından olduğu kadar Batı'nın düşünürlerinden ve düşünce hareketlerinden esinlenmiştir. Eserde Antik Yunan filozoflarından, özellikle Platon ve Aristoteles'in etkileri ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda Aydınlanma Dönemi düşünürlerinden Locke, Hume ve Kant da esere dâhil edilmiştir. Pirsig'in eserinde Doğu düşünce ve inanç sistemlerinden Zen Budizm'inin, Budizm'in, Taoizm'in ve Hinduizm'in etkileri açık bir şekilde görülür. Ancak her ne kadar yazar eserinde doğrudan referans almasa da başka bir Doğu inanışı olan Konfüçyanizm'in de etkilerini görmek mümkündür.

Karşıt görünen iki dünyayı eserinde bir araya getirerek Pirsig, Batı Dünyasında salt akılcılık ya da romantik yüzeysellik temelinde ortaya çıkan ikili karşıtlıkların

topluma yansıması sonucu ortaya çıkan olumsuzluklara dikkat çeker. Bu ikili karşıtlıkları klasik ve romantik ayrım temelinde şekillendirir. Bu ayrımı somutlaştırmak için teknolojiyi sadece sömürülecek ve keyif alınacak bir olgu olarak gören kişileri ve teknolojiyi canavarlaştırarak ondan uzak durmaya çalışan ama uzak kalamayan insanları örnek gösterir. Toplumda var olan bu ayrımın sona erdirilmesi için Nitelik adını verdiği kavramı önerir.

Nitelik kavramı eserin ilerleyen bölümlerinde ortaya çıksa da eserin her bölümünde kavramın etkilerini hissetmek mümkündür. Nitelik temelinde Platon'un İyi'sini, Sofistlerin erdemini, Buda'yı, Tao'yu ve Hindu mistik öğelerini içinde barındırdığı gibi kavramın gelişim sürecinde Poincaré'den ve Einstein'dan da etkilenilmiştir. Aydınlanma Çağı düşünürlerinden doğrudan alınmış bir etki olmasa da yazarın da eserinde belirttiği üzere bu düşünürlerin de Nitelik üzerinde etkileri olmuştur. Ancak yazar Nitelik fikrini geliştirmede etkilendiği düşünce ve düşünürleri eserine yansıtırken yeterince açık davranmamıştır. Doğu inanışlarının Nitelik üzerindeki etkisi kendisinin belirttiğinden daha yoğundur. Pirsig Doğu inanışlarından esinlenmesini adil bir biçimde eserine yansıtmamıştır. Aynı zamanda İngiliz ve Amerikan romantik şair ve yazarların kendi dönemlerinde gelişen teknoloji ve gelişmelerle ilgili görüşleriyle kendisinin Nitelik ve romantik-klasik ikili karşıtlığı ile ilgili geliştirdiği düşünceler arasında dikkat çeken bir benzerlik olmasına rağmen kendisi eserinde bu durumu hiç belirtmemiştir.

Bu nedenle, bu incelemede Robert Pirsig'in eserinde ortaya attığı Nitelik kavramının, Doğu inanışları ve Romantik yazar ve şairlerin görüşleriyle yeterince belirtilmemiş ya da hiç belirtilmemiş ortak özellikleri üzerinde tartışmalar gerçekleştirilecektir. Ancak öncesinde eserin yöntemi, yazarın eserini neden kurmaca olarak değil de bir Chautauqua anlatısı olarak gördüğü üzerinde tartışılacak ve eserin kısa bir özeti yapılacaktır. Bir sonraki bölümde Nitelik kavramı ve kavramın felsefi ve bilimsel özellikleri verilecektir. En son bölümde Nitelik ve Doğu inanışları arasındaki benzerlikler ile Pirsig'in Romantik yazar ve şairlerle ortak özellikleri tartışılacaktır. Bu incelemenin amacı Pirsig'in sunduğu Nitelik kavramının Batı ve Doğu düşünce dünyasında sahip olduğu benzer unsurları ortaya çıkarmaktır.

Bu tezin hazırlanması sürecinde gösterdikleri sonsuz sabır, destek ve ilgi için öncelikle aileme teşekkür ediyorum. Ayrıca bana olan güveni asla sarsılmayan dostum Gökhan Özalp'e teşekkürlerimi sunarak kendisine verdiğim sözü tuttuğumu bilmesini istiyorum. Tezin hazırlanmasında bana olan desteğini esirgemeyen hocam Sema Bulutsuz'a teşekkür etmek istiyorum. En önemlisi sevgisini, ilgisini, desteğini her zaman hissettiren ve devamlı yanımda olan Sezgin Mesut'a çok özel teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZ, ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1. <u>ZEN VE MOTOSİKLET BAKIM SANATI: DEĞERLERİN</u>	
<u>SORGULANMASI, ESERİN YÖNTEMİ VE ÖZETİ</u>	8
1.1. Eserin Yöntemi Üzerine	8
1.2. <u>Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı: Değerlerin Sorgulanması</u> 'na	
Kısa Bir Giriş	13

II: BÖLÜM

2. BATI TOPLUMUNDAKİ İKİLİ KARŞITLIKLARIN CHAUTAUQUA	
ANLATILARI İÇERİSİNDE NİTELİK İLE ÇÖZÜMLENMESİ VE	
KARAKTERLERİN ROLÜ	17
2.1. Nitelik ve Romantik-Klasik İkili-Karşıtlığı	17
2.2. Nitelik ve Felsefi Tartışmalar	26
2.3. Nitelik ve Bilimsel Tartışmalar	35
2.4. Nitelik Arayışında Chris'in Rolü	40

III. BÖLÜM

3. ESERDE DOĞU FELSEFESİ VE NİTELİK	49
3.1. Nitelik ve Doğu Felsefesi	49
3.2. Nitelik ve Romantizm	64
SONUÇ	78
KAYNAKÇA	82

GİRİŞ

Zen ve Motosiklet Bakımı Sanatı: Değerlerin Sorgulanması (1974) eserini Robert Pirsig, 1968 yılında oğlu Chris ve iki arkadaşı John ve Sylvia ile Amerika'nın bir ucundan öbür ucuna yaptığı on yedi günlük motosiklet yolculuğundan esinlenerek yazmaya başlamış, eseri 1972 yılında bitirmiştir. Ancak eserin basılması 1974 yılında gerçekleşmiştir. İçsel ve dışsal yolculuğun aynı anda gerçekleştiği eserde yazarın kendi hayatından esinlendiği açıktır. İsmi verilmemiş bir anlatıcı tarafından aktarılan eserde geçmiş ve gelecek iç içedir. Yolculuk başladığında kendi geçmişiyle ve gerçeğiyle yüzleşmeye başlayan anlatıcı tarafından esere aktarılanlar yazarın hayatıyla doğrudan ilişkilidir. Yazar eserini “Zen” başlıklı kitaplardan esinlenerek adlandırmıştır. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı arasında karısıyla birlikte Japonya'ya giden Eugen Herrigel Zen in the Art of Archery (1953) eserini, karısı Gustie Herrigel ise Zen in the Art of Flower Arrangement (1958) eserini yazmıştır. 1969'da yayınlanan Robert Leverant'ın Zen in the Art of Photography bu türevlerin bir devamıdır. Bu eserler “...da Zen” fikri ile ilerlemelerine karşın Robert Pirsig, Zen felsefesini ve üzerinde tartışılacak konuyu ayrı düşünmüş ve eserinin adını “Zen ve ...” olarak ortaya koymuştur. Yalnız kendisi bu adlandırmayı kullanan ilk yazar değildir. Ray Bradbury 1958 yılında yazdığı Zen and the Art of Writing eserinde bu terimi kendisinden önce kullanmıştır (Dexter, 2008:1).

Romanda Robert Pirsig, hayatın her alanını kapsayan, kişiyi her seçiminde, araştırmasında, eğilimlerinde ve arayışlarında “en iyi, en doğru” olana götürebilecek olan “Nitelik” kavramı üzerinde durmaktadır. Eserde Pirsig'in iki yansıması bulunur: Yolculuk sırasında şimdiki zaman kalıbında Niteliği tartışan anlatıcı ile 1961–1963 yılları arasında gördüğü psikolojik tedavi öncesi kişiliğini ve geçmişini yansıtan ve Niteliği geçmiş zamanda tartışmış olan ve anlatıcı tarafından şekillendirilen alter ego Phaedrus. Eserin biyografik özellikleri geçmiş aktarıldıkça daha belirginleşir. Klinik tedavi görmeden önce yazarın kendisi de Bozeman şehrinde Montana State College'da ders vermiş, Nitelik ile ilgili incelemeleri kendisini Antik Çağ ve Mistik Doğu felsefesine yönlendirmiştir. Yazarın gerçek

hayat hikâyesiyle eser içinde anlatıcının alt benliği Phaedrus’la ortaya çıkardığı olay örgüsü birbirine paraleldir. Eserde anlatıcının Phaedrus’un ortaya attığını söylediği Nitelik kavramı Platon’un öne sürdüğü “İyi” kavramı ve Doğu Felsefesi’ndeki “Tao” ile benzerdir. Nitelik hakkında Julian Baggini ile Filozoflar Dergisi Çevrimiçi için yaptığı bir röportajda Pirsig’in bu benzerlikle ilgili yorumu, “Niteliğin Tao ve Buda-doğasıyla özdeşleştirilmesi dışında (ayrıca Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı’nın başlığı da) bu konuda özgün olduğum söylenemez” olur (Baggini, 2008: 12). Eserdeki anlatıcıyla Phaedrus birbirlerinin zıttı olarak görünmelerine rağmen, Nitelik kavramında benzer görüşleri vardır. Nitelik kavramının tanımlanabilirliği konusunda ayrılırlar. Kavramın tanımlanamaz olduğunu düşünen Phaedrus’un aksine, anlatıcı Nitelik kavramına tanımlar getirmeye çalışır. Bu ayrımlar anlatıcının en başından alt kimliğinin farkında olduğu ya da onu kabullendiği anlamına gelmez. Aslında anlatıcı arkadaşları ve oğlu ile yaptığı bu motosiklet yolculuğu geçmişten gelen Phaedrus hayaletiyle hesaplaşmak için gerçekleştirir. Ayrıca eserin Zen felsefesiyle ilişkisini ve Suzuki’nin “Zen özünde kişinin kendi benliğinin doğasını kavrama sanatıdır ve esaretten özgürlüğe giden yolu işaret eder.” (Suzuki, 2006: 3) sözünü göz önünde bulundurursak, anlatıcının yolculuğu özgürlüğe bir adım olarak görülebilir. Emerson’un “Nature” eserinde kullandığı “geçmiş arkadaş bırakmak, evrenle özgün bir ilişkinin tadını çıkarmak ve kendine ait bir dünya kurmak” (Emerson, 1983: 15) tabirleri anlatıcının bu kaçışını olumlar niteliktedir

Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı eserinde tartışılan “Nitelik” ve “Nitelik nedir?” sorusunun ardından nitelik üzerine oluşturulmuş birçok görüş ve çözümler sunulmuştur. Yazarın ikinci romanı olan Lila: Ahlakın Sorgulanması eserindeyse “Nitelik” kavramı genişletilmiş, “Niteliğin Metafiziği” bileşiminde tartışılmıştır. Bu önerme içerisinde Nitelik “Niteliğin Metafiziği” içerisinde statik ve dinamik nitelik olmak üzere ikiye ayırmıştır. Statik nitelik tanımlanabilir ve tüm dünya anlayışımızı üzerine kurabileceğimiz dört evrimsel dala ayrılmıştır: İnorganik, biyolojik, sosyal ve akılcı. Dinamik nitelik ise tanımlanamaz ama organizma o olmadan gelişemez. Dinamik nitelik bu noktada Phaedrus’un ortaya attığı Nitelik kavramının ham şekliyle benzerlik gösterse de bu iki nitelik Pirsig’in “Niteliğin Metafiziği” olarak adlandırdığı başka bir felsefi tartışmaya yöneldiği için konunun dışında kalır.

Bir yol hikâyesi olan Lila: Ahlakın Sorgulanması eserinde bu sefer bir gemi yolculuğu yapılır. Dört karakter, statik niteliğin ayırımına paralel bir şekilde kurgulanmıştır. Gemi inorganik varlığın temsilcisidir. Lila karakteri Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı: Değerlerin Sorgulanması eserindeki Phaedrus ile benzeşir, ayrıca Lila doğayı temsil eden karakterdir. Yazar kendi görüşlerini Lila: Ahlakın Sorgulanması eserinde aklın temsilcisi olan Phaedrus yoluyla aktarır (Pirsig: 1992). Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı: Değerlerin Sorgulanması eserinde kendisini Phaedrus yoluyla yansıtmayı tercih etmişse de, her iki kitaptaki Phaedrus karakteri ile özdeşleştirilmeyi istemez.

Eserde Nitelik kavramına varmadan önce anlatıcı teknolojinin insanlar tarafından canavarlaştırılmış olduğunu belirtir. Bu önyargının nedeni olarak ise romantik anlayış ve klasik anlayış ikili-karşıtlığının aşılmamış olmasını ileri sürer. Bu ikili karşıtlık Niteliğin temel alındığı bir anlayışla aşılabılır.

Zen ve Motosiklet Bakımı Sanatı: Değerlerin Sorgulanması eseri boyunca karşımıza çıkan ikili karşıtlıklar karakterlerin ve felsefi söylemlerin oluşturulmasında esas rolü üstlenir. Yukarıda da belirtildiği gibi yazar her şeyden önce anlatıcı ve kendisi arasında, daha sonra da anlatıcı ve Phaedrus arasında bir ikilik oluşturmuştur. İkilikler bununla sınırlı kalmaz. Anlatıcı ve Chris, anlatıcı ve arkadaşı John, anlatıcı ve eski iş arkadaşı De Weese, anlatıcı ve Sylvia arasında olmak üzere birçok ikilili-karşıtlık, kadın-erkek, romantik-klasik, teknoloji-doğa gibi çeşitli ikili karşıtlıklara tekabül eder.

Nitelik esas alınarak oluşturulan bu ikiliklerin somut hali Phaedrus'un ortaya attığı söylenen klasik anlayış ve romantik anlayış olarak ortaya çıkar. Eserde anlatıcı bu iki anlayışı kısaca "Klasik anlayış dünyayı, belirleyici biçimin kendisi olarak görür. Romantik anlayış ise, o anki görünüşüyle görür." (Pirsig, 2007: 66) olarak tanımlar.

İncelemede temel alınacak ikilik aslında romantik anlayış ve klasik anlayıştır. Diğer tüm ikilikleri bu iki anlayış üzerinden kurgulayıp, aralarındaki anlaşmazlıkları ve

bağdaşmaları aktarmaya çalışacağım. İkiliklerin eserin adında görülebildiğini düşünen John G. Cawelti'ye göre;

Modern insanın zihninin bölünmüşlüğüne teşhis ettiğine ve bir çare aradığına dair iddiasının yoğunluğuna ve arayışına yazarın verdiği önem, başlıkta göze çarpan bir şekilde bir araya gelmiş antitezler dizisinde kendisini gösterir: teknolojiye karşı din; maddeye karşı ruh; mekanizmaya karşı mistisizm; makineye karşı zihin; mühendisliğe karşı sanat; Batı'ya karşı Doğu, Cennet'in Melekleri'ne karşı Budistler (Cawelti, 1979:159).

Eserin başlığı temel bir ikiliği konu alır. Zen ve motosiklet bakımını yan yana koymak ve motosiklet bakımını bir sanat olarak belirtmek bir antitezler dizini ortaya koyar. Anlatıcı romantik anlayış ve klasik anlayışı ilk olarak beylik anlamda özetler. Sanat ona göre bilim ile karşılaştırıldığında romantiktir ve kadın ile özdeşleştirilir. Mantık ve kurallar ile ilerleyen klasik düşünce ise genelde eril olarak düşünülür (Pirsig, **a.g.e.**, s.66). Aslında her iki düşünceyi de birbirinden tamamen ayrı düşünüp, sadece bir yöne kaymak diğerine tamamen olumsuz bakmayı doğurur. Bu yüzden yanlış değerlendirmeler ortaya çıkabilir. Yazar “Motosiklet sürmek romantik olmasına karşın, motosiklet bakımı tam anlamıyla klasiktir.” (**A.e.**, s.66) derken ikiliğin karşıt durmasına rağmen iç içe olduğunu da vurgulamaktadır.

Eserde doğu ve batı felsefelerinin işlevleri önemlidir. Ronald DiSanto'ya göre, “Yolculuk düşüncenin Doğu ve Batı yarım küreleri arasında ileri geri gidip gelir” (DiSanto ve Steele, 1990: 50). Birçok filozofa yapılan göndermeler eserin yapısı için önem taşır. Eserde etkileri ayrıntılı olarak ele alınacak filozofların sayısı bir hayli fazladır. Phaëdrus incelediği filozoflara asla tarafsız davranmaz. Hepsinden belli bir noktaya varmalarını ister ve gerçekleşmediğinde sinirlenir. Buna rağmen deneyici düşünceyi çalışırken aynı fikirde olması Kant'a saygı duymasını beraberinde getirir. Phaëdrus Kant'ın a priori düşüncesinden yola çıkarak zihnimizdeki zaman ve uzay içerisinde devamlılığı olan a priori motosikletten bahseder. Hume onu doğanın hayal gücünün bir ürünü olduğuna ve tüm dünyanın insanın zihninde olduğuna ikna eder. Poincaré'yi incelerken de doğrunun göreceliğini ve mekânın eğriliğini öğrenir.

Batı düşüncesinin temeli olan Antik Yunan Felsefesi eser içinde hatırı sayılır bir ağırlığa sahiptir. Anlatıcın alt kimliğine Platon'un Phaedrus metnindeki Phaedrus karakterinin isminin verilmesi tesadüf değildir. Platon'un metnindeki Phaedrus nitelik arayışı sırasında, Sokrates ile özellikle retorik ve yazma ile alakalı olarak, gerçekliğin dil ile ilişkisi, sevgi felsefesi, metafizik de dâhil olmak üzere birçok felsefi konu hakkında konuşmuşlardır. Diyalog Platon tarafından yazılmıştır. Benzer bir şekilde de Zen ve Motosiklet Bakımı Sanatı: Değerlerin Sorgulanması eserinde Phaedrus'un hikâyesi ikinci elden yazılmıştır, anlatıcı tarafından. Geoffrey Galt Harpham'ın yaptığı "Phaedrus anlatıcı için ne ise, Sokrates de Plato için odur." (Harpham, 1988: 77) yorumu çok yerindedir.

1968 yılında yazılmaya başlanan eserin döneme tezat olarak daha çok eski felsefi akımlardan etkilenmiş olması o dönemde gelişen "beat kuşağı" ruhundan bahsedilmeyeceği anlamına gelmez. Eserde önemli bir etkisi olan Zen o dönemde Beat hareketi içerisinde de popüler olmuştur. Jack Kerouac 1957 yılında yayımlanan On The Road (1958) eserinde Beat Kuşağı felsefesinin temellerini atmıştır. Eser Kerouac'ın Budist felsefe ile olan ilgisini derinlemesine sorgulamasına rağmen yapılan yolculuk Mahayana ilkelerinin bir uzantısı olarak düşünülebilir. Bu ilkeler Budist ahlak kurallarının temelini oluşturur ve rahip olmayan sıradan halktan izleyicilerin takip etmesi gereken ilkelerdir. Yazarın On The Road eserinden sonra yayımladığı yine bir yol hikâyesi olan eseri Dharma Bums Zen öğretisini doğrudan içinde barındırır. Dharma kelime anlamı olarak kişinin kendine olan sorumluluğu kişinin evrendeki yeri manasına gelir. Türkçe'ye Zen Kaçıkları başlığı altında çevrilmiş olan kitaptaki baş karakter Ray Smith takma adlı Jack Kerouac'tır. Eserlerinde arkadaşlarını da değişik isimlerle romanına dâhil eder. Kişisel aydınlanmaya ulaşmayı amaçlayan ve her gün meditasyon yapan Ray ve Budistlerin doğanın içerisinde tek başına düşünceye dalmalarını doğayla olan ilişkisinde yansıtan Japhy Ryder iki ana figür olarak karşımıza çıkar (Kerouac, 2006).

Robert Pirsig'in yaptığı içsel ve dışsal yolculuklar, alt benliğiyle Phaedrus ile hesaplaşması, Nitelik arayışının aralarında nitelikli bir ilişki kurmasını engellediği oğluyla uzlaşması, ikili-karşıtlıkların çözülmesi olarak düşünülebilir. Fakat

sonunda alt benliğini daha fazla bastırmaktansa onun gerçek benliği olduğunu anlar ve oğlu ile daha önce kuramadığı nitelikli ilişkiyi kurar. Bu bir tür aydınlanma olarak değerlendirilebilir.

Bu manada, Robert Pirsig ve onun eseri Zen ve Motosiklet Bakımı Sanatı: Değerlerin Sorgulanması incelenirken Antik Yunan filozofları Sokrates, Platon, Aristoteles ve Sofistlerin görüşleri referans alınacaktır. Ayrıca Deneysellik kurucuları David Hume ve John Locke, Amerikan transandantalizminin öncüsü Ralph Waldo Emerson ve onun takipçisi Henry David Thoreau da incelemeye dâhil edilecektir. Marksist edebi ve kültürel eleştirmenler, Theodor Adorno ve Max Horkheimer ile Michel Foucault'ya da başvurulacaktır. Ayrıca eserdeki Nitelik kavramıyla Doğu Felsefesi arasındaki benzerlikler üzerinde durmak için Zen Budizm, Hinduizm, Konfüçyanizm ve Taoizm kutsal metinlerinden ve Zen Budizm'i ve pratiklerini günümüze aktarmış olan D.T. Suzuki'den de yararlanılacaktır.

İncelememde anlatıcının oğlu ve arkadaşları ile birlikte bir motosiklet yolculuğuna çıkması, sonrasında Amerika'nın Batı kesimine yani kırsal ve daha boş bölgelerine yönelmesi sırasında öncelikle anlatıcının içinden çıkamadığı yirminci yüzyıl akılcılığını ve kendi geliştirdiği akılcılık hayaleti terimlerini tartışmak ve Niteliğe giden yolda salt akılcılığın kendisini yeterince yönlendiremediğini açıklığa kavuşturmaya çalışacağım. 1950 yıllarından başlayarak 1970'li yıllara kadar devam eden Batı düşüncesinden uzaklaşarak Doğu düşünce ve inançlarının yardımıyla ruhsal bir arayışa yönelme yazarlar ve insanlar tarafından benimsenmişti. Robert Pirsig'in bu dönemde yazdığı Zen ve Motosiklet Bakımı Sanatı: Değerlerin Sorgulanması eserinde de bu eğilim görülmesine rağmen yazarın bunu gerçekleştirmekte başarı sağladığı söylenemez. Çünkü Pirsig romantik-klasik tartışmasını Zen aracılığıyla yeni bir öneri ya da çözüm yolu olarak sunsa da bilineni tekrarlamaktan öteye gidemiyor. Teknolojiyi canavarlaştırmış ya da teknoloji bağımlısı olmuş toplumlarda oluşmuş romantik-klasik ikili karşıtlığını uzlaştırmak için önerdiği Nitelik, on dokuzuncu yüzyılda Romantik yazarların söyledikleriyle, Doğu inanışlarıyla ve Antik Yunan düşüncesiyle benzemesinden dolayı Pirsig

orijinal olmaktan çok bilineni tekrar ediyor. Pirsig bu benzerliklerin birçoğunu eserinde belirtmemiş olsa da bu incelemede Nitelik kavramının Doğu inanışları, Romantik hareket ve Antik Yunan felsefesiyle olan ortak noktalarını tartışıp, bu benzerliklerin bulunduğu eserlerden örnekler sunacağım. Kaynak olarak kullanılan Doğu dinlerinin kutsal yapıtlarından, romantik yazar ve şairlerin eserlerinden ayrıca Antik Yunan metinlerinden yapılan alıntılardan yola çıkarak romantik-klasik ikili karşılığı ve Nitelik kavramını incelememde ele alacağım.

I. BÖLÜM

1. ZEN VE MOTOSİKLET BAKIM SANATI: DEĞERLERİN SORGULANMASI, ESERİN YÖNTEMİ VE ÖZETİ

1.1. Eserin Yöntemi Üzerine

Robert Pirsig'in Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı: Değerlerin Sorgulanması eserinin içerdiği otobiyografik özellikler gözden kaçmaz. Fakat yazar eserdeki anlatıcı ve Phaedrus ile doğrudan ilişkilendirilmek istemez. Amacı otobiyografik bir eser yazmak olmamıştır. “The Observer”ın muhabiri Tim Adams ile yaptığı bir röportajda kendini bildiğinden beri her şeyi açıklayan bir teori oluşturmak gibi karşı konulmaz bir isteğe sahip olduğunu belirtmiştir (Adams, 2006: 3). Ancak eserdeki anlatıcı ve alter-egosu Phaedrus’un yazarın hayatıyla benzeşmesi gözden kaçmaz. Not bölümünde “gerçekten olmuş olaylardan” bahsettiğini belirtmiş olsa da eser için yazdığı önsözde bu benzetmeyi reddedercesine anlatıcı ve Phaedrus’tan roman karakterleri gibi bahseder. Fakat Richard Rodino bu belirsizliğe karşı çıkar, “Eser ne roman ne de otobiyografi olarak kategorize edilmeyi reddederek neredeyse saygısızlığa davetiye çıkarıyor – kitabın kararlı bir şekilde kırmak için yola çıktığı ikiliklerden birisi de budur” (Rodino, 1980: 21). Jerome Bump ise bu ikilem arasında kalmaktansa üçüncü bir öneri getirmeyi tercih eder,

Birçok eleştirmen eseri ya otobiyografi ya da roman olarak sınıflandırmakta ısrar ediyorlar, ama üçüncü bir seçenek onu ‘felsefe kadar otobiyografi ve romanın özelliklerini de birleştiren öncü bir eser’ olarak ele almaktır (Bump, 1983: 372).

Gerçekleştirilen motosiklet yolculuğunu anlatırken kronolojik bir sıra izleyen yazar, bir yandan da geriye dönüşler, anılar ve felsefi monologlarla hem kendisi hem de dış dünyayla hesaplaşır. İzlenen bu kronolojik sıranın yanı sıra anlatıcının geçmişi ve alter egosuyla yüzleşmesinde aşamalı bir anlatım mevcuttur. Aşamalı anlatım ile

kastedilen eserde gerçekleştirilen tartışmaların ya da iddia edilen fikirlerin doğrudan söylenmesi yerine öncesinde verilen bilgiler ve yapılan tartışmalar sonrasında söylenmesidir. Amaç aşamalı bir yöntem dâhilinde, söylemek istediği şeyden önce söylenmesi gerekenleri aktarmak olur. Bu yöntemi kullanmasının amacı okuyucuda merak uyandırmaktan çok, bir yirminci yüzyıl alışkanlığı olan acelecilikten kaçınmak istemesidir. Kişinin bir konuda acele etme isteği onun söz konusu konuya özen göstermediğinin ve hızlı bir şekilde başka bir şeye geçmek istediğinin kanıtıdır (Pirsig, **a.g.e.**, s.32). Böylece ulaşılabilecek kavramın etrafında oluşturulan döngüde tüm tartışmalar gerçekleştirildikten sonra en tepeye ulaşılır.

Aşamalı anlatıma en iyi örneklerden biri anlatıcı ve alter-ego Phaedrus arasındaki ilişkidir. Dışsal motosiklet yolculuğunun yanı sıra içsel bir yolculuğu da aktaran anlatıcının bahsettiği Phaedrus ile kendi geçmişini aktardığını ilerleyen bölümlerde anlarız. Aynı şekilde anlatıcı eserde önemli bir role sahip Niteliği doğrudan aktarmaktansa öncesinde birçok felsefi ve bilimsel tartışmalar gerçekleştirmiş ve sonrasında Niteliği ve onun getirebileceği çözümleri sunmuştur.

Eserde romantik anlayış ve klasik anlayışının Nitelik kavramı sayesinde birleştirilebileceğini savunduğu fikri incelemede tartışılacaktır. Ancak yazarın bu kavramı geliştirme yolunda yelpazesini çok geniş tuttuğu belirtilmelidir. Eserde bilimsel ve felsefi tartışmaların çeşitliliği, yazarın geçmişi göz önüne alındığında daha anlaşılır bir hale gelir. 1938 yılında Stanford-Binet Form IQ testinden 170 almasıyla on beş yaşında Biyokimya çalışmalarına başlamış ancak on yedi yaşında üniversiteden ayrılmıştır. Bundan sonra bir süre ne yapacağına karar veremeyen yazar orduya katılır, Kore'ye gider. Dönüşünde felsefe çalışmaları yapmaya karar verir ve üniversiteye döner. Bir dönem Hindistan'da Benares Üniversitesi'nde Doğu Felsefesi ile ilgili dersler alır. Daha sonra kompozisyon ve retorik dersleri veren yazar bir süre sonra Chicago Üniversitesi'nde "Düşünceler ve Yöntemler 251, Retorik" dersine katılmıştır. Pirsig'in birçok filozofu, bilim adamını ve onların öğretilerini içeren eserini belirli bir kuramsal tartışma üzerinden incelememeyi tercih etmemin nedeni de eserdeki bu çeşitliliktir. Antik Yunan Filozoflarından Aydınlanma dönemi düşünürlerine, Newton'dan Einstein'a kadar birçok bilim

adamına başvuru edilen eserde ayrıca Romantizm etkileri de görülür. Bu nedenle incelemede kuramlardan ziyade Nitelik kavramı, düşünce ve inanç sistemleri ve karakterlerin gelişimi üzerinde durulacaktır.

Yazar metinde arkadaşlarının gerçek isimlerini kullansa da karakterler ve olaylar üzerine kurgulanmış bir roman yazmayı ama lamadı ı açıktır. Eserde bahsi geçen arkadaşlarını karakterler olarak görmez. Arkadaşı Sylvia'nın "Nesne olmaktan ho lanmam" (A.e., s.122) cümlesi yazarın bu bakış açısını destekler.

Eser 1968'de oğlu ve arkadaşlarıyla gerçekleştirdikleri motosiklet yolculu undan esinlenerek yazdığı denemeler sonucu ortaya çıkmıştır. Teknik ve insani değerler hakkında yazdığı bu denemeleri daha sonra geni letmi  ve bir kitap haline getirmiştir. Yolculuk sırasında u radı ı arkadaşları Robert ve Gennie DeWeese'lerin evindeki bir ak am yemeği sonrası gerçekleşen bir diyalo un anlatıldığı bölümde bu esinlenme daha belirginleşir. Teknoloji, bilim, motosiklet bakımı, sanat, keşifler ve daha birçok konunun tartı ıldı ı kalabalık partiden sonra retorik ilerden, Platon'dan ve Akıl Kilisesinden bahseden anlatıcıya arkadaşı Gennie bunları yazması gerektiğini söyler.

Ba ımı sallayarak onaylıyorum. "Bir dizi konferans-deneme hazırlamayı düşünüyorum. Bir tür Chautauqua. Buraya gelirken yol boyunca bunu kafamda oluşturmaya çalıştım... Belki bu yüzden tüm bu sözlere hazırlanmış gibi duruyorum. Bu çok muazzam ve çok zor bir şey.  u dağlarda yürüyerek yolculuk etmeye benziyor (A.e., s.153).

Yöntem açısından en belirleyici etmenlerden birisi anlatıcının Amerika'yı boydan boya gezen seyyar çadır gösterileri Chautauqua'ları Nitelik arayışı içerisinde dönüştürmesi ve kendi yolculuğu içerisinde Nitelik  zerine yaptığı söylemlerde bu anlatıları kullanmasıdır.

Aklıma gelen bir tür Chautauqua'dır (aklıma başka bir adı gelmiyor); tüm Amerika'yı, bu Amerika'yı,  u anda ya adı ımız ülkeyi boydan boya dolaşan, bir zamanlar insanları eğitmek, e lendirmek, düşüncelerini geliştirmek, kültür vermek, dinleyenlerin kulaklarını açmak ve dünyalarını aydınlatmak amacını

taşıyan, pek çok halka açık konuşmanın yapıldığı, seyyar çadır gösterisi biçimindeki Chautauqua'lar (A.e., s.15).

Chautauqualar'ın tarihi kısaca özetlendiğinde söylenebilecekler şunlardır: 1826'da New York'da edebi, bilimsel ve ahlaki söylevler verilen çadır alanı olarak başlamış, Amerikan İç Savaşı'ndan sonra Güney ve Batı kesimlere de yayılarak gezici çadır gösterilerine dönüşmüştür. Politikacıların kampanya amaçlı kullandığı Chautauqua gösterileri Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşadığı durgunluktan sonra savaşın bitmesiyle Büyük Buhran'a kadar en parlak dönemini yaşamıştır (McCown, 2009). Hızlı gelişen teknolojiyle modern dünyada kaybolan Chautauqua gösterileri anlatı formunda anlatıcıya “daha iyi” arayışında kılavuzluk eder ve “hem metafiziksel hem de günlük olarak medeniyetin probleminin kaynağı olarak gördüğü: modern ve eski moda, özne ve nesne, romantik ve klasik, zihin ve makine, düşünce ve hareket” (Rodino, a.g.e., s.22) gibi birçok ikili-karşıtlığı çözümlemesinde yardımcı olur. Niteliğin peşinde gittiği her yerin ve yörenin özelliklerini, ayrıca karşılaştığı insanları Chautauqua yöntemiyle eserine dahil eder. Şimdiki zaman kalıbının kullanıldığı Chautauqua anlatıları anlatıcının da istediği gibi kendisinin otobiyografisi ya da kurmaca yazarı olmaktansa Chautauqua-konuşmacısı olmasını sağlar.

Ben bir Chautauqua anlatıcısı değil de bir romancı olsaydım Zen'in, Sanat'ın ve hatta belki de Motosiklet Bakımı'nın “iç anlamları”nı açıklayan hareket dolu sahnelerle John, Sylvia ve Chris “karakterlerini geliştirme”ye çalışırdım. Bu tam bir roman olurdu, ama bazı nedenlerle bunu yapabileceğimi sanmıyorum (Pirsig, a.g.e., s.122).

Anlatıcı Chautauqua anlatılarını iki zaman kalıbında gerçekleştirir. Yolculuğun detaylarını verdiği ya da Niteliği kendisi tartıştığı zamanlarda şimdiki zamanı; geçmiş, Phaedrus'u ya da Phaedrus'un Nitelik tartışmalarını aktardığındaysa geçmiş zaman kalıbını kullanır. Anlatıcı, oğlunu ve arkadaşlarını yolculuk sırasında geçtikleri yerleri, karşılaştıkları kişileri eserine dâhil ederken şimdiki zaman kalıbını kullanır. Kişiler, yerler ve yaşananlarla ilgili gerçekleştirdiği ayrıntılı gözlemler bu iki zaman kalıbı içerisinde, Nitelik ve Chautauqua anlatılarının sonunda tek bir noktada birleştirilmeye çalışılır.

Phaedrus romantik anlayış ve klasik anlayış ikili karşıtlığına bir çözüm olarak Niteliği sunmadan önce, anlatıcının deyimiyle belirsiz sürüklenmeler yaşar. Phaedrus'un sürüklenmeleri bilimden ayrılmasını, Kore deneyimini, Hindistan'da Benares Üniversitesi'ne gitmesini ve en sonunda felsefeye yöneldiği süreci kapsar. Bu belirsiz sürüklenme deneyimleri yazarın hayatıyla paraleldir. Bilim alanında aradığını bulamayan Phaedrus insan bilgisinde koskoca hiyerarşik yapısı içinde felsefeyi 'tüm bilgi hiyerarşisinin en üst basamağı' (Pirsig, **a.g.e.**, s.112) olarak görür. Bilgi dünyasının tümü sandığı bilimin de felsefenin bir dalı olduğunu fark eder. Phaedrus'un bilgi hiyerarşisinde en üst sıraya yerleşen felsefeden anlatıcı "düşünce dünyasının yüksek ülkesi" olarak bahseder, "Şimdi, düşünce dünyasındaki bir başka tür yüksek ülkeden, en azından bana göre bununla paralel gibi görünen ya da benzer duygular uyandıran ve zihnin yüksek ülkesi diyebileceğim şeyden söz etmek istiyorum" (A.e., s.114).

Anlatıcının başvurduğu zihnin yüksek ülkesi Nitelik arayışında kendisine kılavuzluk eden önemli bir başvuru mekanizması olur. Geçmişinde zihnin yüksek ülkesinde yaptığı yolculuğun sonunda elektroşok tedavisi görmesiyle bir tür kişilik bölünmesi yaşayan anlatıcı bu sefer uyum göstermesi gereken kuralların farkındadır.

Zihnin yüksek ülkesinde belirsizliğin yeğin havasına, soruların ve bu sorulara önerilen yanıtların korkunç büyüklüğüne alışmak gerekir. Alan, aklın alabildiğinin de ötesine öylesine gider, gider, gider ki orada kaybolmak ve asla çıkış yolunu bulamamak korkusu yüzünden insan oraya yaklaşımdan çekinir (**A.e.**, s.114).

Phaedrus'un felsefe olarak gördüğü sistemi anlatıcı "zihnin yüksek ülkesi" olarak tanımlar. Ancak bu kavramı kendisi ortaya atsa da aslında, Phaedrus bu yüksek ülkede amaçsızca gezinmiş, bir zamanlar birilerinin bulunduğu her yola, her ize gitmiştir (**A.e.**, s.115). Phaedrus gezindiği bu ülkede birçok düşünürle karşılaşır. Onları araştırırken kendi söylediklerine yakın ifadeler bulsa da bu durum kendisinin taraflı olmasına bir engel teşkil etmez. Anlatıcıya göre bunun nedeni Phaedrus'un her zaman yanlı davranmış olması, her düşünürün kendi istediği yöne gitmesini istemesi ve bu gerçekleşmediğinde çıldırmasıdır (**A.e.**, s.116).

Eserde hissedilen felsefe yoğunluğu Dean Summers’a göre antik Yunan filozofları gibi bize bilgeliği öğretme ve ikna etme yolunda retorik iyi kullanmasından (Summers, 2009: 2) ileri gelir. Konuşmacının amacının düşünceye hak tanımaktansa, cevabı kontrol etmek düşünceyi yönlendirmek olduğu (Walzer, 1997: 47) retorik, antik çağda sofistlerin kullandıkları konuşma biçimidir. Phaedrus’un Batı dünyasının ilk öğretmenleri olarak gördüğü sofistler insanın her şeyin ölçütü olduğuna ve bilginin göreliliğine inanmalarıyla Phaedrus’un Nitelik kavramına yakın dururlar.

Yazarın Chautauqua anlatılarında Nitelik kavramını tartıştığı, ayrıca geçmişi ve alter-egosu Phaedrus ile hesaplaştığı içsel yolculuk ile oğlu ve arkadaşlarıyla yaptığı dışsal motosiklet yolculuğu eserde aynı anda gerçekleşir, bu nedenle bu iki yolculuk birbirlerinden tamamen ayrı değildir. Anlatıcının ‘zihnin yüksek ülkesi’ fikrini ortaya attığında “yüksek ülkede” dağlarda bulunması (Pirsig, **a.g.e.**, s.213), Chris ile dağa tırmanma deneyimleri sırasında, Phaedrus’un ‘Niteliğin güneşi’ni bulması, aktarılan Chautauqua anlatısıyla dağın tepesine yaklaştıkları anlamına gelen ‘mavi’ gökyüzünü’ görmelerinin aynı anda gerçekleşmesi gibi iki yolculuğu birbirine bağlantılı kılan olaylar, yazarın bu iki yolculuk arasında dolaylı yoldan bir ilişki kurmayı amaçlanmasından ileri gelir.

1.2. Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı: Değerlerin Sorgulanması’na Kısa bir Giriş

Eser süresince ismi söylenmeyen bir anlatıcı tarafından, kendisinin, oğlu Chris’in ve arkadaşları John ve Sylvia’nın birlikte çıktıkları motosiklet yolculuğunun ayrıntıları aktarılır. Minneapolis’ten başlayıp Batı Sahil şeridinde biten bu yolculuğa, anlatıcının iç hesaplaşması da olan Chautauqua anlatıları eşlik eder. Dört ana bölümden oluşmuş eserde otuz iki alt bölüm bulunmaktadır.

Birinci ana bölümde teknik yazarlık yaptığını öğrendiğimiz anlatıcı motosiklet yolculuğuna başlar. Daha sonra alter-egosu olduğunu öğreneceğimiz Phaedrus’u

yaptığı dönüşlerle bize tanıtır. Araştırmalarının ve arayışlarının içinden çıkamaması sonucu ortaya çıkan yıkım nedeniyle, Phaedrus’a akıl hastası teşhisi konmuş ve sonucunda elektroşok tedavisi görmüştür. Tedavi sonrasında geçmişini bastırmak isteyen anlatıcının elektroşok öncesi benliğine Phaedrus adını verdiğini ve ismin hatırlamak istemediği geçmişinin bir geri dönüşü olduğunu anlarız. Ancak yolculuğunda bastırdığı alter-egosu Phaedrus ve geçmişiyle hesaplaşmasına tanık oluruz. Eserde anlatıcının öne sürdüğü terimlerden birisi de akılcılık hayaletidir. Bu terim tamamen akılcı bir kişilik olan Phaedrus’tan ‘çalınmış’ bir fikirdir. Phaedrus akılcılık hayaletinin peşinde delirmiş, şimdi de bir hayalet gibi anlatıcının peşine düşmüştür. Hayalet imgesi Goethe’nin Erlikönig şiiriyle devam eder. Chris’in akıl hastalığı belirtileri gösterdiğini anlatır, bu bağlamda oğlu ile kendisi ve alter-egosu arasındaki paralelliklere işaret eder. Arkadaşları John ve Sylvia aracılığı ile teknolojiye karşı düşman tavırlar üzerinde durur. Hayatımızı kolaylaştırmasına rağmen teknolojiye ilişkin olumsuz duygu ve düşüncelerin kaynağını araştıran, tartışan anlatıcı bunun üstesinden nasıl gelineceğine dair yollar gösterir. Teknolojiden sadece o dönemde ortaya çıkmış hipiler ya da doğal yaşam taraftarlarının kaçmadığını, hatta teknoloji ile doğrudan bir ilişki içerisinde olan tamircilerin ve işçilerin de yaptıkları iş ile ilgili bir kimlik taşımadıklarını söyler. Anlatıcıya göre asıl sorun daha derindir. Anlatıcı anlayışı, romantik anlayış ve klasik anlayış olarak ikiye ayırır. Bu anlayışların ayrı olarak değil birlikte düşünölmeleri gerektiğini belirtir.

İkinci bölümde ise Bozeman’a, anlatıcının geçmişte yani alter-egosu Phaedrus olarak öğretmenlik yaptığı şehre giderler. Eğer Pirsig’in hayatını incelersek, eserde birçok benzerlikler bulunduğunu keşfederiz. Robert Pirsig 1959–1961 yılları arasında Bozeman’da Montana Eyalet Üniversitesi’nde retorik ve ileri yazma teknikleri üzerine ders vermiştir. Anlatıcının Bozeman’a gelmesi Phaedrus ile hesaplaşmasında önemli bir ayrıntıdır. Çünkü bastırdığı alter-egosunu ortaya çıkarmasında Bozeman’ı, oradaki arkadaşlarını ve eskiden öğretmenlik yaptığı okulu ziyaret etmesi önemli bir rol oynar. Montana Üniversitesi’nde öğretmenlik yaptığı yıllarda gerçek üniversitenin nasıl olması gerektiği konusunda bir kiliseyle ilgili okuduğu haberden etkilenerek Akıl Kilisesi kavramını öne sürer. Bu bölümde

romantik anlayış ve klasik anlayışın birlikte düşünölmeleri gerektiğı fikrini Einstein ve F. S. C. Northrop'tan alıntılar ile destekler, ayrıca Hume ve Kant'ın fikirlerini de dâhil eder. Bozeman'da yaşayan ressam DeWeese ve karısı Gennie'yi ziyareti sırasında birlikte yenilen akşam yemeğinde anlatıcı yeni bir kavram sunar: “zihinsel dinginlik.” DeWeese de John ve Sylvia gibi teknoloji ile ilgili olumsuz bir tavır içerisinde. Teknolojinin sorununun bir nedeniyse insan ruhuyla ve yüreğıyle hiçbir bağının bulunmamasıdır (Pirsig **a.g.e.**, s.150). Fakat ikinci bölümde karşımıza çıkan en önemli kavram anlatıcının daha sonra ağırlıklı olarak üzerinde duracağı Nitelik kavramıdır. Bu kavram tüm ikili-karşıtlıkların çözümlenmesinde temel olacaktır.

Üçüncü bölümde John ve Sylvia evlerine geri döner. Anlatıcı oğlu Chris ile yolculuğı sürdürür. Üçüncü bölümden itibaren Chris'in rolü belirginleşir ve rüya sahnelerinde Chris, anlatıcı ile alter-egosu Phaedrus arasında bir kaynaştırıcı görevi görür. Anlatıcı gördüğü rüyalar yoluyla geçmişle ve Phaedrus ile hesaplaşır. Chris ise bu rüyalara her zaman bir şekilde dâhil olur. Anlatıcı ve Chris'in Bozeman'da dağa tırmanmalarında ise Zen felsefesinden etkiler görürüz. Anlatıcının Nitelik arayışı üçüncü bölümde yoğunlaşır. Özne-nesne, düşünce-madde, sanat-teknoloji gibi ikili-karşıtlıkları romantik-klasik anlayışlardan yola çıkarak tartışır. Üçüncü bölümde karşımıza Locke, Hegel, Lao-Tzu ve Jules Henri Poincaré çıkar. Daha önce ele aldığı zihinsel dinginlik kavramına geri döner ve bu bölümde bu kavramı daha ayrıntılı bir şekilde tartışır. Zihinsel dinginliğin Nitelik kavramının algılanabilmesi için ön koşul olduğunu iddia eder. Bu bölümde ortaya attığı bir başka kavram ise “**gumption**” sözcüğüdür. Türkçeye “coşku” olarak çevrilebilen bu sözcük anlatıcıya göre Nitelik ile temasa geçen kişinin durumunu anlatır (**A.e.**, s.268). Makine ile ustası arasındaki Nitelik ilişkisi ya da coşku dolu ilişki ortaya çıkabilecek olumsuzluklar tarafından sekteye uğratılabilir. Bu olumsuzluklar coşku tuzaklarıdır.

Dördüncü bölümde rüya imgeleri tekrar karşımıza çıkar. Phaedrus Bozeman'dan ayrılıp Chicago'ya yerleşir. Orada hem Navy Pier'de hem de Chicago Üniversitesi'nde öğretmenlik yapar. Düşünce ve Yöntemler 251, Retorik dersine kaydolar. Bu bölümde Phaedrus'un Sokrates'i, Platon'u ve Aristo'yu incelemesine

ve eleştirmesine şahit oluruz. Anlatıcı Phaedrus'un nitelik kavramıyla Platon'un İyi kavramı arasında birçok benzerlik bulur ve Nitelik kavramını Sofist düşünörlere kadar götüür. Phaedrus'un Nitelik yolculuğu ve bu yolculuk sırasında yaşadıkları bu bölümde daha açıktır. Hastaneye yatırılmadan önce yaşadıklarını ve düşündüklerini anlatıcıdan öğreniriz. Anlatıcının başka bir Phaedrus olarak gördüğü Chris ise eserin sonunda yaşanan birleşmede önemli rol oynar. Chris babasının önceki halini, anlatıcının hastaneye yatmadan önceki geçmişiyle özdeşleştirdiğı Phaedrus'u özlemektedir. Eserin başından beri hesaplaştığı alter-egosu Phaedrus'u kabullenen anlatıcı, yolculuğa gerçek benliğinin Phaedrus olduğunu kabul ederek devam eder. Chris ile arasındaki ilişki de artık düzelmiştir.

Eserdeki bölümlerin kısaca özeti bu şekilde yapılabilir. Eserde anlatıcının üzerinde durduğu teknoloji, bilim, sanat ve felsefe alanlarındaki konular klasik ve romantik ayrımlar açısından incelenecektir. Konular başlıklara ayrılırken anlatıcının eserde takip ettiğı sıraya yakın bir düzen sergilenmiştir.

II. BÖLÜM

2. BATI TOPLUMUNDAKİ İKİLİ KARŞITLIKLARIN CHAUTAUQUA ANLATILARI İÇERİSİNDE NİTELİK İLE ÇÖZÜMLENMESİ VE KARAKTERLERİN ROLÜ

2.1. Nitelik ve Romantik-Klasik İkili-Karşıtlığı

Batı kültürünün oluşumunu etkileyen iki esas gelenek Tevrat ve Antik Yunan Felsefesi olmuştur. William Barrett'e göre her iki geleneğin Batı kültürüne etkisi, gerçekliğin ve düşüncenin iki tarafa bölünmesi ve bir tarafın diğerinin karşısında baskın tutulmasıyla sonuçlanmıştır (Barrett, 2006: 19).

Robert Pirsig'in eserinde ele alınan düşünce ise bu ikili karşıtlıklara çözüm bulmak ve Nitelik kavramı temelinde ortak bir düşünce sistemine ulaştırmaktır. İlk bakışta eser okuyucusuna anti-teknolojik, romantik bir “**counter-culture**” yapısı olarak görünebilir. Doğanın ayrıntılarıyla aktarımı, kentsel bölgeden kırsala Batı'ya doğru gerçekleştirilen yolculuk, sapılacak yan yollar sonucu varılan bilinmez yerler, zamanını aklına gelen şeyler hakkında konuşmaya harcamak istediğini söyleyen bir anlatıcı, bir sanayi alanını anlatırken karşımıza çıkabilecek GEÇİLMEZ tabelaları, kilitli kapıları örnek göstermesi ve “Tüm bu teknoloji bir anda, bir anlamda sizi kendi yurdunuzda bir yabancı yapmıştır” (Pirsig, 2007: 23) demesi okuyucuyu yanlış yönlendirebilir. Fakat anlatıcının amacı, teknoloji ve insanlar arasındaki bu nesne-özne ayrımına bir çözüm bulmaktır.

Eserde karşılaşılabilecek ikili-karşıtlıklar romantik ve klasik olarak gruplandırılabilir. Bilim-sanat, teknoloji-doğa, düşünce-madde, kadın-erkek, Doğu-Batı ikili karşıtlıklarının tümü romantik ve klasik ikili-karşıtlığının uzantısıdır.

Anlatıcı romantik ve klasik ikili karşıtlığına giriş amacıyla önce teknolojinin insanlar tarafından canavarlaştırılması sürecini tartışır. Bu süreci aktarmak içinse çok uzağa gitmez. Birlikte yolculuk yaptığı John ve Sylvia'nın teknoloji hakkındaki fikirleri bu yöndedir. Teknolojinin canavarlaştırılmasının aktarılması sürecinde karşıt fikirde olduğu arkadaşları ile arasındaki görüş ayrılıkları anlatıcı için referans kaynağı olur. Anlatıcıya göre çağımızda teknolojiyle arasına görünmez bir mesafe koyan kişiler arkadaşlarıyla sınırlı kalmaz. Batılı insana gerçekliği öznel ve nesnel olarak bölmesi ve sonrasında da bilim ve teknolojinin temellendirildiği nesnel bilgidен Niteliği çıkarması öğretilmiştir. Bunun sonunda insan makinelere ve teknolojiye karşı değerden yoksun bir tavır takınmaya başlamıştır. Teknoloji insanlar için kar amaçlı ya da zevk için sömürülebilecek bir nesne olmuştur (Basalla, 1975: 251). Bunun sonucunda teknoloji ile iç içe olması gereken kişiler, motosikletini tamire götürdüğü ustalar ve fabrika işçileri bile,

[...] teknoloji ile yaşıyorlar, ama aslında teknolojiyle ilgilenmiyorlardı. Benlikleri yaptıkları işten kopuk ve uzaktı. İçine girmişlerdi, ama özen gösterecek kadar değil (A.e., s.31).

Teknolojiye karşı takınılan bu uzaklığın ortaya çıkardığı karşıtlıklar sonucu anlatıcı eserdeki temel ikili-karşıtlığa, romantik-klasik ikili-karşıtlığına, bir ön giriş yapar. John ile arasında gerçeklik görüşleri açısından bir çatışma söz konusudur. Bu çatışma daha sonra ayrıntılı olarak ele alacağı ve Niteliğin uzlaştıracacağı romantik-klasik ikili-karşıtlığını işaret eder.

Önümüzde duran, aslında *iki* ayrı gerçekliktir; birisi dolaysız sanatsal görüntü, ötekisi ise temele inen bilimsel açıklama. Ve bunlar uyuşmuyor, uzlaşmıyor, aslında birbirleriyle pek ilgileri yok. Durum bu (A.e., s.55).

Teknolojiye karşı takınılan değerden yoksun tavırlar özne ve nesne arasında ortaya çıkan ayrımın bir nedenidir. Bununla ilişkilendirilebilecek romantik-klasik ikili karşıtlığın uzlaştırılması için, teknolojiye karşı takınılan yaklaşımlarda Niteliğin, ayrıca benliğin var olduğu bir gerçekliğin dâhil edilmesi anlatıcıya göre bir çözüm olabilir. “Dikkatinizi Niteliğe çevirerek, teknolojik çalışmayı o özensiz özne-nesne

ikili karşıtlığından alıp zanaatkârlara özgü, işin içine benliğin girdiği gerçekliğe geri verebileceğimiz, bunun da bize takıldığımızda gerek duyduğumuz olguları verebileceği umulur” (A.e., s.250). Anlatıcı teknolojiye Nitelikten uzak yaklaşımları örneklendirmek amacıyla arkadaşı John ve Sylvia’nın teknolojiyi canavarlaştırmasını örnek gösterir. Bu tavırları somutlaştırmak içinse motosiklet bakımıyla ilgili kendisinin ve arkadaşlarının tavırlarını karşılaştırarak esere dâhil eder. Anlatıcı motosikletini sadece kullanmaz, onunla ilgili tüm bakım ve tamir işlerini kendisi gerçekleştirir. John ise motosikleti sadece bir araç olarak görür, bir sorun çıktığında uğraşmak istemez ve bu işi ehline bırakmanın daha doğru olduğunu savunur. Sylvia da bu konuda John’la aynı fikirdedir. Ancak bu görüş ayrılığı yüzeyde kalan bir anlaşmazlık değildir. Aksine nedeni araştırıldıkça daha karmaşık bir hal alır ve bu görüş ayrılığının nedenleri daha derinlere doğru gider. John ve Sylvia sürekli nefret ettikleri teknolojiye olan anlık öfkelerini sürekli bastırırlar. Ancak anlatıcı motosiklet bakımı yoluyla bu konuyu gündeme getirdiğinde rahatsız hissederler. Fakat anlatıcı bu sorunun üzerinde durulması gerektiğini savunur ve çözümler üretir. Ona göre iç içe olunması gereken nesnelerle kişi arasına mesafe koymamalıdır. Motosikletle kişinin arasındaki ilişki özne-nesne ayrımından uzaklaştırıldığında Nitelikli bir ilişki mümkün olur.

Üzerinde çalıştığınız gerçek motosiklet, kendiniz denen motosiklettir. “Orada, dışarda” olduğu görünen motosiklet ve “burada, içeride” olduğu görünen kişi ayrı şeyler değildir. Ya birlikte Niteliğe doğru artarak yükselirler ya da birlikte Nitelikten uzaklaşırlar. (A.e., s.288)

Phaedrus’un fikirleri olduğunu söylediği romantik anlayış ve klasik anlayışla ilgili kullandığı ifadeler bir önceki alıntının geliştirilmiş halidir, “Klasik anlayış dünyayı, saklı biçimin kendisi olarak görür. Romantik anlayış ise, o anki görünüşüyle görür.” Açıklamalarında aşamalı ilerlemeyi tercih eden anlatıcı romantik anlayış ve klasik anlayışın detaylarına girer. Romantik tarz için “esinsel, düşsel, yaratıcı ve sezgisel” tanımlamalarını kullanır. Duyguların olgulardan önce geldiğini söyler. Bu nedenledir ki “‘sanat’ ‘bilimle’ karşılaştırıldığında genellikle romantiktir. Akı ya da yasaları izlemez. Yalnızca duyguları, sezgileri ve estetik vicdanı izler. Bu açıklamaları aklımıza romantik tarzın genellikle kadın ile ilişkilendirilmesini getirir. Anlatıcı ise

bizi haklı çıkarır, “Kuzey Avrupa kültürlerinde romantik tarz genellikle kadınla özdeşleştirilmiştir” dese de bunu kesinlikle zorunlu bir ‘özdeşleştirme’ olarak görmediğini de belirtir (Pirsig, **a.g.e.**, s.66).

Anlatıcı klasik tarzı açıklarken ise şu ifadeleri kullanır, “Klasik tarz, tersine, akli ve yasaları izler ki bunlar da düşünce ve davranışın saklı biçimleridir.” Romantik tarzın kadın ile özdeşleştirilmesi gibi klasik tarz da erkek ile özdeşleştirilir. Yazar yıllardır süregelen bir ikiliği tekrar hatırlatır, “Bu, Avrupa kültüründe öncelikle erkeksi bir tarzdır ve bilim dalları, hukuk ve tıp kadınlar için bu yüzden pek çekici olmamıştır” (**A.e.**, s.66). Kadın ile ilişkilendirilen romantik tarzı zorunlu bir özdeşleşme olarak görmezken, erkeğin klasik tarz ile ilişkilendirilmesini haklı çıkarırcasına bilim, hukuk ve tıp dallarının kadınlara çekici gelmediğini iddia eder.

Klasik ve romantik ikili karşıtlığının bir uzantısı kabul edilebilecek kadın-erkek ayrımı Aydınlanma döneminde belirginleşir. Kadın haklarının ilk kez gündeme geldiği bir dönem olmasına rağmen Aydınlanma döneminde kadın ve erkek alanlarının çağdaş ve sosyo-ekonomik yaşamın bir gereği olarak ayrılması gerektiği görüşü (İrızık & Parla, 2004: 21) dönemin değerlerinin kadınlara uygulanmasını olanaksız hale getirmiştir. Akla dayalı dünya görüşü erkeklerin tarafındaydı ve sadece aklın denetimine yer veriliyordu. Akılcı bir geçmişe sahip anlatıcının bu tavrı açıkça belli olmasa da mekanik konularda tutunduğu tavır kadın olanı geri plana atıyor görünür. Anlatıcı “Motosiklet kullanmak romantik olmamasına karşın, motosiklet bakımı tümüyle romantiktir” (Pirsig **a.g.e.**, s.66) derken her iki karşıtlığı da birlikte düşünür gibi görünse de akılcı düşünce yapısına sahip yazar klasik taraftadır, yani bir bakıma erkek tarafındadır. Bu bağlamda klasik olan motosiklet bakımı bilgi gerektirdiği için erkeklerin tarafında olduğunu düşünsek de bakım ve “**care**” sözcüğünün anlamsal yakınlığı bizi kadınsallığa götürür. Kadının, bilgi gerektirmediği düşünülen çocuk, yemek ya da ev işi gibi uğraşlarla ilgilenmesi beklenir. Eserde de yolculuk süresince çamaşır ya da yemekle Sylvia ilgilenmiştir. Fakat bilgi gerektiren bir ilgilenme ya da bakım söz konusu olduğunda erkek [anlatıcı] devreye girer. Buna en iyi örnek motosiklet bakımındır. Kadınlar için söylediği “Kir, yağ, saklı biçimlerde ustalaşma gerekliliği öyle bir romantizm karşıtı

etki yapar ki kadınlar asla buna yanaşmazlar” (A.e., s.66) ifadesi bu noktada yerindedir. Bu belirsizliklerden sonra erkeğin özdeşleştirildiği klasik tarz ile ilgili önyargıları çürütmeye çalışır.

Görünürdeki çirkinlik klasik anlayış tarzında sık sık bulunmasına karşın, aslında doğasından gelen bir şey değildir. Romantiklerin, inceliği yüzünden göremedikleri bir klasik estetik vardır. Klasik üslup dosdoğru, yalın, duygusallıktan uzak, ekonomiktir ve dikkatle dengelenmiştir. Amacı duygusal esin uyandırmak değil, kaostan düzen yaratmak, bilinmezi bilinir kılmaktır. Her şey kontrol altındadır. Onun değeri, bu kontrolü sürdürme becerisiyle ölçülür. (A.e., s.67)

Romantik anlayış ve klasik anlayışın ne olduğu ile ilgili tanımlamalar yaptıktan sonra her iki anlayışın birbirlerine bakış şeklini ele alır. Romantik birisine göre klasik tarz “makine bakımında olduğu gibi sıkıcı kaba ve çirkin.” görünür, çünkü “Her şeyin ölçülüp kanıtlanması gerekir. Bunaltıcı. Ağır. Sonsuz gri. Ölüm gücü” (A.e., s.67). Her iki anlayışı tanımladıktan sonra anlatıcı sorunun kaynağının insanların sadece bir tarzda düşünmeyi seçmeleri ve diğer tarzı yanlış anlamaya hatta küçümsemeye eğilimli olduklarını söyler. Canavarlaştırılan teknolojinin yükselişini sağlayan sistem için abartılı “Ölüm gücü” tabirini uygun bulmuş olan anlatıcı, bu tabiri şimdi romantiklerin klasiklere yaptığı bir yakıştırma olarak gösterir.

Romantik ve klasik anlayışların birlikte düşünülmesi gerektiğini savunan anlatıcı ve Phaedrus klasik ve romantik anlayışlar arasında devamlı gelgitler yaşar. Biyokimya çalışmış olan Phaedrus’un alanı moleküler biyolojidir. Yani klasik anlayışa dâhil edebileceğimiz, erkek ile özdeşleştirilmiş bilimin tarafındadır. Fakat akılcı bir insan olan Phaedrus’un bilim alanında çalışmalar yapması kendisini tamamen bilime ve mantığa adanması ile sonuçlanmaz. Çünkü o kendisini bilime salt adamaktan çok bilimsel hipotezler hakkında sorular sorar. Bütün hipotezlerin kanıtlanamaması ve bununla birlikte hipotezlerin sayısının gittikçe artması bilimsel yöntemden kuşkulanasına neden olur. Klasik ve akılcı bir zekâyâ sahip Phaedrus tamamıyla bilimin tarafında olmayı reddeder ve içinde bulunduğu yapı ile ilgili çözüm bulamadıkça sezgisel yönetime yaklaşır. Anlatıcıysa bunu Phaedrus’un kaçması ve

onun romantiklerden pek de farklı olmayan bir davranışta bulunamaması olarak değerlendirir.

Bilim ve teknolojinin insan ruhuna yüklediği kaotik değişimlerden tedirgin olan birçok romantiğin aksine Phaedrus, bilimsel eğitim almış klasik zekasıyla, umutsuzlukla parmaklarını sıkmaktan ya da kaçıp gitmekten ya da hiçbir çözüm önermeksizin tüm durumu toptan kınamaktan daha fazla şeyler yapabiliirdi. (Pirsig, **a.g.e.**, s.105)

Phaedrus'un bilim dünyasından ayrılması 'yanal savrulmalar' ile sonuçlanır. Orduya katılır ve Hindistan'da Benares Üniversitesi'nde bir süre öğrenim görür. Dönüşünde felsefe öğrenimine başlar. Phaedrus'un peşine düştüğü gerçekler artık "disiplinlerin yöneldiği, bilimin cephesel hakikatleri" değil, "yandan, göz ucuyla gördüğünüz hakikatler" olur (**A.e.**, s.109). Yirminci yüzyıla kadar kesin olarak görülmüş bilimsel hakikatlerin bu kısıtlamacılığı Adorno'nun Aydınlanma Çağı ile ilgili fikriyle benzeşir.

Aydınlanmanın şeylere karşı tutumu, diktatörün insanlara karşı tutumu gibidir. O insanları, davranışlarını yönlendirebildiği kadarıyla tanır. Bilim adamı şeyleri üretebildiği sürece tanır. Böylece onların Kendinde'leri Onun İçin haline gelir (Horkheimer ve Adorno, 1995: 25).

Phaedrus'un akılcılığa olan güveni yanal hakikatleri aradığı üniversitede bir kez daha sarsılmıştır. Bu sarsılmaya en büyük etki kendi incelemelerinden gelir. Gerçek bilgiyi öğretmekten aciz, sadece binayı sağlayan şirket yapısındaki üniversiteler için öne sürdüğü Akıl kilisesi kavramı, her ne kadar akılcı bir kişi olsa da, Phaedrus'un kendi sonunun gelmesini hızlandırır. Anlatıcıya göre akla olan bu görünürde güven Phaedrus'un aslında şüphelerinden kaynaklanır.

Teknolojiyle birlikte olsa da, teknolojiye katlanamayan insanların düştüğü yanılgıyı romantik arkadaşları ve bu yönde düşünen insanları göz önünde bulundurarak anlatan anlatıcı; klasik anlayışın düştüğü yanılgıyı kendi geçmişi, yani Phaedrus aracılığıyla aktarır. Bu iki anlayış arasında uzlaşmayı gerçekleştirecek Nitelikse sonraki bölümlerde, – ikinci ana bölümün sonunda – ortaya çıkar. Bu bölümün

sonunda Montana’da öğretmenlik yapmış olduğu üniversiteye gitmesi, burada eski bir öğrenciyle karşılaşması sahnesinde aralarında geçen diyalogda anlatıcının ve Phaedrus’un aynı kişinin iki benliği olduğundan emin oluruz.

“Aman Tanrım,” diyor, “Siz misiniz?”
Hiç tanımıyorum onu. Hiç.
Adımı söylüyor ve başımla onaylıyorum. Evet, benim.
“Geri döndünüz.” (Pirsig, **a.g.e.**, s.158)

Anlatıcı her ne kadar geçmişine ait bir mekâna dönmüş olsa da geçmişine dönmeye hazır değildir ve eserin sonuna kadar da olmayacaktır. Ancak anlatıcının geçmişine doğrudan yaptığı bu geri dönüş iki benliğin birleşmesini sağlamasa da ikili karşıtlıkların ortak bir noktada uzlaşmasını sağlayacak Niteliğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sistemin getirdiği bir dayatma sonucu sahip olduğu alter egosuyla asıl hesaplaşması ve gerçek benliğini bulma çabası da bu kabullenmeden sonra başlayacaktır. Foucault’ya göre özne “bölücü pratikler” olarak adlandırdığı pratikler tarafından nesneleştirilmiştir. Özne ya kendi içinde bölünmüş ya da başkalarından bölünmüştür. Bu süreç onu nesneleştirir. Bunun örnekleri deli ile akıllı, hasta ile sağlıklı, suçlular ile “iyi çocuklar”dır (Foucault 2000b; 58). Foucault’nun bu önermesi anlatıcının da kendisi ve alter-egosu arasında var olan özne-nesne ikili-karşıtlığına denk düşer. Phaedrus hemen hemen bütün sistem pratiklerine göre deli olarak görülür. ortaya çıkmamayı tercih eden anlatıcı da gerçekten deli olmaktansa diğer tüm insanlar gibi ‘yirminci yüzyıl delisini’ (Pirsig, **a.g.e.**, s.38) oynamalıdır.

[...] dışlananlar bir alandan diğerine değışirler, fakat aynı kişinin bütün alanlardan dışlandığı da olur: Delidir bu. Bütün toplumlarda veya hemen hemen bütün toplumlarda deli her şeyden dışlanır ve duruma göre, kendisine dinsel, büyü, oyunsal veya patolojik bir konum verildiğini görür (Foucault 2000b; 78).

Phaedrus’un dışlanmasıyla sonuçlanan Nitelik arayışında, içinden çıkamadığı sorun “ne olduğunu bildiğin ama yine de ne olduğunu bilmediğin” (Pirsig, **a.g.e.**, s.163) Niteliğin tanımlanamazlığı olmuştur. Akılcılığın temelinde tanımlamalar yatar. Niteliğin tanımlanamaması Antik Çağ’dan beri süregelen akılcılığa duyulan güvenin

yetersizliği midir? “Hesaba katılabilirlik ve yararlık ölçülerine uymayan her şey Aydınlanmanın gözünde kuşkuludur” (Horkheimer ve Adorno, 1996: 22) ifadesi Phaedrus’un Niteliği akılcılığın sağlam temellere konumlandırmak istemesinin nedenlerinden birisidir. Niteliği tanımlamak bu sağlam temellere ulaşmaktır. Ancak kavramın göreceliliği Phaedrus’un tanımlamalardan uzaklaşmasına, hatta tanımlanamaz olduğunu iddia etmesine neden olur.

Nitelik, düşüncenin ve anlatımın, düşünce dışı bir süreçle tanınan özelliğidir. Tanımlar katı ve formel düşüncenin ürünleri olduğundan, nitelik tanımlanamaz (Pirsig **a.g.e.**, s.184).

Niteliğin tanımsızlığı, kavramın düşünsel süreçlerden uzaklaşması Phaedrus’u artık endişelendirmez, ona göre “Entelektüel süreç, Niteliği kölesi olmaya zorluyor, kötü amaçları için kullanmak istiyordu” (**A.e.**, s.189). Akılcılığın “sürecin kendince daha başlangıçta kesin, belirlenmiş” (Horkheimer & Adorno, 1996: 42) sisteminden çıkmak ister görünse de düşüncesini savunmak için klasik anlayışta düşünülebilecek realizmden faydalanır.

‘Bir şey’ diyordu, ‘eğer dünya onsuz normal işlevini yapamıyorsa, vardır. Tanımlansa da, tanımlanmasa da, Nitelik olmayınca dünyanın işlevinin anormal olacağını kanıtlayabiliyorsak Niteliğin de var olduğunu kanıtlamış oluruz’ (Pirsig, **a.g.e.**, s.192).

Phaedrus’un Nitelik kavramını tanımlamayı reddetmesi ise üniversite çevrelerinin alışık olmadığı bir durumdur. Bu nedenle Phaedrus’un Niteliğin tanımlanamaz olduğunu belirtmesine rağmen karşılaştığı sorular bizi şaşırmamalıdır. Yerleşmiş geleneksel değerlendirmede ikili karşıtıklara alışık olan Akıl Kilisesi mensupları kendisine Niteliğin nesnel ya da öznel olmadığını öğrenmek ister. Görünürde soruya verilebilecek iki yanıt vardır ve her ikisi de bir çıkmaza gider. Eğer Nitelik nesnede varsa bilimsel araçlar neden onu saptayamaz? Öte yandan Nitelik sadece gözlemcide bulunan öznel bir kavramsa bu onun keyfiliğinin bir işaretidir. Anlatıcıya göre bir ikilemin içinde olan Phaedrus’un bu durumda verebileceği en mantıklı cevap, “Niteliği öznel ya da nesnel olarak sınıflamaya kalkışmak, onu tanımlamaya

kalkışmaktır. Oysa ben zaten onun tanımlanamaz olduğunu söylemişim” olurdu (A.e., s.205).

Nitelik üzerinde insanların görüş ayrılığında bulunmalarının nedeni anlatıcıya göre, “bazı kişilerin anlık duygulara başvurmasıyken, bazılarının da genel bilgilerini uygulamasıdır.” Nitelik için olması gerekense bu zıt kavrayışları bırakmak ve romantik-klasik düşünceleri kutuplaştırmamaktır. Niteliğin bütünlüğü klasik Nitelik ya da Romantik Nitelik olmamasından, her ikisinin de ötesinde olmasından ileri geldiği (A.e., s.210) ifadesiyle Niteliğin bütünlüğünü tekrar vurgular. “Nitelik, çevremizin, içinde yaşadığımız dünyayı yaratmamız için başımıza bela ettiği sürekli bir uyarandır. Tümüyle. Her parçasıyla” (A.e., s.223).

Phaedrus Rönesans’tan sonra ayrı dallar olmuş Din, Sanat ve Bilim pratiklerinin merkezinde Niteliği görür. Nitelik “insan yaşamında, şu anda ayrı olan üç alanın birleşmesi için akılcı bir temel” oluşturur. Sanat alanı ve Nitelik ilişkisi retorik sanatındaki Nitelik kavramı incelenirken gösterilmişti. Anlatıcı Phaedrus sanatla Nitelik arasındaki ilişkiyi “yüksek nitelikli bir çaba” ya da “insanın yaptıklarıyla açığa çıkardığı Tanrı” olarak ifade eder. Din ile sanat ilişkisinin üzerinde durmamıştır, fakat daha sonra bunu gerçekleştirmeyi umduğunu belirtir. Yine de din için bazı benzetmeler yapmayı yerinde bulur. Nitelik ve Tanrı arasında daha ayrıntılı bir incelemeyi gerekli görür. Ancak bu gereklilik anlatıcının yeterli kaynak vermeyerek “**Good**” ile “**God**” arasındaki kökenlerinin aynı olduğunu iddia etmesine bir engel oluşturmaz. Ona göre eski İngilizce kökenleri üzerinde düşünülürse bu iki sözcüğün aynı olduğu görülür (A.e., 229). Bu noktadan sonraysa Din alanı ve Nitelik ilişkisi üzerinde daha fazla durmamayı tercih eder. Anlatıcının asıl odaklanmak istediği konu Bilim ve Nitelik arasındaki ilişkidir. Eserin başından beri anlatıcı klasik ayırım tarafında bulunan bilimin romantiklerce yüzeysel değerlendirilmesinden, bilimin ürünü olan teknolojinin canavarlaştırılmasından, alanı teknoloji olan motosiklet tamircilerinin teknolojiye kişisiz yaklaşımlarından ve bunların sonucu ortaya çıkan teknolojik çirkinlikten bahsetmiştir. Anlatıcının Bilim ve Nitelik arasındaki ilişki üzerinde odaklanmasının nedeni “Bilimin ve onun ürünü olan teknolojinin ‘değer yüklü’, yani ‘nitelik yüklü’ olmadığı yargısından kurtulmak

gerektiği” (A.e., s.229) düşüncesinde belirginleşir. Anlatıcının ve Phaedrus’un insan ve teknoloji arasındaki karşıtlık da dâhil romantik-klasik ikili karşıtlık temelinde Batı kültüründeki ikili karşıtlıkların çözümü olarak gördüğü Nitelik hakkında gerçekleştirilen bu tartışmalardan sonra, kavramı filozoflar ve bilim adamlarının önerileri açısından ele almak istiyorum.

2.2. Nitelik ve Felsefi Tartışmalar

Phaedrus “zihnin yüksek ülkesinde” yaptığı bu yolculuklarda, ikili-karşıtlıkların ortak bir düşünce sisteminde uzlaşmasını mümkün kılacak Nitelik kavramı üzerinde birçok felsefi ve bilimsel tartışmalar gerçekleştirmiştir.

Phaedrus’un Niteliğin nesnel ve öznel taraflarını tartıştığı sırada incelediği düşünürlerden birisi John Locke’dur. On sekizinci yüzyılda gerçekleşen epistemolojik devrimin düşünürlerinden birisi olan Locke, insanın aklının kılavuzluğuna güvenir, “Toplum olarak bizim için iyi ya da kötü, hoş ya da nahoş olsun, yararlı olanı bize öğreten akıldır” (Kolakowski, 2008:165). Phaedrus Niteliğin nesnelerde, bilimsel araçlarla neden saptanamadığı sorusuna verebileceği bir cevap düşünürken Locke’un “Bilimsel olsun ya da olmasın, hiçbir nesne niteliklerine dayanmaksızın anlaşılamaz” (Pirsig 2007; 206) ifadesiyle karşılaşır. İfade ilk analizde Phaedrus’u haklı çıkarıyor gibi dursa da, daha yakından incelendiğinde Locke’un sözünü ettiği Nitelik kavramının nesnel ve dünyanın gerçek bir parçası konumunda olduğu görülür. Çünkü Locke deneyimle algıladığımız niteliklerle, onların uzantısı olan renk, boyut, hareketlilik gibi ikincil niteliklere inanır (Kolakowski, a.g.e., s.165). Phaedrus’un “nitelik terimindeki belirsizlik” tarafından yenilgiye uğratılır (Pirsig, a.g.e., s.206).

Ancak Locke’un Phaedrus’u yönlendirmediğini düşünmek yanlış olur. Çünkü Locke Phaedrus’u o zamana kadar devam ettirdiği salt akılcı ölçütlerinden uzaklaştırıp, kavramın muğlâklığını fark etmesini sağlamış ve onu Nitelik kavramını daha ayrıntılı

incelemeye başlamaya sevk etmiştir. Bu yüksek ülkedeki yolculuğunda ona Kant'ın düşünceleri de esin kaynağı olmuştur. Ancak Phaedrus'un Kant hakkında ne düşündüğünü ve Kant'ın ne düşündüğünü anlamak için önce Hume'dan bahsetmek daha anlaşılır olacaktır.

David Hume bilginin, duyular ve deney aracılığıyla elde edildiğine inanmıştır. Aydınlanma Çağı düşünürlerinden Hume, Newton'un deneysel yönteminden ve Aristoteles'in "tabula rasa" fikrinden ve deneysel filozof John Locke'dan etkilenmiştir. Eserde deneysellik fikrini desteklemek için beş duyudan yoksun olan, fakat dışardan beslenme ile büyütülen hayali bir insan örnek gösterilir. Hume'a göre on sekiz yaşındaki kişinin kafasında bir düşünce yoktur, böylece Hume "bu yanıt vermekle kendini, tüm bilginin yalnızca duyulardan geldiğine inanan bir ampirist olarak tanımlar" (A.e., s.117) denilebilir. Thomas J. Steele ve Ronald DiSanto Guidebook to ZMM eserinde Hume'un deneyciliğini yorumlar,

Eğer David Hume (1711–1776) gibi her bakımdan tam bir ampiristseniz, gerçek bilginin doğruluğunun tam manasıyla ancak duyu deneyimleri dâhilinde kanıtlandığını söyleyecek kadar ileri gidebilirsiniz. Bu durumda, duyu deneyimleri dâhilinde kanıtlanmamış birçok akılcı kavramın ve ilkenin gerçek bilgiyi sağlamadığını düşünürsünüz (her ne kadar pratikte faydalı olsalar da) (Steele ve DiSanto, 1990: 163).

Fakat her şey duyulardan geliyorsa duyusal verilerin geldiği, fakat duyulara sahip olmayan, "töz" ne anlama gelir? Bu noktada karşımıza Kant çıkar. On yedinci yüzyılın bitimine doğru, Alman filozofu Kant, Saf Aklın Eleştirisi adlı yapıtında insan aklının sınırlarının olduğunu, dünyanın kökeni, maddenin özü, Tanrı'nın doğası ve "**küçük irade**" gibi geleneksel sorunlar ortaya çıktığında insan aklının çelişmelerle karşılaştığını öne sürer. Kant'ın bu önermesini dinsel inançlarını doğrulama çabası olarak gören Maublanc ve Cachin;

Kant, gelişmeyi yanılmaya bir işaret olarak gösteren Aristoteles'e uyararak, aklın sınırlarının burada sona erdiğini, eşyanın özünü yani 'noumene'i yakalayamayacağını, gerçeğin akıldışı olduğunu öne sürer. Başka bir deyişle, akla dayanan bilim yalnızca dış görünüşleri, olayları kavrayabilir, doğaötesini

kavrayamaz, dünya üstüne tümel bilgi veremez (Maublanc ve Cachin, 1993; 20).

Kant'ın deneyci görüşleri düşünüldüğünde Hume'dan etkilendiği kesindir. Ancak dünyada “gerçekliğin, doğrudan duyularca sağlanamayan yönleri” olarak ve “a priori (önsel)” ismini verdiği önerisiyle Aydınlanma Çağı'nın akılcılığa koşulsuz güveninden uzaklaşır. Kant gerçekleştirdiği bu düşünce yöntemini Kopernik Devrimi olarak değerlendirir. Anlatıcı Kant'ı aktarmasının nedenini ise Phaedrus'un da gerçekleştirmiş olduğu Kopernik devrimini öncelemek olduğunu söyler (Pirsig, **a.g.e.**, s.121). Kopernik devrimi görmezden gelinen gerçeklere insanların uyarılmasını simgeler, sonuçta “Nicholas Copernic, dünyanın, evrenin merkezinde olmadığını ispat ettiği [...] zaman, hepsi de, kendi dünya görüşlerinin gerçeğe uygun olduğuna inanıyorlardı” (Maublanc ve Cachin, **a.g.e.**, s.96). Kopernik devriminin Phaedrus ile Kant'ın arasında kurulabilecek tek bağlantı olduğunu düşünmüyorum. Aydınlanma Çağı'nın sadece akli merkez olarak görmesinden sonra Kant'ın söyledikleri kişide “kendiliğin yalnızca verili olmadığı; aynı zamanda özne olarak kendisiyle ilişki içinde kurulduğu bir düşünme biçimi” (Foucault, 2000b: 220) olması açısından gerçeğe giden yolda salt aklın elverişli olmadığına bir kanıttır. Ancak Phaedrus, Kant arasında bir ayrım oluşur, çünkü “güzel hakkında belirtilen görüşlerin kendisi ona çirkin geldi; çirkinlik öyle derin ve öyle geniş kapsamlıydı ki ona nereden saldırmaya başlayacağı ya da ondan nasıl kurtulmaya çalışacağı konusunda bir ipucu bulamadı.” (Pirsig, **a.g.e.**, s.121). Bu görüş ayrılığı sonucunda Kant'ı tartışmamaya karar veren anlatıcının yerine, Phaedrus'un Kant'ın fikirlerinde bulduğu çirkinliğin kaynağı iki nedenle açıklanabilir. Birinci neden, Kant'ın estetik yargısının ‘güzel-yüce’ ikili-karşıtlığına dayanmasıdır. “Tanrı, iyi, doğru, güzel” ile ilişkilendirdiği Nitelik kavramı onun için ikili-karşıtlıkların çözümü olmalıdır, öğelerinden birisi değil. İkinci nedeniyse Kant'ın “güzeli” değerlendirme yöntemidir. Taylan Altuğ, Kant'ın “Güzel, kavram olmaksızın, tümel bir hoşlanmanın nesnesi olarak tasarlanan şeydir.” ifadesini herhangi bir kavramın dış zorlayıcılığı olmaksızın, herkes için geçerli bir hoşlanma sağlanması olarak yorumlar (Altuğ, 1989: 57).

İncelemeleri sırasında başvurduğu bir başka filozofsa Hegel'dir. Hegel gerçekliği Mutlak Akıl, Us ve Ruh ile bağdaştırır. Ancak Hegel varlık sorununu gerçeklik ile birlikte düşünür. "Ussal olan gerçektir ve her gerçek de ussaldır." ifadesiyle düşünce ve gerçeklik arasında doğrudan bir bağ kurmuştur. Hegel'in bu savı onu Phaedrus'un gözünde tamamen klasik kılsa da kendisinin de Niteliği açıklamak için bulduğu yöntemlerden birisi, Hegel'in üçlü düşünme yöntemiyle benzer.

Düşünce diyalektik "üçlük"lerle oluşur: tez, antitez, sentez. Her tezin karşında bir antitez bulunur; aradaki karşıtlık bir bireşimle ortadan kalkar. Hiçbir düşünce kendi kendine yetemediği için bu birleşim sırası gelince, yeni bir üçlünün tezi olur (Maublanc ve Cachin, **a.g.e.**, s.22).

Nitelik kavramının ikili-karşıtlıklar arasında gerçekleştirmesi beklenen uzlaştırma, Phaedrus'u bu terimi önce üçlü bir sistem içerisinde düşünmeye yönlendirmiştir, 'zihin, madde ve Nitelik'. Phaedrus bu üçlü sistemde ısrar etmez, amacı bu yöntemi kanıtlamak değil, ilikliklerden uzaklaşmak ve bu uzaklıkta yeni bir çözümün gelmesini beklemektir, nasılsa "Karşıtlar birbirini itecek yerde birbirini çağırırlar. Öyleyken zihin, adı geçen karşıt fikirler arasında bocalayıp duramaz" (**A.e.**, 1993; s.22).

Aydınlanma filozoflarının, akılcılığın kurumlarından birinde, bir üniversitede, Nitelik tartışmalarına dâhil edilmesi görünürde akılcılığı savunan bir adamın, bu düşünce sisteminde geliştirmekte olduğu terim için uzlaştırmacıdan çok uzaklaştırmacı ifadeler bulması kişiyi şaşırtmamalıdır. Sonuçta Aydınlanma Çağı'nın akılcılık ilkesi ikili-karşıtlıklarla doludur.

Akıl, kavramları doğuran, karşılaştıran, sıralayan ve onlarla oynayan bir zihin yetisidir. Bundan da anlaşılıyor ki, aklın temel ilkesi, her kavrama onu öbür kavramlardan mutlak olarak ayıran sağlam ve değişmez özellikler vermektir (**A.e.**, s.16).

Batı toplumunda süregelen ikili karşıtlıkların tek sorumlusunun Aydınlanma Çağı olduğunu düşünmek yanlış olur. Arkadaşı Sarah'nın Yunan düşüncesinin her bölümünde Niteliğin var olduğunu söylediği ve Alfred North

Whitehead'in "Tüm felsefe Platon'a düşülmüş dipnotlarından başka bir şey değildi." ifadesi Phaedrus'u Antik Yunan Çağ felsefesine yönlendirir. Whitehead'in ifadesinin tamamı şöyledir, "Batı felsefesinin tarihiyle ilgili yapılabilecek en güvenilir genelleme tüm hepsinin Platon'a yapılan dipnotlar olduğunu söylemek olur" (Moor, 2007: 6). Akılcı sistemin kurbanı olan Phaedrus'un delirmesinde Aydınlanmadan izler bulunur, ancak Phaedrus'un ikili karşıtlıklarda doğrudan suçladığı düşünürler, Sokrates, Platon ve özellikle Aristoteles olur.

Aristoteles'ten sonra onun 'çelişmezlik ilkesi' filozofların yargılarına uzun süre temellik etti. 'Bir şey aynı zamanda hem var, hem de yok olamaz,' denildi. Oysa şimdi biliyoruz ki, her varlık kendi karşıtını içine alır. O, aynı zamanda hem kendisi, hem de karşıtıdır. Bağrında taşıdığı bu çelişki oluşa yol açar, oluş içinde bir çözüme varır (Maublanc ve Cachin, **a.g.e.**, s.106).

Phaedrus Niteliğin gerçekliğiyle ilgili kafa karışıklığının Antik Yunan düşüncesi döneminde başladığına inanır (Pirsig, **a.g.e.**, s.299). Bu iddiası onu Sokrates, Platon ve Aristoteles ile ilgili daha ayrıntılı çalışmalara yönlendirir. Phaedrus'un incelemelerinin başlangıcı mitos-logos tartışmasını Steele ve DiSanto özetler.

Mitos, ya da mit, bir topluluk olarak kendisini oluşturmak ya da tekrar oluşturmak amacıyla bir grubun devamlı olarak oluşan ve tekrardan oluşan bir hikâyenin aktarıldığı kutsal anlatılardır. Logos (akıl) İ.Ö. 500 yıllarında başlamış, klasik dönem süresince Yunan düşüncesini şekillendirmeye başlamış olan akılcı düşünce sistemidir. Bilinen gerçeğin esas kısmında, mitos toplumsal konuşma biçimlerine kavramlar sunar; Jung'un ortak bilinçaltının bir çeşit tanımlaması ve yerelleştirilmesi olarak düşünülebilir. Zaman içinde, logos, kişinin bir başkasıyla iletişim becerilerini kesinleştiren karşılıklı kabullenilmiş hikâyesi, yeni mitos haline gelmiştir (Steele ve DiSanto, **a.g.e.**, s.396).

Mitos logosa dönüşmüşse de düşüncelerimizi insanlığın gövdesinde birleştiren bu ortak kültürü kişi ya kabul eder ya da reddeder. Mitosu reddetmek, dışına çıkmak ise 'deli' olmaktır. Çünkü mitosun etrafında keşfedilmemiş bir ülke, delilik bulunur (Pirsig, **a.g.e.**, s.312). Keşfedilmemiş ülkeye çıkmak ise akıl-olandan akıl-dışına gitmek anlamına gelir. Deliliğin çıkış noktasını Foucault özetler;

Kurucu olan, deliliği ayırıp bölen edimdir, yoksa bu bölme bir kez yapıp da ortalık yatıştığında yerleşik hale gelen bilim değil. Çıkış noktası, akıl ile akıl-olmayan arasındaki mesafeyi koyan yarılmadır; aklın akıl-olmayan üzerinde, onun hakikatini delilik, suç veya hastalık biçiminde çekip çıkarmak için uyguladığı etkiyse fazlasıyla bu yarılmadan kaynaklanır (Foucault, 2000a: 21).

Nitelik ise mitosun dışındadır. Çünkü Niteliğin mitosun da yaratıcısı olması Phaedrus'un "Nitelik, çevremizin, içinde yaşadığımız dünyayı yaratmamız için başımıza bela ettiği sürekli bir uyarandır. Tümüyle. Her parçasıyla." iddiasına kesinlik kazandırır. Phaedrus Antik Yunanlıları ve Aristoteles'i inceledikçe mitosun getirdiği deliliğin insanlara kabul ettirilmesinde bu filozofların etkisinin büyük olduğuna daha fazla ikna olur (Pirsig, **a.g.e.**, s.314).

Anlatıcı Phaedrus'un Aristoteles ile ilgili çalışmalarındaki tavrı ve yönteminden bahsederken "tarafsız olarak bilgi peşinde olan" bir öğrenci olmadığını düşünmesi ve ayrıca metni kendisinin de okuduğunu ve Phaedrus'un Aristoteles'in metinlerinde var olduğunu düşündüğü devasa kötülüğü bulamadığını belirtmesi anlatıcının kendisi ve Phaedrus arasında yaşadığı gelgitlerin göstergesidir. Geçmiş benliği Phaedrus ile aynı fikirde olmayan anlatıcının ifadelerinde Aristoteles'e daha ılımlı yaklaştığı kesindir.

Phaedrus'tan kalan anı parçalarındaki devasa kötülüğü anlamak için Aristoteles'i yeniden okudumsa da onda öyle birşey bulamadım. Aristoteles'de bulduğum başlıca şey; birçoğu modern bilgilerin ışığında doğrulanması olanaksız görülen, düzenlenmeleri olağanüstü kötü ve müzelerdeki eski Grek çömlüklerinin ilkel görünüşü gibi ilkel duran oldukça sıkıcı bir genellemeler koleksiyonuydu. Biraz daha fazla bilgim olsaydı daha çok şey anlayacağımdan ve hiç de ilkel bulmayacağımdan eminim. Ama bunların hiçbirini bilmesem de Aristoteles'de ne Büyük Kitaplar grubunun övgülerine ne de Phaedrus'un sövgülerine degecek bir şey göremedim. Aristoteles'in yapıtlarını kesinlikle ne olumlu ne de olumsuz değerler için büyük bir kaynak olarak görüyorum (**A.e.**, s.320).

Phaedrus'un nitelik kavramı ile Platon'un İyi kavramı anlatıcıya göre birçok benzerlik barındırır. Anlatıcı "Onun Niteliği ile Platon'un İyi'si o denli benziyordu ki Phaedrus'tan kalan bazı notlar olmasaydı bunların aynı şey olduğunu sanabilirdim." yorumunu yapar (**A.e.**, s.327). Fakat Phaedrus ile Platon arasında var

olduğunu düşündüğü benzerliğin yanında kendisi ve Aristo arasında bir tür yakınlık kurar. Çünkü kendisi Phaedrus'un tasvir ettiği Aristotelyen kontrollü ve ayrıntılı bilgiye daha yatkındır. Anlatıcının kontrollü ve ayrıntılı olarak verdiği bilgilerden ilki yolculuk öncesi yaptığı listedir. Anlatıcı listeyi dörde ayırmıştır, “giysiler, kişisel gereçler, yemek yapma ve kamp gereçleri ve motosiklet gereçleri”. Daha sonra bu listenin detaylarına inen anlatıcı motosikletin işleyişini de “klasik akılcı analiz amacıyla bileşenleri açısından ve işlevleri açısından” (A.e., s.68) çeşitli bölümlere ayırır.

Motosiklet, klasik akılcı analiz amacıyla, ya bileşenleri açısından ya da işlevleri açısından çeşitli bölümlere ayrılabilir.
Bileşenleri açısından bölündüğünde en temel ayırım, güç grubu ve devinim grubu arasındadır.
Güç grubu, motor ve güç aktaran sistem olarak ayrılabilir. İlk olarak motoru ele alalım. (A.e., s.68)

Bitmeyecekmiş gibi görünen detayları “Vesaire.” diyerek bitirir. Phaedrus'un Aristoteles'in retorik ile ilgili tabirlerini aktarışı anlatıcının bu detaycı yönünü hatırlatır. Çünkü Aristoteles de retorığı “sanat olarak” tanımlarken “akılcı bir düzen sistemine indirgenebilir” olma özelliğini vurgular. Aristoteles'in retorik tanımı da detaylar ile devam eder, “Retorik, bir yandan özel kanıtlar ve konular, öte yanda genel kanıtlar olmak üzere ikiye ayrılabilir.” Aristoteles'in bu detayları Phaedrus'a göre “sonsuz isimler ve ilişkiler” (A.e., s.321) olmaktan öteye gitmez. Fakat burada ironik olan anlatıcının kendisini ele vermesidir. Aristoteles'in bu detaylarından sonra bu benzerliğin fark edilmesi için yapılan bir hatırlatma vardır,

Daha önce, Güney Dakota'da verilen motosiklet şemasını anımsadınız mı?
Tüm motosiklet parçalarının ve işlevlerinin dikkatle numaralandığı bölümü?
Benzerliği fark ettiniz mi? (A.e., s.321)

Açığa kavuşturulması gereken nokta, Phaedrus'un Nitelik kavramının Platon'un İyi kavramına yakın olmasına rağmen retorik konusunda Platon'un görüşlerinden ayrılmasıdır. Retorikçi olanlar Sofistlerdir. Platon ise İyi'yi retorikçiler ile ilişkilendirmez. “[...] retorik ‘kötü’dür. Zorba krallardan sonra Platon'un en çok

nefret ettiği kişiler retorikçilerdir” (A.e., s.327). Bilginin göreceliliğine inanan sofistlerin aksine Sokrates “hakikatin mutlak olduğunu düşünenlerin tarafındadır” (A.e., s.332).

Sokrates’e göre, ancak hakikati dile getirmek istiyorsan konuşmak zahmete değer. İkinci olarak, sofistlere göre konuşmak, tartışmak, bedeli ne olursa olsun, hatta en kaba hileler pahasına, zafer kazanmak ise, bunun nedeni, onlara göre, söylem pratiği iktidar uygulamasından ayrılamayacağı içindir. Konuşmak, bir iktidar uygulamaktır; konuşmak, kendi iktidarını riske etmektir; konuşmak, kazanmayı ya da her şeyi kaybetmeyi riske etmektir (Foucault, 2000: 264).

Retorik yöntemi açısından sofistlere benzeyen Phaedrus, Platon ve sofistler arasında ortak bir nokta bulur. Sofistlerin öğretmeyi amaçladıkları “areté” Phaedrus’un kafasını karıştırır. Düşüncelerin ve bilginin göreceliliğini öğretirken erdemi öğretmelerini çelişkili bulur. Phaedrus’un kavramı daha derinlemesine araştırmak için okuduğu Yunan metinlerinin birisi H. D. F. Kitto’nun *The Greeks* eseridir. Erdem olarak çevrilmiş ama asıl olarak mükemmellik anlamına gelen “areté”, Kitto tarafından Hektor’un tavrını açıklamak için kullanılır. Savaşa giden Hektor’un kendisine karşı duyduğu görev duygusunun üzerinde dururken okuduğu, ‘erdem’ olarak çevirdiğimiz ama aslında Yunanca’da ‘mükemmellik’ olan areté’nin peşinden koşar” açıklaması Nitelik ile ilgili yeni bir şey keşfetmesini sağlar.

Şimşek çakıyor!
Nitelik! Erdem! Dharma! Sofistlerin öğrettiği işte *bu!* Ahlaki görecelik *değil.* eski “erdem” *değil.* *Areté.* Mükemmellik. Dharma! Akıl Kilisesi’nden önce. Tözden önce. Biçimden önce. Zihin ve maddeden önce. Diyalektikten önce. Nitelik mutlaktı. Batı dünyasının o ilk öğretmenleri *Niteliği* öğretiyorlardı ve bunun için seçtikleri araç retorikti. Yaptığı şey başından beri doğrudu (Pirsig, a.g.e., s.335).

Açığa kavuşturulması gereken nokta, Phaedrus’un Nitelik kavramının Platon’un İyi kavramına yakın olmasına rağmen retorik konusunda Platon’un görüşlerinden ayrılmasıdır. Retorikçi olanlar Sofistlerdir. Platon ise İyi’yi retorikçiler ile ilişkilendirmez. Bütün bunlar Phaedrus’u ilk başta sarsar. Ancak incelemesine daha ayrıntılı devam etmeye karar verir. Metin içerisinde Sofistlerin öğrettiği “areté”nin Platon’un elinde Ölümsüz Hakikat’e dönüştüğünü fark eder. Phaedrus’un Nitelik

kavramı ve Platon’un İyi’sinin benzerliği kanıtlanmış olur, ikisi de retorik temellere dayanmaktadır. Ancak Platon ‘iyi’ ile ‘doğru’yu diyalektik temellerde birleştirmeyi ya da Phaedrus’un deyimiyle sınırlamayı tercih etmiştir. Bu sentezin sonucu sofistlerin “iyi”sinin, günümüzde de etkileri görülen, yenilgisi olmuştur.

Doğru kazandı, İyi kaybetti ve bu nedenle bugün, birine ötekinden daha fazla bağlı olmasak da Doğru gerçeğini kabul etmede bu denli az zorlanıyoruz ve Nitelik gerçeğini kabul etmede bu denli çok zorlanıyoruz (Pirsig, **a.g.e.**, s.330).

Niteliği bulmak için başvurduğu Yunan felsefesi Phaedrus’u Nitelik kavramına yakınlaştırmaktan çok, onu kavramdan uzaklaştırmıştır. Sokrates ile başlayan içgüdülere uzak, soğuk ve bilinçli akılcılık sonucu Batı dünyasında gerçekleştirenleri gördüğünü düşünse de, bu düşünceler nedeniyle zamanla kontrolünü kaybeder. Niteliğin tanımlanamazlığını savunmasına rağmen bu akılcı yöntemler aracılığıyla Niteliğe anlam kazandırma çabaları sonucu kendi amacına yenik düşer. Üç gün üç gece evinde duvara bakan Phaedrus derin düşüncelere dalar. İçinden çıkamadığı gerçeklikte onun için “Ne geriye ne de ileriye gidiş yolu yoktur” (**A.e.**, s.351). Anlatıcı, Phaedrus’un Sokrates, Platon ve Aristoteles ile sofistler arasındaki görüş ayrılığından doğmuş ve sonucunda akılcılığın galip gelmiş olduğu bu süreci her ne kadar “öyle derine, öyle törensizce ve öyle şeytanca” gömülmüş ve ancak yüzyıllar sonra bir deli tarafından bulunmuş yeri yerinden oynatabilecek daha önce asla düşünülmemiş bir hakikatin ortaya çıkması olarak anlatsa da, bu süreç birçok düşünür tarafından tartışılmıştır. The Greeks adlı eserinde Nietzsche’nin düşüncelerinin benzerliği gözden kaçmaz.

Sokrates bir yanlış anlamaydı. İyileştirmenin tüm doğruluğu – Hristiyanlığınki de aynı şekilde – bir yanlış anlamaydı. Zamanın en kör edici ışığı: ne pahasına olursa olsun akıl; içgüdülere karşı, içgüdüler olmadan, açık, soğuk, tedbirli hale getirilmiş hayatın kendisi sadece bir hastalıktı, başka tür bir hastalık – ve kesinlikle “ahlaka”, “sağlığa”, mutluluğa dönüş yoktu. İçgüdülerle savaşmak zorunda olmak – yozlaşmanın formülü budur: hayat yükselen çizgide oldukça, mutluluk içgüdüyle aynı olur (Nietzsche, 2007: 15).

2.3. Nitelik ve Bilimsel Tartışmalar

Anlatıcının eserde öne sürdüğü kavramlardan birisi “Akılcılık Hayaletidir.” Akıl ve hayalet kelimelerinin yan yana gelmesi kafa karıştırıcı gelebilir ama anlatıcının bu kavramı ele alışı ikna edicidir. Yolculuklarının ikinci gününde mola vermek için uğradıkları bir kafede kendisinin hayaletlere inanıp inanmadığını soran oğluna verdiği cevap olumsuz olur. “Çünkü [hayaletler] bi-lim-dı-şı” cevabından sonra anlatıcı hayaletler ile ilgili alışık olunmayan bir görüş sunar. Kendisinin hayaletlere neden inanmadığıyla ilgili açıklaması şöyledir, “Onlarda madde yok, enerjileri de olamaz, yani, bilimin yasalarına göre, insanların kafası dışında var olamazlar.” Bilimin yasaları için kullandığı ifadesiye, “Bilim yasalarında da madde ve enerji yoktur, dolayısıyla, onlar da insanların kafası dışında var olamazlar” (Pirsig, 2007: 35) şeklindedir. Bu noktada şaka yapmaya çalıştığını söylese de bilimin yasaları ve hayaletlerin aynı kefeye konması ilk anda gereksiz bir çaba olarak görülebilir. Fakat hayaletler ve bilimin yasaları için söylediği ifadeler ikna edicidir. Fizik ve mantık kuralları, sayılar ve cebir sisteminin fiziksel bir boyutu olmadığına ve zihinlerimizde varolduğuna göre bu yasalara modern insanın hayaletleri ve ruhları demek ne kadar yanlış olur?

Eski Kızılderililer ya da ortaçağda yaşayanlar bizim kadar zekiydiler, ama düşüncelerini etkileyen koşullar tümüyle farklıydı. O düşünce ortamında hayaletler ve ruhlara, modern insanın düşüncesindeki atomlar, partiküller, fotonlar ve quantlar kadar gerçektir. Ben hayaletlere işte bu anlayışla inanıyorum (A.e., s.36).

Bilimsel yasalardan önce inanılmış yasaları inkar etmek ya da hayaletlere inanan Kızılderilileri dışlamak bizi azınlık kılabilir. Çünkü bilimin kabul gördüğü zaman ile dünyanın ve insanlık tarihinin başladığı zamanı karşılaştırsak ne kadar kısa bir zaman dilimi içerisinde ne kadar çok yasayı kabul etmiş olduğumuzu görürüz. Feyerabend’in belirttiği gibi Batı bilimleri sahip oldukları güçleri kullanarak eski uygarlıkların geri planda kalmasına neden olmuşlardır.

Batılı olmayan bilimler [...] birçok yerde ortadan kaldırıldı, doğrudur. Ama bunun nedeni iflas etmiş ya da başarısız olmaları değil, Birinci Dünya bilimini uygulayan toplumların daha büyük askeri güce sahip olmalarıydı. “Yerli” toplumların kıtlık ve iklim sorunlarıyla, doğal afetlerle baş etme usulleri ve çeşitli bilgi bilimleri vardır; bunlar (Batı’nın bakış açısına vurulduğunda) nesnellikten yoksundur, niceliklerden çok niteliklere önem verir, ama yine de sömürgecilerin bilimlerinin ve sonraki kalkınma havarilerinin aynı konularda söyleyeceklerinden kat kat üstündür. Bu bilgi çürütülmek şöyle dursun, incelenmedi bile (Feyerabend, 1999: 8).

Hayaletler ya da ruhlar ile ilgili bir düşünce günümüzde kabul görülen bilimsel kurallar tarafından doğrulanmaması nedeniyle doğrudan hayal ürünü damgasını yer, çünkü anlatıcının da ifade ettiği gibi “Bilimsel görüş öteki görüşleri öylesine kenara itti ki bunların hepsi bize ilkel görünür” (Pirsig **a.g.e.**, s.36) Horkheimer ve Adorno bu genel görüşü Aydınlanma düşüncesi ile açıklamayı tercih eder.

Aydınlanma, mitin temeli olarak antropomorfizmi ta baştan beri öznelin doğaya yansıması şeklinde görmüştür. Doğaüstü şeyler, hayaletler ve kötü ruhlar, doğal-olandan korkan insanların yansılardır (Horkheimer ve Adorno, 1995: 23).

Anlatıcının Newton’un yer çekimi kanunu ile ilgili söyledikleri bu iddiayı desteklemektedir. Newton yerçekimi yasasını tanımlamadan önce kimse yerçekiminden haberdar değildi. Yerçekiminin de hayaletler gibi bizim kafamızda var olmasına rağmen, bilimsel açıklamanın ikna ediciliğiyle yerçekimi kanununa inanmışızdır. Bu gerçek bizi yer çekimi yasasının Newton’dan önce var olmadığına inandırabilir. Sadece Newton bizi ikna etmemiştir. Bugün insanlıktan bile önce var olduğu kabul edilen bu yasaya inanmamız anlatıcıya göre bir “sağduyu” meselesi ve “eğitim” denilen kitlesel bir hipnozun sonucudur (Pirsig **a.g.e.**, s.37). Bilimsel düşüncenin yayılması yani “‘Bilginin ilerlemesi’ birçok yerde zihinlerin öldürülmesi anlamına geldi” (Feyerabend, **a.g.e.**, s.24), sonrasındaysa eskiden insanların hayaletlere ve ruhlara inandığı gibi biz de bugün bilimsel yasalara inanmaya başladık. Fakat bugün bizim de inandığımız bilimsel yasaları aynı geçmişin hayaletleri gibi bir kenara itecek bir düzen gelmeyeceğini nereden bilebiliriz? Aslında bilemeyiz ve böyle bir olasılığı iddia etmek bile kişiyi toplum dışı kılar. Anlatıcının ifadesi bu şekilde davranmamızın nedenini açıklar, “Biz hepimiz, başkalarının

hayaletlerini kibirle aşağılarız, aynı kendimizinkilere cahilce, barbarca ve batıl itikatli davrandığımız gibi” (Pirsig, **a.g.e.**, s.37). Sistem pratiklerinin bizi inandırdığı sınırlar içinde yaşadığımız sadece bugünün değil, geçmişin de bir gerçeği olmuştur. Geçmişte insanların hayaletlere inanmasını sağlayan toplumsal düzenek bugün de bilimsel kanunları önümüze koymaktadır. Foucault, bu gerçeği bireyin özneleşme sürecinde değerlendirir.

Varlık veya davranış biçimlerinin bu sistemler içinde üretilmiş hakikatler, yani bilgi üzerinden tanımlanması aynı zamanda onların belli insan deneyimleri olarak yeniden kurulması ve sınıflandırılmasıdır. İnsanların bu hakikatlere inanması, yani onlar üzerinden tanımlanmış deneyim biçimlerini kendilerine dair hakikatler olarak görmesi ise bu deneyimlerin öznesi olmayı kabullenmeleri anlamına gelir. Böylece insanlar öznesi haline geldikleri deneyimlerin içerimlediği bilimsel, ahlaki, hukuki, siyasi normlara göre hareket eder ve kendini sınırlar (Foucault 2000a; 15).

Anlatıcının bu tavrını bilim yasalarını çürütmeye yönelik bir çaba olarak görmemeliyiz. Daha önce de belirtildiği üzere anlatıcının geçmiş hayatını temsil eden alter-egosu Phaedrus bilimsel çalışmalar yapmış klasik ve akılcı yönü ağır basan bir karakterdir. Fakat akılcılık hayaletinin peşine düşmesi ve akılcılıktan uzaklaşması bilimsel çalışmalarını gerçekleştirdiği sırada meydana gelir. Phaedrus’un kendi kendine tekrarladığı Albert Einstein’ın konuşmasından alınmış bir metni anlatıcı bize aktarır. Bu metni yinelemesi elbette ki tesadüf değildir. Einstein’dan alıntılanan metin “Bilim tapınağında birçok konak vardır, orada oturanlar da, onları oraya getiren güdüler de çeşit çeşittir” (Pirsig, **a.g.e.**, s.101). sözleriyle başlar. Einstein’ın bilim ve tapınak kelimelerini bir araya getirmesi Phaedrus’un bilim ve hayalet kelimelerini hatırlatır. Burada da karşıtlıkların eşleştirilmesi söz konusudur. Metni okudukça Phaedrus’un hissettiği yakınlık daha belirginleşir. Bilim tapınağında barınanlar ihtiraslı ve doyum arayanlar ile salt faydalı amaçlara sahip olanlar olarak metinde ikiye ayrılır. Bir melek gelip bu kişileri dışarı atsa çok kişinin olmayacağı ama yine de bu meleğin onaylayacağı bilim adamlarının var olacağını belirtir. Onaylanan bu kişilerle ilgili yapılan tanımlamaysa, Phaedrus’u düşündüğümüzde bize yabancı gelmez, “biraz garip, iletişimsiz, gerçekte birbirlerine, kovulanlardan daha az benzeyen yalnız tiplerdir”

(A.e., s.101). Metin devam ettikçe Phaedrus ile ilişkilendirebileceğimiz benzerlikler gözümüze çarpar. Düşünmek için arada bir dağlarda inzivaya çekilen Phaedrus, Einstein'ın şu ifadesinde karşımıza çıkar,

İyi huylu bir insan, kendisini hapseden gürültülü çevreden, gözlerin hala temiz kalmış hava içinde özgürce gezindiği ve sonsuza dek kalmak üzere oluşmuş biçimleri sevecenlikle izlediği yüksek dağların sessizliğine kaçmayı özler (A.e., s.101).

Einstein'ın yaklaşımı bir bilim adamına göre farklıdır. Klasik, erkek ile ilişkilendirilmiş bilimdeki hipotezlere ve yasalara giden tek yolun genelde kadın ile ilişkilendirilen “sezgi, deneyimin sempatik kavranışı” olduğunu söylemesi Phaedrus'un dikkatini çeker. Einstein'ın pasajında Phaedrus ile ilişkilendirilebilecek noktaların olması kendisinin bu iddiayı “Bilimin kaynağı için garip sözcükler” (A.e., s.102) olarak görmesine engel değildir. Phaedrus'un bilimsel düşünceden kopma nedeni bilimsel hipotezlerin çokluğu ve bu çokluk ile bilimsel yöntemin baş edememesi olur. Ayrıca hipotezlerin çözümlendikçe artması nedeniyle bilimin amacına ulaşamaması konusunda Einstein'ın “Evrin, herhangi belirli bir anda, akla uygun yapılar içinden birinin, daima ötekilerden kesinlikle üstün olduğunu kanıtladığını göstermiştir” (A.e., s.104) açıklaması da ona tatmin edici gelmez. Phaedrus'u özellikle şaşırtan “herhangi belirli bir anda” ifadesi olmuştur. Ancak ona göre Einstein'ın ifadeleri bilimin temel varsayımlarını yok ediyor gibi görünse de aksini düşünmek mümkündür. Sonuçta bilim kalıplaşmış kurallardan kurtulmalıdır, çünkü;

[...] bilim tarihi sadece olgular ve olgulardan yapılan çıkarımlardan oluşmaz. Orada çeşitli düşünceler, olgu yorumları, çatışıklı yorumların yarattığı sorunlar, hatalar ve daha bir sürü şey de vardır (Feyerabend, a.g.e., s.24).

Bu gelişmeler sonrasında Phaedrus yolculuğuna felsefe alanında devam etmeyi tercih etse de karşımıza bir bilim adamı daha çıkar: Jules Henri Poincaré. Poincaré'ye göre, “bilim kanunları gerçek dünyayı yansıtmazlar, sadece, uygun fenomenlerin kullanışlı ve yararlı konvansiyonallerini temsil ederler” (Rosenthal ve

Yudin, 1980: 386) Poincaré (1854-1912) bilime olan inancın sarsıldığı bir dönemde yaşamıştır. On dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinde Bolyai and Lobachevski'nin doğruluğu tam olarak kanıtlanmayan ama yine de geometrinin temel taşları kabul edilen Öklid'in beşinci postulatının doğrulanamaz olduğunu kesin bir şekilde kanıtlamasıyla bilimsel kesinlik muğlaklaşmıştı (Pirsig, **a.g.e.**, s.232). Bunun sonucu olarak on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, filozoflar ve bilim adamları dış gerçeklik ve kavramsal sistem arasındaki uygunluk için kaygılanıyorlardı (Schwartz, 1985: 15).

Phaedrus'un Nitelik kavramını incelemesinde yaşadıklarına benzer deneyimleri Poincaré de yaşar. Ama daha önemlisi ikisi arasında var olan görüş ortaklıklarıdır. Poincaré'nin "Bir bilim adamı gözlediği olguları rastgele seçmez. O, dar bir hacme birçok deneyim ve düşünce sığdırmak ister" (Pirsig, **a.g.e.**, s.236) görüşü Phaedrus'un ikili-karşıtlıklar sonucu karşımıza çıkan kopuk ve uzak benlikleri "care" temelinde ortadan kaldırmak istemesine benzer. Poincaré'nin matematikle ilgili görüşleri şaşırtıcıdır.

Matematik, der, tıpkı bilim gibi yalnızca bir kuralları uygulama sorunu değildir. Kombinasyonların çoğunu bazı sabit yasalara göre olanaklı kılmaz yalnızca. Böyle elde edilen kombinasyonlar aşırı çok, yararsız ve sıkıcıdır. Mucidin gerçek görevi bu kombinasyonlar arasından seçim yaparak yararsız olanları elemek, ya da daha doğrusu onları yapmak zahmetinden kaçınmaktır ve bu seçime yön verecek kurallar olağanüstü duyarlı ve naziktir. Bunları tümüyle anlatmak neredeyse olanaksızdır; onlar formüle edilmez, hissedilir (**A.e.**, s.237).

Phaedrus'un "düşünce öncesi bilinç" olarak adlandırdığı süreçle benzeşen "bilinçaltı (subliminal) benlik" Poincaré'nin çağdaşları tarafından onaylanmaz, "Bilinçaltı benlik bir problemin çok sayıda çözümüne bakar, ama yalnızca ilginç olanlar onun bilincinin altına girebilir" (**A.e.**, s.237). Poincaré'nin önerisi Phaedrus'un Niteliğiyle benzeşse de bir yönü eksik kalır çünkü, kendisi duyulara hitap eden görüşleri, romantik güzelliği kastetmez. Poincaré "ispatlanabilir-olmayanı, tanımlanamaz terimler çerçevesi içerisinde minimum hale getirmeyi amaçlayan" (Rosenthal ve Yudin, **a.g.e.**, s.276) Konstrüktif metodun öncülerindendir. Poincaré ve Phaedrus'un görüşleri ve alanları ayrı dursa da her ikisinin benzerlikleri gözden kaçmaz.

Poincaré'nin ortaya attığı fikirler alışılmışın dışında görünse de Sanford Schwartz'a göre yüzyılın başlangıcında onun fikirleri toplumdan ayrı tutulacak olgular değildi. Schwartz, Poincaré'yi de dahil ederek bu dönem filozoflarını şu ifadelerle yorumlar.

Bu filozoflar, daha sonra Whitehead'in "Yanlış Konumlanmış Somutluk Hatası" olarak adlandırdığı sendromu, bilimsel kavramı doğrulukla eşit tutan Batı sendromunu açığa çıkarmaya kararlıydılar (Schwartz, **a.g.e.**, s.19).

2.4. Nitelik Arayışında Chris'in Rolü

Eserde şimdiki zaman kalıbında anlatıcı ve geçmiş zaman kalıbında da alter-egosu Phaedrus Nitelik kavramının peşine düşmüş ve anlayış sistemlerindeki ikili-karşıtlıkları Nitelik temelinde birleştirmeye çalışmışlardır. Fakat anlatıcı ile oğlu Chris arasındaki ilişkiye bakacak olursak ikisi arasında, özellikle eserin ilk bölümlerinde, nitelikli bir ilişki olmadığını görürüz. Geçirdiği tedavi sonrası geçmişiyile hesaplaşmaktan kaçan anlatıcı, oğlu ile arasında kurabileceği yakın bir ilişkiden de kaçır gibidir.

Chris'e akıl hastalığı teşhisi konması ve kardeşine olan tutumlarında babasına öykünmesi, anlatıcının ona emir verdiği gibi onun da ötekilere özellikle küçük kardeşine emir vermeye kalkışarak onu taklit etmeye çalışması (Pirsig, 2007: 278) anlatıcı ile arasındaki benzerliklerin kanıtıdır. Geçirdiği bunalım sonrası tedavi gören anlatıcıda Chris'i psikiyatriste götürmek konusunda ruhsal bir engel oluşmuştur. Bunun nedeni sorulduğunda verdiği cevap, "Nedenini bilmiyorum... çünkü... bilmiyorum... onlar 'akraba' değiller" (**A.e.**, s.60) olur. Eserde Doğu inanışlarından gelen etkiler belirginleşir. Konfüçyüs'ün bakış açısı sevgiyi aile ortamında daha iyi yaşatılabilecek makul bir çaba olarak gösterir, "şevkatinizi ortaya çıkarmak ve göstermek için en doğal ortam ailenizin, akrabalık bağlarınızın içinde bulunur" (DiSanto ve Steele, 1990: 97). Anlatıcı akrabalık sözcüğünü başka kelimelerle ilişkilendirir. İngilizce'deki "**kin, kind, kindness**" sözcükleri arasındaki benzerlikler üzerinde düşünceler üretir, "Demek istediğim akrabalık değil... pek

güzel durmuyor... ‘sevecen’ değil... benzeri, ‘sevecenlik’ de değil... Onlar Chris’e karşı gerçek anlamda sevecen olamazlar, onun ‘akrabası’ değiller çünkü...” “**Kin, kind, kindness**” sözcükleri anlatıcıyı Almanca’da “çocuk” anlamına gelen ve bu sözcüklerle benzerlik taşıyan “kind” sözcüğüne götürür, “mein Kind...çocuğum. İşte başka bir dilde. Mein Kinder” (Pirsig, **a.g.e.**, s.60). Almanca ifadeler anlatıcıya Goethe’nin Erbkönig şiirini anımsatır. Anlatıcı Chris ile arasındaki benzerliği doğrudan kabul etmese de “Erbkönig” şiirindeki karakterler ile benzerliklerinin farkına varır. Şeytani Erbkönig çocuğun peşindedir ve babasından çocuğu alarak ölümüne neden olur. Anlatıcıya göre Phaedrus Chris’in peşindedir. Bu noktada geçmişten gelen karanlık Phaedrus ve uyum gösteren anlatıcının arasında kalmış gibi görünen Chris sonraki bölümlerde anlatıcının gerçek kimliğini bulmasında önemli bir kaynaştırıcı rol oynayacaktır,

Pirsig parçalanmış benliğini birleştirmede her hangi bir şans elde edebilmek için Chris’in yardımına ciddi anlamda gereksinim duyar – tekrar bütün bir kişi olmak baba ve oğul arasındaki sevgi ve anlayışı yeniden elde etmekten ayrı tutulamaz (Rodino, 1980: 24).

Anlatıcının hastanede tedavi gördüğü günler onda yarattığı kişilik bölünmesinin yanında bir tür zaman kaymasına da neden olmuştur. Bunun etkileri en çok Chris ile ilişkisinde belli olur. Arkadaşlarının Chris’in ne kadar büyüdüğünü söylemesi anlatıcının üstüne ölümle ilgili duygular çökmesine neden olur. Bu ifadeler anlatıcının sonsözde Chris’in genç yaşta 1979’da öldürülmesiyle ilgili söylediklerini anımsatsa da anlatıcının bu bölümde vurgulamak istediği daha çok oğlu ile kendisi arasındaki kopuk zamandır,

Düşüncelerim Chris’in çok çabuk büyümüş olduğunu anlatan tümcelere kayıyor; üstüme birden ölümle ilgili duygular çöküyor. Chris’in burada yaşadığı zamanki halini ancak dolaylı yoldan öğrendim, oysa onlara sanki Chris’in neredeyse buradan hiç gitmemiş gibi geldiği belli oluyor. Tümüyle farklı zaman yapılarında yaşıyoruz (Pirsig, **a.g.e.**, s.140).

Anlatıcının aksine Chris Montana’da rahat hisseder. Hatta babasının bir gece önce söylediklerine katılmadığını söylemekten çekinmez. Babasına bir gece önce

Montana'nın kimsenin olmadığı bir yer olduğunu söylediğini hatırlatır. Ancak Phaedrus ile olduğu kadar rüyalarıyla da yüzleşmekten kaçındığını göreceğimiz anlatıcı Chris'in rüya gördüğünü düşünür. Anlatıcının yüzleşmek istediği Phaedrus'un Montana'da öğretmenlik yaparken yaşadığı yalnızlıktır. Daha sonra Chris'in de dahil olduğu rüyalarında anlatıcı, Phaedrus ile yüzleşmeye başlar.

John ve Sylvia'nın geri dönmesiyle anlatıcıyla Chris yolculuğa birlikte devam eder. Bir sonraki durakları ise anlatıcının öğretmenlik yaptığı yıllarda, DeWeese'in de söylediği gibi, tüm vaktini geçirdiği dağlar olur. Eserde dağ ve okyanus imgesiyle sıklıkla karşılaşırız. Bu imgeler eserdeki deli olma ve akıllı olma arasındaki ayrımın simgeleri olur. Foucault Büyük Kapatılma adlı eserinde su ve kara imgelerinden bu bağlamda söz eder,

Batı imgeleminde akıl uzun süre karaya ait kalmıştır. Ada veya kıta; bu kara, suyu yoğun bir inatçılıkla reddeder: Ona sadece kumu bahşeder. Akıl-dışı ise, en eski zamanlardan beri ve oldukça yakın bir tarihe kadar sulara aitti. Daha doğrusu okyanusa: sonsuz, belirsiz uzam; hareketli, anında silinen, artlarında ince bir iz ve bir köpük bırakan figürler; fırtınalar ya da tekdüze hava, gidecek yeri olmayan yollar (Foucault, 2000a: 85).

Eserde okyanus ve delilik arasındaki ilk ilişkilendirme şeytani Erlikönig karakteriyle gerçekleştirilmişti. Şiirde okyanus olmamasına rağmen anlatıcı şiiri anlatırken “Gece vakti bir adam deniz kıyısı boyunca, rüzgârlar içinde, atla gitmektedir” (Pirsig, **a.g.e.**, s.61) ifadesiyle suyu, başka bir deyişle akıl dışılığı metne dâhil eder. Okyanustan dağa ulaşan ikilinin tırmanma deneyiminiyse Foucault'nun Batı imgeleminde Doğu pratikleri açısından değerlendirmek daha uygundur. Tırmanmaya başlamadan önce anlatıcının ilk kez dağa tırmanmadığını, geçmişte Hindistan'da öğrenim gördüğü sırada bir din adamı ve müritleriyle beraber Kailas Dağı'na, Ganj Nehri'nin kaynağına ve Şiva'nın evine yapılan bir hac gezisine katıldığını öğreniriz. Fiziksel ve entelektüel güce sahip olmasına rağmen bu gezi için hazır olmayan Phaedrus dağın tepesine ulaşamamıştır, çünkü;

Dağı ve haccı kendi amaçları için kullanmaya kalkışmıştı. Dağı ya da haccı değil kendini sabit bir varlık olarak görmüştü, bu nedenle hazır değildi (**A.e.**, s.188).

Anlatıcıya göre birbirine karşıt iki tür tırmanma vardır: “ego tırmanışı ve özsüz tırmanma” (A.e., s.188). Bu iki tırmanma arasındaki farkı anlamak için ise Zen felsefesine bakmak gerekiyor. Tao’nun, bir başka deyişle doğru yolun ne olduğunu soran öğrencisine ustası “Sıradan zihin; Açken, yemek yerim; yorgun olduğumda, uyurum” (Suzuki, 2006: 25) cevabı olur. Zen ustası ilk bakışta gereksiz gelen açıklamasını öğrencisinin şaşkınlığı üzerine genişletir. Ona göre insanlar bu eylemi gerçekleştirmez. Nedeniniyse “Birçok insan kendisini yaptığı eyleme tam olarak veremez; yemek yerken, dalgın ve binlerce düşünceyle meşgul olabilirler; uyurken, aslında uyumuyorlardır” (Barrett, 2006: 9) ifadeleriyle açıklar. Anlatıcının egoyu tatmin amaçlı tırmanma tanıımıysa ustanın zihni meşgul insanların özellikleriyle örtüşür,

Buradadır, ama burada değildir. Burasını reddeder, onunla mutlu değildir, daha yukarılara çıkmak ister, ama oraya vardığında da aynı şekilde mutsuz olur; çünkü artık orası da “burası”dır. Aradığı, istediği şey çevresinde vardır, ama çevresinde olduğu için onu istemez. Her adımı hem fiziksel hem ruhsal bir efordur, çünkü amacının dışta ve uzakta olduğunu düşler (Pirsig, a.g.e., s.189).

Dağa tırmanma sırasında Chris “ego tırmanışı”, anlatıcıysa “özsüz tırmanma” tarafında görünür. Anlatıcı tırmanma deneyimini yaşamaya çalışırken, Chris dağın tepesine ulaşmayı takıntı haline getirmiştir. D. T. Suzuki’ye göre bu yanılgı doğa ve insan arasında bir ikili-karşıtlık olarak İncil’den beri süregelenmiştir. Tanrı’nın doğanın yönetimini insana verdiği İncil’de yazıldığından bu yana insanlar uçan bir makineyle gökyüzünü fethettiklerini, bir dağın tepesine tırmandıklarında da dağı fethetmekte başarı kazandıklarını düşünmüşlerdir. Suzuki bu fikrini “Fethetme fikri güç olarak insanın düşünüldüğü Doğa ve İnsan arasındaki ilişkiden gelir ve bu ilişki ortak bir karşıtlık ve yıkım halini içerir” (Suzuki, a.g.e., s.276) ifadesi ile destekler. Anlatıcı ve Chris bu aşamada ikiliğin karşıt taraflarındadırlar. Tepeye yaklaştıklarının bir kanıtı olan mavi gökyüzünü gören Chris’in öne doğru koşması ve kendisini “şampiyon” ilan etmesi üzerine anlatıcının onu ego düşkünü bulması aralarındaki karşıtlığı kanıtlar. Tabii ki Chris’in henüz bir çocuk olmasından dolayı tavırlarını, sadece anlatıcının kendi yorumları dâhilinde, tamamen ego düşkünü olarak tanımlamak yanlış olur. Richard Rodino anlatıcının Chris’e haksızlık ettiği

kanısındadır. Kendi yarattığı Zen coşkusu ve ulaştığı huzurlu zihinsel dinginliğin sonucunda Chris'in doğal çocukluk hallerine katlanamadığını düşünür (Rodino, 1981: 59). Oğlunu istedikleri olmadığında huysuzlanan biri olarak göstermesi, hatta bu huysuzluğunun nedeni olan rahatsızlığını anlatmaktan kaçarcasına “En iyisi şuna tam bir piçlik yapıyor diyelim” (Pirsig, **a.g.e.**, s.58) sözleriyle geçiştirmeye çalışması, bütün nitelik anlatılarına rağmen oğluyla nitelikli bir ilişkiden uzak bir görüntü sergilemesine neden olur.

Geçmişinin yansımaları olan, ayrıca Chris ile Phaedrus'un doğrudan dâhil olduğu rüyalar eserde belirir. Forrest B. Shearon'a göre rüyaların eserdeki rolü önemlidir, çünkü “Anlatıcı Phaedrus konusundaki körlüğüyle ilgili en güçlü ipuçlarına rüya imgeleri yoluyla ulaşır” (Shearon, 1983: 58). Her ne kadar anlatıcı bu rüyaları birinci tekil şahıs kullanarak anlatsa da bu anılar Phaedrus'un anılarıdır. Anlatıcının rüyasında hastane günlerine benzer görüntüleri ve Phaedrus'u gördüğü gecenin sabahında Chris babasına tüm gece boyunca sayıklamış olduğunu söyler. Rüyasında kapalı olduğu beyaz odanın diğer tarafında karısı, öteki oğlu ve Chris vardır. Chris ve anlatıcı arasında gerçekleşecek yüzleşmeden önce kapalı olan metaforik bir cam kapı vardır. Hastanede ikisini gerçek anlamda ayırmış olan bu cam kapı, anlatıcının rüyalarında oğlu ve kendisi arasında bir engel oluşturur. Anlatıcıysa bu rüyanın gerçekliğini kabul etmeye henüz hazır değildir,

Bu, daha önce sık sık gördüğüm bir rüya, anlamı açık ve geceki bazı düşüncelere uyuyor. Chris benimle ilişki kurmak istiyor ve bunu hiç yapamayacağından korkuyor. Böylece her şey açıklığa kavuşuyor (Pirsig, **a.g.e.**, s.202).

Phaedrus anlatıcının rüyasına girerek Chris ile de bağlantıya geçmiştir. Anlatıcının Phaedrus ile hesaplaşmalarında kaçınılmaz olan geçmişin ve akıl-dışılığın geri dönüşü olur. Chris bunlarla yüzleşmek istemeyen anlatıcı için bir uyarandır. Anlatıcı sabah kalktığında Chris'ten beklenmedik tepkiler alır. Chris babasına gece boyunca dağ hakkında konuşarak kendisini uyutmadığını söyler. Anlatıcı alter-egosuyla yüzleşmekten kaçınsa da Chris Phaedrus'tan gelen işaretler için hep tetikte görünür, “Dağın tepesinde her şeyi göreceğimizi söyledin. Benimle orada buluşacağını

söyledin” (A.e., s.203). Bir önceki rüyasından sonra hesaplaşmaktan kaçtığı geçmişini Chris dolaylı bir şekilde olsa da tekrar anlatıcının karşısına çıkartır, ancak anlatıcı tekrar Chris’in rüya gördüğünü düşünür. Ancak Chris’in bu olaydan sonra duygu durumundaki değişim gözden kaçmaz. Anlatıcı bu değişimi ormanın sessizliğine bağlasa da Chris’in dağın tepesine çıkmak için acele etmesi bir gece önceki rüya ile bağlantılıdır. Chris Phaedrus’u yani anlatıcının sahiplenmediği diğer benliğini özler. Phaedrus ile buluşmak için dağın tepesine ulaşmak ister. Fakat Chris’in bir gece önceki rüya esnasında anlatıcının Montana’da yaşadıkları zamanki sesini duyduğunu söylediğinde anlatıcı tüm bunları iyiye işaret olarak görmez ve dağın tepesine çıkma planını Chris pek memnun olmasa da taş kaymasını da bahane ederek erteleme kararı alır (A.e., s.217). Anlatıcının Montana’da yaşadıkları zaman sahip olduğu ses elbette ki Phaedrus’a aittir. Dağın tepesine çıkmayı ertelemek ise Phaedrus ile arasındaki hesaplaşmayı ertelemekle aynı anlama gelse de cam kapı imgesi anlatıcıyı rahat bırakmaz.

İşte, koridorun sonunda; bir cam kapı. Arkasında Chris ve bir yanında erkek kardeşi, öte yanında annesi. Chris elini cama dayamış. Beni tanıyor ve el sallıyor. Ben de el sallıyorum ve kapıya yaklaşıyorum (A.e., s.242).

Rüyasında Chris’e yaklaşmak istedikçe şeytani bir varlık onu durdurur. Bir önceki bölümde “bir psişik varlık, bir hayalet” (A.e., s.218) olarak sözünü ettiği Erbkönig’ten sonra Phaedrus’u yaşayan bir kişinin eşruhunu taşıdığı düşünülen ve yalnız o kişiye görünen hayalet anlamına gelen Doppelgänger ile özdeşleştirmiştir. Anlatıcının alter-egosu Phaedrus’u devamlı rüyalarında görmesi bilinçaltına itmek istediği geçmişinin ve nevrozlarının belirtisi olabilir.

Birbirinden ayrı zaman kalıplarında esere yansıyan anlatıcı ve Phaedrus yaşanan hesaplaşmanın bir sonucudur. Anlatıcının kontrolünde başlayan olay örgüsüne geçmişle yapılan hesaplaşmalar sonrasında Phaedrus da etki eder. Eserin sonunda anlatıcı sistemin zoruyla bastırıldığı Phaedrus’u kabul edecektir. Ancak bu kabullenmeden önce anlatıcı rüya sahnelerinde, rüya ve gerçek hayat birbirine karıştırır, rüyada varlık gösteren Phaedrus anlatıcı aracılığıyla Chris ile konuşur.

Chris'e kendisini "okyanusun dibinde" bulacağını söyler. Rüya birinci tekil şahısla anlatıcı tarafından aktarılıyor görünse de bu kişi Phaedrus'tan başkası değildir. Anlatıcı da bunun farkına varır,

Düşü gören ben değildim.
Phaedrus'tu.
O uyanıyor.
İkiye bölünmüş bir ruh... Ben... Ben karanlıktaki o kötü karaltıyım, ben o
iğrenç şeyim...
Onun geri döneceğini hep biliyordum...
Artık buna hazırlanmak gerek... (Pirsig, **a.g.e.**, s.295)

Eserin başından beri Phaedrus anlatıcının bastırmaya çalıştığı benliğini daha doğrusu geçmişini temsil etmişse de Chris onun tedaviden önceki halini daha eğlenceli bulur. Richard Rodino ise Chris'in eğlenceli bulduğu anlatıcının sahip olamayıp da Phaedrus'ta bulunan özelliği "inançlarının sevinç verici cesareti ve katışıksız entelektüel heyecanı" (Rodino, **a.g.e.**, s.23) olarak değerlendirir. Fakat anlatıcının rüyayı görenin kendisi olmadığını fark etmesiyle eş zamanlı olarak şeytani figürle de yüzleşmeye hazırlanır. Eser boyunca anlatıcı alter egosuyla hesaplaşmaktan kaçınır görünse de bu rüya sahnesinden itibaren Phaedrus'un varlığı yazı karakterinin değiştirilmesiyle daha belirgin hale gelir. Anlatıcı Phaedrus'un varlığını artık yadsıyamaz hale gelir ve eserin sonunda delilikle ilişkilendirilen suya, okyanusa giderler. Dağın tepesinde gerçekleşmeyen çözülme burada gerçekleşir. Una Allis'in bu çözülmeyi "Pirsig ve Chris'in hayati bir yüzleşmesi sırasında, kaçınılmaz olan gerçekleşir – Phaedrus ortaya çıkar ve olayın tüm kontrolünü eline alır" (Allis, 1978: 34) olarak betimler. Bu yüzleşmeden önce anlatıcının Chris'i başka bir Phaedrus olarak nitelendirmesi, Phaedrus'u gerçek, kendisini yolundan dönmüş, ruhunu kurtarmış bir sapkın ve bir hayalet olarak gördüğünü belirtmesi (Pirsig, **a.g.e.**, s.357) üçlü arasındaki rollerin değişmesini hızlandırır. Ruhsal sağlığını tekrar kaybetmekten korktuğu için anlatıcı Chris'i geri göndermek ister. Bunun üzerine Chris'in eserin başından beri var olan sessiz gerginliği bir sınır krizine dönüşür. Bu kendini kaybetme, ikiliyi bir yüzleşmeye taşır ve Phaedrus benliği baskın gelir.

Şu anda ne yapacağımı bilmiyorum. Ne yapacağım konusunda hiçbir fikrim yok. Herşey bitti. Kendimi uçurumdan atmak istiyorum, ama karşı koyuyorum bana. Önce onu otobüse bindirmeliyim, uçurum ondan sonra.

Artık herşey yolunda Chris.

Bu benim sesim değil.

Seni unutmadım.

Chris sallanmayı kesiyor.

Seni nasıl unuturum?

Chris başını kaldırıp bana bakıyor. Bende hep gördüğü film bir an kayboluyor, sonra yeniden geliyor.

Artık birlikte olacağız.

Kamyonun sesi şimdi üstümüze geliyor.

Şimdi ayağa kalk! (A.e., s.361)

Anlatıcı ve Phaedrus'un sesleri birbirine karışsa da en sonunda Phaedrus'un sesi ve benliği galip gelir ve bu benlik vurgulanırcasına eser italik yazı karakteri ile devam eder, "Bu onları son kez görüşüm. Ben Pheadrus'um, ben buyum ve onlar Gerçeği söylediğim için beni yok edecekler" (A.e., s.362). Anlatıcı eserin ilk bölümünde oğlu ile arasındaki mesafeli ilişkinin nedenini motosiklet olarak göstermiştir.

Bağırma meraklısı değilseniz motosikletle giderken uzun boylu konuşmazsınız. Bunun yerine vaktinizi, göreceğiniz şeylere, onlar hakkında düşünmeye ayırırsınız (A.e., s.15).

Ancak baba ile oğulun arasında gerçekleşen yüzleşmeden ve kaskların çıkarılmasından sonra Chris pedalların üzerinden ayağa kalkar ve motosikletin üzerinde olmalarına rağmen rahatlıkla anlaşırlar. Babasının omuzlarından ve kasktan dolayı daha önce görüş açısı kısıtlı olan Chris artık her şeyi net olarak görebilir. Babasıyla arasındaki mesafe hem metaforik hem de gerçek anlamda aşılmıştır. Anlatıcı geçmişi ve gerçek benliği Phaedrus ile hesaplaşmasından sonra oğluyla nitelikli bir ilişki kurmaya başlar. Chris'in babasının alter-egosuyla yüzleşmesinde sahip olduğu rol büyük önem taşır. Anlatıcının gerçek benliğinin, Phaedrus ve kendisi arasındaki hesaplaşmalarla birlikte ortaya çıkaran uzlaşmanın sonucunda meydana gelmesi Chris sayesinde gerçekleşmiştir, "Ben onu hiç ileriye götüremedim. O [Chris] beni ileriye götürdü!" (A.e., s.363) yorumu da bunu kanıtlamaktadır. Anlatıcı ve Phaedrus'un merkez olarak Chris'te bütünleşmesi,

eserdeki romantik ve klasik ayrımların Nitelik temelinde birleşmesini anımsatır. DiSanto da bu fikre katılır.

İkili karşıtlıklarla ilgili en büyük ve kesin süreç, ve “tüm ikili karşıtlıkların en büyüğüyle” basedilmesi, hem Phaedrus ve kendisi arasında zihninde gerçekleşmiş uyumsuzlıkla hem de Chris ve kendisi arasındaki kişilerarası çatışmayla yüzleştğinde ve bir şekilde çözdüğünde bir anda gerçekleşir (DiSanto ve Steele, **a.g.e.**, s.155).

III. BÖLÜM

3. DOĞU FELSEFESİ, ROMANTİK HAREKET VE NİTELİK

3.1. Nitelik ve Doğu Felsefesi

Eserin başlığı Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı olmasına rağmen eser içerisinde doğrudan Zen Budist söylemler ya da yaşamlarımızı Zen Felsefesine göre nasıl idame ettirebileceğimizi söyleyen işaretlerle karşılaşmayız. Yazar okuyucunun bu bağlamda izler arayacağını düşünerek kitabın başında eserde anlatılanların gerçek olaylar olarak görülmesi gerektiğini belirttikten sonra Zen Budizm pratiği ile ilgili bir not düşmüştür; “Ortodoks Zen Budist pratiğiyle ilgili geniş ölçüde gerçekçi bilgiyle hiçbir şekilde bağdaştırılmamalıdır” (Pirsig 2007). Fakat yaşadığı tecrübelerin eserine doğrudan aktarmasında Zen öğretisinin önemli bir yeri vardır, “Herşeyden önce, Zen çözümlerini kitap bilgisine değil, doğrudan kişisel deneyimlere başvurarak önerir” (Suzuki, 2006: 9). Ayrıca yazarın söylediklerine rağmen eserde Zen Budizm inancı ve Taoizm, Hinduizm ayrıca bahsi geçmese de Konfüçyanizm gibi birçok Doğu inanisından izler bulmak mümkündür.

Bu izlerle ilk kez anlatıcının Buda’nın bir dağın tepesinde olduğu kadar bir bilgisayarın devrelerinde ya da motosikletin dişlilerinde olabileceğini (Pirsig 2007; 21) söylemesiyle karşılaşırız. Baktığımız her noktada var olduğunu söylediği Buda için aksini düşünmek, anlatıcıya göre “Buda’yı küçültmek, yani kendini küçültmek” (A.e., s.24) demektir. Buda ya da mistik öğelerin genelde doğa ile ilişkilendirilmesi alışkanlığına ters düşen bu yaklaşımı anlatıcı devam ettirir. Buda ona göre her yerdedir, “Bu soruyu sormak elbette yanlış yere bakmak demektir; çünkü Buda her yerdedir.” (A.e., s.75) Buda düşüncesi daha sonra eserdeki klasik ve romantik ayrıma çözüm getirecek Nitelik kavramını önceler. Doğu inanışlarının Nitelik kavramı üzerinde gerçekleştirdiği etkiyi eserde takip etmek mümkündür.

Görebileceğimiz her yerde olan Buda, tıpkı Nitelik kavramı gibi tanımlanamaz. Buda'nın ne olduğuna dair doğrudan bir açıklama getirilemez, getirilmemelidir. Bir rahip Buda'nın ne olduğunu sorduğunda ustası ona Buda Salonundaki imgeyi gösterir, “Hiçbir açıklama verilmez, hiçbir tartışma yapılmaz.” (Suzuki, **a.g.e.**, s.57) Aynı şekilde bu öğretileri yayan kişilerin hayatından izleri de eserde ve eserdeki kişilerin deneyimlerinde görürüz. Bu etkileri göstermek için öncelikle bu öğretileri yayan kişilerin hayat hikayelerine kısaca bir göz atalım.

Eserdeki Budizm izlerine göz atmadan önce inanın kısaca bir tarihçesini vermek gerekiyor. Budizm Hindistan'da yüzyıllardır devam eden kökleri daha çok topluluklara ve metinlere dayanan Hinduizm'in yaygın olduğu bir ortamda doğmuştur. Hinduizm ile arasındaki en belirgin farklardan birisi de kökenine bakıldığında belirgin bir kişiyle karşılaşılmasıdır. Gerçek adı Siddhartha Gotama olan inanın kurucusu İ.Ö. 563 yılında Hindistan'ın kuzeyinde bir prens olarak doğmuştur. Doğduktan sonra bir bilgenin kehanetine göre Siddhartha ya muhteşem bir kral ya da muhteşem bir kutsal adam olacaktır. Kral olmasını isteyen babası Siddhartha'yı sarayın dışına çıkarmaz. Yirmi dokuz yıl sarayda sorunsuz bir hayat geçirdikten sonra yaşlı bir insanı, daha sonra acı çeken hasta bir insanı ve sonrasında da bir cenaze törenini görmesiyle gerçeklikten ne kadar uzak olduğunu anlar ve sarayın kapısının mucizevî bir şekilde açılmasıyla saraydan kaçır. Her ne kadar sarayda dış dünyaya kapalı bir şekilde yaşamış olsa da bir insanın yirmi dokuz yaşına kadar yaşlılıkla, hastalıkla ya da ölümle karşılaşmamış olması kişiyi sorgulamalara yönlendirebilir. Fakat Siddhartha'nın hayatını günümüz gerçeklikleriyle sorgularsak sonunda ulaştığı aydınlamayı tam olarak kavrayamayabiliriz. Siddhartha başlangıçta dervişlere katılarak onların çileci görüşlerini izler. Fakat daha sonra kendisine zarar verdiğini ayrıca yine tatminsizlik ve huzursuzluk içinde olduğunu fark eder. Söylenceye göre bu çileci yaşamı terk etmesi bir köylü kızın ona ikram ettiği pirinç sayesinde gerçekleşir. Kızın ikram ettiği pirinç basit bir hareket ya da yardım etme isteği olarak düşünülebilir. Ancak ne olursa olsun ikram edilen pirinç onun bir incir ağacının altında nefes meditasyonuna oturmasıyla sonuçlanır. Kırk dokuz günlük meditasyondan sonra, otuz beş yaşındayken ilmini tamamlar ve günümüz Bodh Gaya'sında bulunan ve adı

şimdi “bodhi ağacı” adını alan bu ağacın altında aydınlanmaya ulaşır. Siddhartha Gotama’nın adı bu aydınlanma deneyiminden sonra “uyanmış kişi - farkında olan” anlamına gelen Buda adını alır. Buna benzer bir deneyimi yaklaşık 440-528 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen Zen üstadı Bodhidharma da yaşamıştır. Çin’e gerçekleştirdiği bir gezide görüştüğü imparator Budizm yararına yaptığı icraatların ona nasıl getirisi olacağını sorduğunda Bodhidharma bunun bir ehemmiyeti olmadığını söyler. Sinirlenen imparator ona kim olduğunu sorar. Bodhidharma’nın cevabı “Bilmiyorum” olur. Cevabı aramak için dağda bir mağaraya kapanır ve dokuz yılını orada duvara bakarak geçirir. Mağaradaki inzivası ise sadık bir öğrencisinin her türlü koşula rağmen onu dışarıda beklemesi ve en sonunda bağlılığının bir işareti olarak kolunu kesip ona sunmasıyla son bulur (DiSanto ve Steele, 1990: 126). Buda’nın ve Bodhidharma’nın hikâyeleri ilk bakışta eserdeki karakterler ile alakasız görünebilir. Fakat daha dikkatli bakıldığında Buda ve anlatıcının hayatındaki benzerlikleri görebiliriz. İlk benzerlik saraydan gerçekleri aramak için çıkan Siddhartha ile hem içsel hem de dışsal bir yolculuk gerçekleştiren anlatıcı arasındadır. Yolculuk her ikisi için de olumlu denebilecek şekilde sonuçlanmış ve bir çeşit aydınlanmaya ulaşmışlardır. Fakat anlatıcının tarafından bakıldığında kendisinin iki aşamalı bir aydınlanma yaşadığı söylenebilir. Eserde aşamalı bir şekilde aktardığı geçmişi ve geçmişini hatırladıkça hesaplaştığı alter egosu Phaedrus’un geçmiş deneyimlerini hatırlamakta fayda var. Romantik ve klasik ayrımı sona erdireceğini düşündüğü Nitelik kavramını inceleme süreci akıl hastanesinde sonlanmış ve bu son anlatıcıya göre Phaedrus’un sonu olmuştur “Bunu öyle benimsedi, öyle ilerledi ki sonunda kendi kendinin gerçek kurbanı oldu” (Pirsig, **a.g.e.**, s.71). Anlatıcının Phaedrus’un kurban olduğunu söylediği bu sonun nasıl geliştiği Nitelik incelemesinde kendini belli eder. Fakat Phaedrus’un yolculuğunun akıl hastanesinde bitmesinden önce yaşadıkları Buda’nın aydınlanmasıyla benzeşir. Nitelik kavramının tanımlanamazlığını kanıtlamak için giriştiği mücadele Phaedrus’un üç gün boyunca duvara bakması ve sonunda akıl hastanesine gönderilmesiyle sonuçlanır. Doğu inanışları kapsamında aydınlanma olarak görülebilecek bu deneyim, Batı dünyasında delirme olarak kabul edilebilir. Bu durumda Phaedrus’un delirdiği mi yoksa aydınlandığı mı tartışmaya açıktır. Apartmanında duvara bakmakla geçirdiği üç gün, Buda’nın meditasyonla

aydınlanmasıyla ve Bodhidharma'nın mağarada duvara bakarak yaşadığı deneyimle benzeşir. Phaedrus'un deneyimi üç gündür, fakat bu onun karar verdiği bir zaman dilimi değildir. Başka bir deyişle aydınlanmasına müdahale edilmiştir. Phaedrus'un odasında devamlı duvara bakması Zen meditasyon yöntemlerinden “**wall-gazing**” ile benzeşir. Bodhidharma'ya atfedilmiş olan Two Entrances and Four Acts adlı eserde wall-gazing şu şekilde anlatılır;

Yanılığdan gerçekliğe dönenler, duvarların önünde benlik ve öteki olmadan, fanilik ve bilgelikle meditasyon yapanlar, ve kutsal kitapların bile yerinden kımıldatmadığı kişiler akılla bütün ve söze dökülmemiş bir birlik içerisinde (Broughton, 1999: 9).

Pirsig 2006 yılında “The Observer” a yaptığı bir röportajda bu deneyimini bir tür manastır deneyimi olarak değerlendirir ve eserinde ağırlığı olan iki kişilik karakterinin psikolojik bir değerlendirmesini yapar.

Arkamda bıraktığım bu adam için gerçekten üzüliyordum. Bu bir ayrılmaydı. Psikiyatrik ölçütte bu, katatonik şizofreni olarak tanımlanır. Zen Budist ölçütlerindeyse zorlu aydınlanma olarak geçer (Pirsig, 2006, s.5).

Pirsig'in eserine yansıttığı bu deneyim Batı sistemlerinde bir tür akıl hastalığıyken, Doğu pratiklerinde farklı değerlendirilir. Yazar röportajında ise bu deneyimi daha çok Doğu aydınlanması olarak değerlendirdiğini, fakat bunu belirtirse hastaneden çıkamayacağı için yaşadıklarını Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı eserinde anlattığını ifade etmiştir (Pirsig 2006).

Duvar imgesi sadece “**wall gazing**” meditasyonu ile değil, Phaedrus'un Kore'de orduya katıldığında gördüğü Kore duvarı ile de ilişkilidir. Yolculuğu sırasında gördüğü duvar Phaedrus için bir dönüm noktası olmuştur. Kore duvarının yapımında romantik ve klasik ayrımın çözümü olabilecek bir yaklaşım örneği sergilendiği için (Pirsig, **a.g.e.**, s.109) eserde Nitelik kavramının sembollerinden birisi haline gelmiştir.

Siddhartha'nın saraydan kaçması sırasında hükümdarın tüm tedbirlerine rağmen mucizevî bir şekilde açılan kapıların eserde benzerini anlatıcının hastane günlerini hatırladığı rüyalarda görürüz, “Rüyamda, beyaz boyalı bir odada ayakta durup cam bir kapıya bakıyordum. Chris, erkek kardeşi ve annesi öteki taraftaydı” (A.e., s.201). Babasının sarayın kapılarını dış dünyaya çıkmaması için Siddhartha'ya kapatması gibi, anlatıcı da oğlu Chris için mecazi anlamda da olsa kapılarını kapatmıştır. Ancak bu mesafeyi rüyasını anlatırken kendisi aktarır, “O rüyanın beni ikide bir rahatsız etmesinin nedeni onun anlamından kurtulamamam: Sonsuza dek, açmadığım bir cam kapının ötesinde ayırım ondan” (A.e., s.278). Ancak eserin sonunda mecazi kapı açılır ve baba ile oğul arasında daha nitelikli bir ilişki oluşur. Kapıların aydınlanmaya açılmasıyla ilgili başka bir aydınlanmaya giden yol deneyimi ayrıca İ.Ö. 6. yüzyılda yaşamış olan Taoizm'in kurucusu Lao-Tzu'nun şehirden ayrılmasında yaşanmıştır. Çevresindeki ahlaki çöküşten rahatsız olan Lao-Tzu şehirden ayrılmaya karar verir. Şehir kapılarına geldiğinde kapıdaki muhafız tarafından tanınır. Muhafız kendisinden gelecek kuşaklara aktarımı için bilgeliğinin bir kaydını yazmasını ister. Lao-Tzu'nun eseri Tao Te Ching ortaya çıkar. İlk sayfasında ise bu deneyimine değinir.

...
“Karanlık karanlığın içinde.
Tüm anlayışlara açılan kapı.” (Lao-Tzu, 2009: 1)
...

Tao Te Ching Lao-Tzu'nun “Sonsuz Tao” kavramını anlatmasıyla başlar. Tao kavramı da aynen Nitelik gibi tanımlanamaz. Tao kelimelerle ifade edilemez, insan anlayışının ötesindedir. Tao'ya yaklaşmak için akli ve mantığı bir kenara bırakmalı, sezgilerimize güvenmeliyiz.

...
Anlatılabilen Tao
sonsuz Tao değildir
Adlandırılabilen isim
sonsuz isim değildir (A.e.: s.1).
...

Taoizm inanişında eserdeki temel ikili karşıtlık romantik ve klasik ayrımla benzeşen bir ikilik vardır, yin ve yang. Romantik ve klasik ayrımın üstesinden gelebilmek için ulaşmamız gereken temel Niteliklerdir. Nitelik hem özne ve nesne ikili karşıtlığının hem de düşünce ve maddenin birleştiği kaynaktır. Yin ve yang ikilisi de bu ikili karşıtlıkla benzeşir. Açıklamak gerekirse yin, verimli, kavrayıcı ve kadınsı güçtür. Yang ise değişmez, kesin, erkeksi güçtür. Her iki güç ayrılmaz bir bütün olan Tao'nun parçasıdır. Tao ne yindir ne de yang'dır, fakat her ikisinin ortak zeminidir ve her ikisini de kapsar. Phaerdrus'un Niteliği incelerken tıkanıdığı bir noktada kavramın mistik ve metafiziksel yönlerini araştırırken okuduğu Lao Tzu'nun Tao Te Ching eseri daha derine inmesini sağlar. Eseri daha önce okumuş olmasına rağmen tekrar okuduğunda, tüm metinde Tao yerine Nitelik kavramını kullanır ve ortaya çıkan benzerlik kendisini şaşırtır. Ronald DiSanto bunu "Lao- Tzu'nun zihnine erişmiş, aynı anda, felsefesinin doğrulandığını görmüştür " (DiSanto ve Steele, **a.g.e.**, s.114) ifadesiyle destekler. Lao-Tzu, Tao için şu ifadeleri kullanır.

O tüm maddelerin doğmasının ve tüm olguların ilerlemesinin ilk nedenidir. Büyük Tao hâkim olandır. Hayat için her şey ona bağlıdır. Tüm olguların, yeryüzünün ve gökyüzünün anasıdır. Kişisel Tanrı'dan önce de var olmuştur. Tanrı'nın babasıdır. Tanrı'nın kaynağıdır. Yeryüzünün ve gökyüzünün yaratıcısıdır. Tüm her şeyin anasıdır (Lao-Tzu, **a.g.e.**, s.45).

Phaerdrus metni değiştirdiğinde ise Tao ve Nitelik arasındaki benzerlik netleşir.

Nitelik [romantik Nitelik] ve onun görüşleri [klasik Nitelik] yapı olarak aynıdır. Klasik olarak görüldüğünde ona farklı adlar verilir [öznel ve nesnel].
Romantik nitelik ve klasik nitelik, ikisi birden "mistik" olarak adlandırılabilir.
Gizden daha derin gize uzanır, yaşam sırrının kapısıdır.
Nitelik her şeyi kapsar (Pirsig, **a.g.e.**, s.225).

Nitelik ve Tao ile romantik klasik ikili karşıtlığı ve yin-yang arasındaki benzerlik açıktır. Lao-Tzu'ya göre yin ve yang arasındaki denge çok önemlidir. Her ikisi Tao'da bütünleşmiştir. Yin ve yang süreci devamlı bir dengeye ve eşitliğe doğru hareket eder. Fakat Tao Te Ching eserini okursak Lao-Tzu'nun yin yaklaşımına biraz

daha özenli bakılmasını istediğini söyleyebiliriz. Ronald DiSanto da aynı görüşü paylaşıyor. DiSanto'ya göre Lao-Tzu “Yang özel bir ilgi gösterilmese de varlığını sürdürecektir; Yin ihmal edilirse, yang onun yerini alır, dengesizlik ortaya çıkar ve yaşamın doğal tarafı kaybolur” (DiSanto ve Steele, **a.g.e.**, s.106) şeklinde düşünür. Tao'nun verimli, kavrayıcı ve kadınsı olan yin tarafına gösterdiği özen şu dizelerde kendisini belli eder. Öncelikle Tao ona göre dişi bir figürdür, çünkü doğum ile çoğalır.

...
Tao'ya Ulu Ana denir:
boştur fakat tükenmez,
sınırsız dünyanın kaynağıdır (Lao-Tzu, **a.g.e.**, s.1).
...

“Erili bil, fakat dişiye de bağlı kal” (**A.e.**, s.28) dizelerinde kadınsı tarafa verdiği önemi tekrar vurgular. Metnin İngilizce çevirisinde “**the Master**” için “she/ he” zamirlerinin ikisinden de yararlanılmıştır. Metnin dizelerinde kadın ve doğum temaları Tao adına ve onun ilerlemesini betimlemek için kullanılmıştır.

...
Doğurur ve besler,
sahiplenmeden sahiptir,
beklentisiz hareket eder,
yönlendirir ve kontrol etmeye çalışmaz:
yüce erdem işte budur (**A.e.**, s.10).
...

Yin ve yang dengesinde yin kadını olduğu kadar çocuğu da simgeler. Değişmez, kesin, erkeksi güç yang karşısında çocuk yin tarafında kalır. Anlatıcı ve oğlu arasındaki ilişkide Chris, Batı dünyasında kadınlara atfedilen duygu değişimleriyle babasının katılığına baskısı altında kalmıştır. “Vücudunuzun yeni doğmuş bir bebek kadar esnek olmasına izin verebilir misiniz?” (**A.e.**, s.10) dizeleriyle Lao-Tzu ikilik içerisinde değişmeye yatkın çocuk vücudunu örnek göstermiş ve yin'e ağırlık vermiştir. Çünkü değişmez ve kesin tarafımız akıl ve mantık tarafından sağlanacaktır. Yapılması gereken yin tarafı, kadın ve çocuk tarafı korumaktır.

Eserde kadınların varlığı yok denecek kadar azdır. Anlatıcının yolculuğu birlikte gerçekleştirdiği John ve Sylvia çiftine baktığımızda ikili karşıtlıkları yansıtmak amacıyla anlatıcının John ile ilişkisini daha çok yansıttığı gözden kaçmıyor. Fakat etkisiz bir kişilik olarak dursa da Sylvia'ya baktığımızda onun anlatıcıyı daha iyi anladığını fark ederiz. Sylvia'nın teknoloji karşıtı tavırları onu anlatıcının sınıflandırmasında romantik tarafta bırakıyorsa da kendisinin doğaya bakış açısını anlamazsak ona haksızlık etmiş oluruz. Doğa Sylvia ve John için kendi yarattıkları dünyadan kaçmak anlamına gelir. Ancak anlatıcıya göre kaçış teknolojinin canavarlaştırılması ve klasik-romantik anlayışlar için uzlaştırıcı olunmaması sonucu meydana gelir. Anlatıcı kendi sorunlarına çözüm bulma yolunda romantik-klasik ikili karşıtlığının çözümü Niteliği incelemek amacıyla eser içerisinde daha çok kendisi ve arkadaşları arasındaki karşıtların üzerinde durmuştur. Fakat Sylvia'nın rolü kadın, doğa ve Doğu inanışları arasındaki bağı netleştirmek açısından ele alınmalıdır. Bilgisayar programcılığının yaratıcı bulunması onu sinirlendirir. Geçmişte ne kadar başarılı olduğu tartışmaya açık olsa da Sylvia'ya göre anlatıcı organize sistemle nasıl başa çıkacağını bilir. Aynı zamanda satır aralarına dikkatlice bakılırsa Sylvia'nın anlatıcıyı bir noktada anladığını da görürüz. Anlatıcı sıkıntı ve Zen ilişkisine eserin ilerleyen bölümlerinde değinmiştir “tüm bu sıkıcılığın ortasında tam da, Zen Budizmin öğretmeye çalıştığı şey vardır. Nedir bu? Sıkıcılığın tam ortasında sizin görmediğiniz nedir?” (Pirsig, **a.g.e.**, s.281). Zen öğretisinin Batı analizinde, sıkılmayla ilişkilendirilerek, kişiyi uzaklaştırabilecek bir öğe olarak görülmeye yatkın olması anlatıcının eserin ilk bölümlerinden itibaren kadın ile Zen öğretisi arasındaki ilişkinin ipuçlarını vermesine engel olmaz. Bu ipuçları ise Sylvia'yı gözlemlediğinde ve onun doğaya bakışında ortaya çıkar,

Bazen Sylvia, kentteki yaşamının tekdüzeliğinden, sıkıcılığın otürü öyle üzgün görünüyor ki, bu sonsuz çayır ve rüzgârlar içinde, söz konusu şeyi, tekdüzeliğin ve sıkıcılığın dert edilmediği zamanlarda bazen ortaya çıkıveren o şeyi duyumsayabilir belki diye düşündüm. O şey var burada. Ama adını koyamıyorum (**A.e.**, s.26).

Sylvia'nın şehrin gürültüsünden bunaldığı açıktır. Mola verdikleri bir sırada Sylvia doğaya bakar, “Sylvia, rüzgardan otürü gözlerinde yaşlar, kollarını geriyor ve ‘Ne

güzel’ diyor, ‘nasıl da bomboş’” (A.e., s.48). Doğayı sadece boş alan olarak görmesinin yanı sıra “**emptiness**” kavramının Zen için belirgin bir yeri vardır. Bodhidharma’nın bir imparatorla görüşmesinde kendisine sorulan Zen’in en önemli öğretisinin ne olduğu sorusuna verdiği “**vast emptiness**” cevabı ise bunu kanıtlar.

Kadın doğu inanışlarında etkili bir güç olmuştur. Bunun bir örneğini Buda’nın aydınlanmasını etkileyen kadında gördük. Eserde ise Phaedrus’un nitelik arayışında bir kadının onu iki sefer yönlendirdiğine şahit oluruz. Öğretmenlik yaptığı üniversitede ilk yılında bir şeylerin yanlış olduğunu sezen Phaedrus’un bu yanlış çözmesine arkadaşı Sarah yardımcı olur. Phaedrus’a söylediği “Dilerim öğrencilerine Nitelik konusunu öğretiyorsundur” (A.e., s.161) ifadesi Phaedrus’ta bir uyanışa neden olmuş, onu bu kavramı incelemeye yönlendirmiştir. Eserde aşamalı olarak varlığından haberdar olduğumuz Nitelik ile bu noktadan sonra gerçek anlamda tanışırız. Sarah’ın etkisi burada bitmez. Eserin ilerleyen bölümlerinde Nitelik arayışında ilerleyemeyen Phaedrus’u yeni bir yol izlemeye yönlendirir, Yunan Felsefesi. Phaedrus’un Niteliğin Yunan düşüncesinin bir parçası olup olmadığını sorması üzerine Sarah, “Nitelik, Yunan düşüncesinin her bölümüdür” cevabını verir. Phaedrus bu cevabın kendisinde yarattığı etkinin üzerine gider, çünkü “[...] gizli bir hikmet keşfettiğini, sanki onun bir Delfi kâhini gibi anlamı gizli şeyler söylediğini sanıyor ama emin olamıyordu” (A.e., s.298). Sarah’nın Yunan düşüncesiyle ilgili söyledikleri Phaedrus’u yeni bir arayışa, Niteliği ve Yunan düşüncesini araştırmaya yönlendirir.

Chicago yolculuğunda Batı Felsefesi araştırmalarına ağırlık verdiği için Phaedrus’un Doğu inanışlarından birisi olan Hinduizm ile tanıştığı Hindistan yolculuğundan bahsetmek daha yerinde olur. Biyokimya çalışmalarını bıraktıktan sonra orduya katılıp Kore’ye giden Phaedrus dönüşünden sonra Minneapolis Üniversitesi’ndeki öğrenimi sırasında bir durağı olan Hindistan’dan bahsetmek gerekiyor. Doğu Felsefesi üzerinde çalışmak amacıyla Benares Üniversitesi’ne giden Phaedrus’un bu deneyimi kendisinde çok önemli değişimler gerçekleştirmemiştir. Phaedrus’un yönlü ve önyargılı tavrının devam ettiğini ve akılcı tavırlarının ağır bastığını gözlemliyoruz. Kendisi romantik ve klasik anlayışların bir araya gelmesini her ne

kadar savunuyor olsa da klasik yanının daha ağır bastığı bir gerçektir. Ancak Phaedrus bu deneyimden Doğu dinlerinin kendi içinde Batı dinlerinden daha az doktrin farkı olduğunu gözlemler. Diğer inanışlar arasında olmuş kutsal savaşlar Doğu dinleri arasında gerçekleşmemiştir, çünkü gerçekle ilgili tanımlamalar hiçbir zaman gerçeğin kendisi sayılmaz (A.e., s.172). Akıl Kilisesi'nde her kavramın ayrıntılarıyla tanımlanmasına karşın Doğu'da kesin tanımlamalardan kaçınılır. Hinduizm'de tanımlamaların mutlak bir yeri yoktur çünkü;

Kelimeler, gerçeklik ya da önem açısından, göstergeleri oldukları şeylerle denk tutulamaz. Kelimeler mutlak konteyner değil göreceli imleçlerdir (DiSanto ve Steele, a.g.e., s.54).

Hinduizm inanışında çok sayıda tanrı olmasına rağmen hepsi bir Tanrı'nın, Brahman'ın yansımalarıdır. Kelimelerin göreceliliği ve bir büyük Tanrı inancı Phaedrus'un daha sonra geliştirdiği Nitelik kavramında etkili olmuş öğelerdir. Phaedrus'u etkilemiş kavramlardan birisi de Upanişad öğretisi "Thou art that (Sen busun)" olmuştur. Sanskrit bir doktrin olan öğretisi, bütünlüğü vurgulamasıyla Phaedrus'un romantik-klasik birleşimine yakındır. Çünkü bu doktrine göre "Bu bölünmemişliği tam olarak anlamak, aydınlanmak demektir" (A.e., s.127). Öğretiye incelersek karşımıza tek Tanrı anlamına gelen Brahman ve özbenlik anlamına gelen Atman kavramları çıkar. Milattan önce 700 yıllarında yazılmış Upanişad kutsal metinlerine göre,

"Başlangıçta sadece Atman vardı. Atmanın kendisini ikiye bölmesiyle birlikte birbirlerini tamamlayan eril ve dişi varlıklar ortaya çıkmasıyla insanlığın doğuşu gerçekleşmiştir"(Krishnanada; 2009: 66).

Bu iki kavram kişinin kendisinde Tanrı'yı bulmasında birleşir. Bu dünyada öz olarak bulunan Tanrı Brahman kişinin özbenliğinde bulunmak için Atman ile birleşir. Fakat kişinin önce Atman'ı bilmesi gerekir. Bunu gerçekleştirmek için ise özne ile nesne arasındaki her türlü ikili karşıtıktan kaçınmamız ve eril ile dişi yanlarımızı dengede tutmamız gerekir. Eğer "ikili olmayan öz oluşa ikili olmayan bir giriş" (DiSanto ve Steele, a.g.e., s.57) gerçekleştirecek Atman ve Brahman

birleşir. Birçok tanrıyı içinde barındıran Brahman ile dişi-eril ikiliğini bünyesinde tutan bu iki kavramın birleşmesi inancın tekçi yönünün, aslında Phaedrus'un Niteliğiyle benzeşmesinin kanıtıdır. Tao'nun Yin-yang bütünleşmesi ve Atman ve Brahman'ın Upanişadik birleşmeleri Budist inanışla benzeşir. Suzuki aydınlanma anlamına gelen Satori için "ikili bir şekilde donatılmış bir zihnin karmaşası içerisinde bu zamana kadar algılanmamış yeni bir dünyanın çözülmesi" (Suzuki, **a.g.e.**, s.98) yorumunu yapar. Anlatıcı bu bağlamda motosiklet tamirini Zen rahiplerinin oturarak yaptığı meditasyon "zazen"e benzetir. Anlatıcıya göre Batı'da "sadece oturma" olarak görülebilen zazen meditasyonunu benlik ile nesne arasındaki ikiliğin bilince hâkim olamayacağı bir süreçtir. Anlatıcı motosiklet tamirini de "sadece tamir etme" olarak görür, bu onun için "benlik ile nesne arasındaki ikiliğin bilince hâkim olmayacağı bir düşünsel pratik"tir (Pirsig, **a.g.e.**, s.263). Doğu inanışları ikili karşıtlıkların çözümlenmesi ve aydınlamaya ulaşmayolunda tekçi bir yön izlenmesi konusunda hemfikirdir, "İkili karşıtlıklı bir fikre kapılmışsan, bu senin deneyiminin saf olmadığı anlamına gelir" (Suzuki, 2007: 60).

Fakat Phaedrus bu kavramları tam olarak algılamış görünmez. Hindistan'dayken meditasyon yapmaz, çünkü ona anlamsız gelir (Pirsig, **a.g.e.**, s.127). Ders esnasında profesörün her şeyin hatta atom bombalarının bile yanılısına olduğunu iddia etmesi Phaedrus için bir kırılma oluşturur ve Hindistan'ı terk eder. Hint inanışlarına göre bu görüşün geçerliliği olabilir ama Phaedrus'un akılcı yapısına göre bu imkânsızdır (**A.e.**, s.128). Atom bombasının bir yanılısına olması Batı'da süregelmiş inanç sistemlerine göre mantıksızdır. Batı dinlerinde yaratılış Tanrı'nın belirli bir zamanda kendinden tamamen ayrı olarak yoktan var ettiği maddesel dünyayı işaret eder. Batı dinlerinden süregelmiş bu inanışlar insanların Doğa ile ilişkilerinde ortaya çıkar. D.T. Suzuki'ye göre Batı'daki doğa ve insan arasındaki ayrım nedeniyle nesnelere yapılan doğa-ürünü ve insan-ürünü yakıştırmalarının sonucu Tanrı'nın amacını anlamamak olmuştur.

İnsani bakış açısından, insan kaynaklı olmayan her şey doğa kaynaklıdır. Ancak insan, neticede, Doğa'nın bir parçasıdır. Her şeyden önce, İnsanın kendisi insan

kaynaklı değil, doğadan olduğunu düşündüğümüz her şey gibi Doğa-kaynaklıdır. Peki, öyleyse, İnsan-kaynaklı nedir? İnsanda doğaya ait olmayan bir şey yoktur. İnsan-kaynaklı her şey doğa kaynaklı düşünülmelidir, insan-kaynaklı değil. Eğer Tanrı dünyayı yaratmışsa, insanı da onun bir parçası olarak yaratmıştır. İnsan doğanın dışında bir kontrol mekanizması olarak var olsun ve Doğa-kaynaklı şeylerin karşısına İnsan-kaynaklı şeyler getirsın diye Tanrı insanı doğadan ayrı bir şey olarak yaratmamıştır (Suzuki, **a.g.e.**, s.278).

Tamamen insan yapımı olduğuna inanılan atom bombası doğaya hükmetme araçlarından birisidir. Fakat bu hükmetme sanrısı sadece bizim düşüncelerimizde gerçekleşir. Fakat Hinduizm’de yaradılış farklıdır ve içinde bulunduğumuz yanılsamayı anlamak için bu süreci doğa ve Tanrı ile içselleştirmemiz gereklidir. Tanrı her yerdedir, her şeydir ve bu evrenle sınırlı değildir. Evren Tanrı’dan ibarettir. İnsanlar yanılsama sayesinde dünyadaki maddeleri algılayabilir. Hinduizm inanişında Tanrı ve yanılsama kişiden ayrı bir süreç olamaz. Sekizinci yüzyılda Vedanta öğretisinin filozoflarından biri Shankara’ya yanılsama ile ilgili bir soru sorulur. Soru bir fil tarafından kovalanırsa kaçıp kaçmayacağıdır. Shankara ise kaçacağını söyler. Peki, tüm her şey bir yanılsama ise neden kaçmayı tercih eder. Yanıtı basittir, “Koşarım, çünkü ben de aynı yanılsamanın bir parçasıyım” (DiSanto ve Steele, **a.g.e.**, s.61). Phaedrus’un hocası yanıtını daha net vermiş olsaydı kendisinin vereceği tepkiyi bilmek olanaksız. Fakat yine de Phaedrus’un geliştirdiği kavramların Hindistan’daki deneyiminden etkilenmediğini söylemek yanlış olur. Her ne kadar kitapta doğrudan belirtilmese de Hinduizm incelendiğinde özne-nesne ikili karşıtlığının üstesinden gelmek için Nitelik kavramına gelme yolunda Atman ve Brahman arasındaki birleşimden etkilendiği çok açıktır. Bu etkilenmeyi Hindu kutsal metinlerinden birisi Bhagavad-Gita’da yoga egzersizi ustası yogi’nin tanımında da görürüz.

Yogi ıssız bir yerde inzivaya çekilmeli ve yalnız yaşamalıdır. Zihni ve vucudu üzerinde kontrolünü sağlama egzersizleri yapmalıdır, kendisini bu dünyanın nimetlerinden ve beklentilerinden arındırmalıdır. Durmaksızın Atman için meditasyon yapmalıdır. Oturduğu yer ne çok yüksek ne çok alçak olmalı, sabit olmalı ve temiz bir yere konumlandırılmalıdır (Prabhavananda, Isherwood, 1995: 65).

Upanişadik hakikate, Atman’a ulaşmak için olmazsa olmaz süreçlerden birisi meditasyondur. Phaedrus’un Niteliğe ulaşmak için kişinin ihtiyacı olan zihinsel dinginliğe ön koşul olarak gösterdiği adımlar ise bir yoginin tekniğiyle benzerlik gösterir. Zihinsel dinginliğe ulaşmak için üç adım vardır; fiziksel dinginlik, ruhsal dinginlik ve değer dinginliği. Anlatıcıya göre fiziksel dinginlik üçü arasında ulaşılması en kolay olanıdır. Kendisinin Hindu yöntemlerinden söz etmediğini söylemek bu noktada haksızlık olur. Çünkü fiziksel dinginliğe ulaşma yolunu anlatırken, yeraltında günlerce gömülü kalan Hindu mistiklerini örnek gösterir (Pirsig, **a.g.e.**, s.261). Ruhsal dinginlik için ise “düşünceler arasında gezinilmez; bu aşama daha zordur, ama ulaşılabilir” (**A.e.**, s.261) ifadelerini kullanır. Fakat ruhsal dinginlik evresi Hinduizm inancındaki bilinç boşaltıldığında ulaşılan Atman bilinciyle benzeşmesine rağmen bu inanıştan bahsedilmez. Kişinin arzular arasında gezinmediği ve yaşamını hiçbir arzu olmaksızın sürdürdüğü (**A.e.**, s.261) süreçte ulaştığı değer dinginliği ise anlatıcıya göre en zordur. DiSanto’ya göre anlatıcının değer dinginliği kavramı Hinduizm’in kutsal kitaplarından Bhagavad Gita’da bulunan bir temayı hatırlatır. Brahman’ın cisimleşmiş bir hali olan Krishna, savaşa katılmak üzereyken şüphelerle dolu savaşçı Arjuna’ya eğer iyi ve doğru bir niyetle gerçekleştiriliyorsa, eylemin kurtuluşa giden bir yol olabileceğini söyler. Doğru eylem ödöl hırsı olmadan yapılan “arzusuz eylem” anlamına gelen “nishkama karma”dır (DiSanto ve Steele, **a.g.e.**, s.59). Niteliğe ulaşmada önemli olan bu aşamalar anlatıcı doğrudan belirtmese de Hindu meditasyon yöntemleriyle benzeşir. Hindu meditasyon yöntemleri kişiyi doğru Atman’a götürür. Aynı bağlamda zihinsel dinginlik de içselleştirilirse klasik ve romantik niteliklerin birleşmesi gerçekleşir.

Bence, bu zihinsel dinginlik kavramı bilinir ve teknik çalışmanın merkezi haline getirilirse klasik ve romantik niteliğin kaynaşması pratik çalışma koşulları içinde temel bir düzeyde gerçekleştirilebilir (Pirsig, **a.g.e.**, s.262).

Phaedrus’un “**peace of mind**” kavramı Buda’nın Four Noble Truths ve Konfüçyüs’ün öğretilerinden derlenen The Great Learning eserlerindeki ilkelerle birçok ortak özelliğe sahiptir. İlk üç hakikat yaşamın ıstırap olduğundan, bu ıstırapa ihtirasın neden olduğundan ve ıstırapa son vermenin gerekliliğinden bahseder. Son

hakikat ise tüm bunlar için bir çözüm önerir. Çözümüne giden yol ise “doğru düşünce, doğru solunum, doğru konuşma, doğru eylem, doğru yaşam, doğru çaba, doğru dikkat ve doğru meditasyon” (DiSanto ve Steele, **a.g.e.**, s.81) ilkelerinden geçer. Anlatıcının Chautauqua anlatılarına “En iyisi nedir?” sorusuyla başlaması gibi Konfiçyüs öğretilerine “Toplumun refahı için ne yapılır?” (**A.e.**, s.86) sorgulamasıyla başlar. Eğer dünyayı değiştirmek istiyorsan önce kendini değiştirmelisin ilkesinden yola çıkan düşüncenin The Great Learning eseri gelişim sürecini şu ifadelerle tanımlar;

Şeyler incelendiğinde, bilgi gelişir; bilgi geliştiğinde, amaç samimi olur; amaç samimi olduğunda, zihin saf hale gelir; zihin saf hale geldiğinde, kişisel yaşam zenginleşir; kişisel yaşam zenginleştiğinde, aile düzenlenir; aile düzenlendiğinde, devlet düzenli hale gelir; devlet düzenli hale geldiğinde, tüm dünyada huzur olur. (**A.e.**, s.93)

Benlik ile nesne arasında Nitelik temelinde bir birleşmeyi amaçlayan anlatıcı bu sürece bir çözüm olarak sunduğu “zihinsel dinginlik” kavramı ile ilgili ifadelerine bakarsak Four Noble Truths ve The Great Learning eserleriyle arasındaki benzerlikleri daha ayrıntılı olarak görürüz.

Motosiklet üzerinde çalışırken yapılacak şey, öteki işlerde de olduğu gibi kişiyi çevresinden koparmayacak bir zihinsel dinginlik oluşturmaktır. Bu başarılı mı kalan her şey doğal olarak bunu izler. Zihinsel dinginlik doğru değerler üretir. Doğru değerler doğru düşünceler üretir. Doğru düşünceler doğru eylemler üretir ve doğru eylemler, merkezindeki huzuru başkalarının da görebileceği maddi yansımalar oluşturacak işler üretirler. (Pirsig, **a.g.e.**, s.263)

Zihin dinginliği kişiyi anlatıcının “**gumption**” olarak adlandırdığı ve bu incelemede “coşku” olarak anılacak sürece taşır. ‘Tanrı ya da Nitelik’ anlamına geldiğini söylediği Yunanca sözcük “**enthousiasmos**” kelimesinden türeyen “**enthusiasm**” sözcüğüyle “coşku” süreci benzeşir. Anlatıcı bu süreci “Coşku süreci, evreni bayatlamış görüşlerle değil de uzun süre gözleyip işiterek gerçekten algılamayla oluşur.” (**A.e.**, s.269) olarak açıklar. Fakat bu coşkuya ulaşma yolunda bazı kilit aşamalar ve içsel-dışsal tuzaklar karşımıza çıkar. Bu tuzaklardan içsel olanlar kişinin kalıplaşmış değerleri yüzünden karşısına çıkanları yeterince

değerlendirememesi anlamına gelen ‘değer tuzakları’ kişinin endişeli, sıkıntılı ve sabırsız olması sonucu meydana gelir. Fakat sıkılma kişi için Batı dünyası ve Doğu pratikleri ayrı olarak düşünüldüğünde hem bir tuzak hem de bir amaç olarak görülebilir. İlk olarak “Sıkılma, Nitelik rayından çıktığınız, nesneleri diri bir gözle göremediğiniz [...] anlamına gelir.” (A.e., s.281) açıklamasını yapan anlatıcı, sıkılmış olmayı “**beginner’s mind**” yani başlangıç (acemi) zihnini kaybetmekle eş tutar. Anlatıcı sürecin Zen öğretisiyle ilişkisini belirtmemiştir. Zen öğretisinde önemli bir yeri olan “başlangıç zihni” sürecinde kişinin zihni boştur, her türlü olanağa açıktır, “Başlangıç zihninde ‘Ben bir şey elde ettim.’ gibi düşünceler bulunmaz. Tüm ben merkezli düşünceler bizim engin zihnimizi sınırlar.” (Suzuki, a.g.e., s.22) Nitelikten uzaklaşıldığı anlamına gelen sıkılma için anlatıcının yorumu ilginçtir. Zen inanışındaki önemli bir meditasyon olan “sadece oturma” ile Hintlilerin canlı gömülme yöntemini örnek göstererek bu pratiklerin, Batı kültürünün alışkanlıkları açısından düşünüldüğünde sıkıcı olabileceğini söyler ve ekler, “Tüm bu sıkıcılığın ortasında tam da, Zen Budizmin öğretmeye çalıştığı şey vardır.” (Pirsig, a.g.e., s.281) Sıkılma, kişinin aynı anda Zen öğretisindeki başlangıç zihnini yok edecek bir tuzak olduğunu, hem de Zen ve Hint öğretilerinin öğretmeyi amaçladıklarının merkezi olarak gördüğünü belirtmesi anlatıcıdaki çelişkileri görmemize olanak sağlar. Tartıştığı bu kavramı sıkılma mı yoksa itici bir güç olarak mı düşündüğünü tutarlı bir şekilde belirtmez. Fakat anlatıcının ikinci içsel tuzak, “doğruluk tuzağı” tartışmasında evet-hayır mantığından kaçınılmasını tavsiye ettiği süreçte gösterdiği çözüm bir Zen terimi, Japonca “**mu**” terimi olur. “Hiçbir şey” anlamına gelen bu terimin Batı dünyasında karşılığı yoktur. “**Mu**” Batı dünyasında var olan her türlü ikili karşıtlığa bir cevap niteliğindedir.

Mu, “şey yok” anlamına gelir. Aynı, “Nitelik” gibi o da, ikinci ayırım sürecinin dışını işaret eder. Yani *mu* der ki, “Sınıf yok; bir değil, sıfır değil, evet değil, hayır değil.” sorunun, evet ya da hayır yanıtının hata olacağı bir bağlam taşıdığını ve sorulmaması gerektiğini anlatır. “Soruyu sormamış olun”dur demek istediği. (A.e., s.284)

Anlatıcı bu tuzaklar için öne sürdüğü çözümlerde ve sözü edilen farklı konularda Doğu inanışlarından etkilendiğini belirtmiş olsa da eserinin gelişim süresinde bu

düşünce sistemlerine yeterince adil davranmamıştır. Phaedrus'un Hindistan'a gittiğinde fark ettiği üzere Doğu dinleri arasında doktrin farkları azdır. Bu nedenle bu inanış sistemlerinin arasında benzerlikler olması şaşkınlık yaratmaz. Fakat Batılı bir yazarın kitabında ortaya attığı bir kavramda tesadüf denemeyecek kadar çok benzerlik olması ve bu benzerliklerin kaynağını yeterli dürüstlükte belirtmemesi ortaya atılan Nitelik kavramının sorgulanmasını gerekli kılıyor. Yazarın Nitelik kavramı ve Doğu inanışları beraber düşünüldüğünde kendisinin bu inanış sistemlerine borçlu olduğu ancak bunu yeterince belirtmediği belirginleşiyor. Ancak Phaedrus'un bilim adamı ve filozof Jules Henri Poincaré ile fikirlerinin paralel noktalarının ise ayrıntılı olarak ele alınmış olması düşündürücüdür. Yazarın eserinde etkilendiği düşünce sistemleriyle ilgili kaynak göstermesinde bir tür dengesizliğin hâkim olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu dengesizliktense kendilerinden esinlenildikleri halde yeterli derecede referans gösterilmeyen Doğu Felsefesi ve İnanışları nasibini alıyor.

3.2. Nitelik ve Romantizm

Robert Pirsig'in Nitelik temelinde uzlaştırma fikrini sadece Pirsig ile bağdaştırmak İngiliz ve Amerikan romantik yazarlarına haksızlık olur. Fransız Devrimi, Amerika'nın bağımsızlığını kazanması, bilimde ilerlemeler ve Akıl Çağı Tanrı ve inanç sistemlerinin sorgulanmasıyla, deizm ve ateizmin ortaya çıkışıyla sonuçlandı. İnanç yerine akıl insan yaşamındaki mutlak yönetici ve yol gösterici olarak görüldü. Tanrı tarafından yaratılan bu evren artık insan ve insan aklının elindeydi. İnsan, aklıyla yalnızca kendisini değil, içinde yaşadığı toplumsal düzenin de gelişmesini sağlayabileceğini düşündü.

Aklın baskın olduğu Aydınlanma Çağı dönemini takip eden on dokuzuncu yüzyıl Romantik düşüncenin temelindeyse "bireyi kısıtlı farkındalığından kurtarmak ve baskıcı yönetim yapıları da dâhil, bireysel düşüncüyü ilerletmek isteği" (Pennell, 2006: 14) yer almıştır. Tarımsal üretimden endüstriyel imalata geçiş sürecinde kentsel nüfus çoğalmış, makineleşme süreci başlamıştır. İnsanların makine

üretimine bağımlı hale gelmesi bugünün teknolojik yaşam düşkünlüğüne ya da incelenen eser içerisinde Robert Pirsig'in de önemli bir tartışma konusu olarak ele aldığı teknolojinin canavarlaştırılıp, reddedilmesine kadar ilerler. Romantikler sanayi devrimi sırasında tahrip edilmiş doğayı, akıl ve akılcılıkla arka plana itilmiş bireyi ele almışlardır. Bu bağlamda Romantik yazarların geliştirdiği düşünce ya da fikirler Robert Pirsig'in öne sürdüğü romantik anlayış ve klasik anlayış ikili karşıtlığıyla Nitelik birlikte incelendiğinde aralarındaki benzerlik belirginleşir. Bu bölümde, eserde belirtilmemiş söz konusu benzerlik, Robert Pirsig'in eserinde ele aldığı Nitelik kavramı temel alınarak, İngiliz ve Amerikan Romantik dönem yazarlarıyla karşılaştırılacak ve tartışılacaktır.

İngiliz Romantik şair William Blake Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkan yeni fabrika sistemleri içinde insanların kullanılması ve İngiltere'nin yeşil doğasının mahvolmasıyla ilgili duygularını "The Songs of Los" şiirinde yansıtır.

...
Meclis üyesi emekçilerin üzerine
Yoksulluk engeli koymayacak mı?
Emeğin ücretini belirlemek,
Alegorik zenginler üretmek için. (Blake, 1997: 71)
...

Pirsig'e göreyse fabrikalar ve teknoloji insanda oraya ait değilmiş gibi bir soğukluk ve yabancılaşma yaratır ve kişiyi kendi yurdunda bir yabancı yapar (Pirsig, 2007: 23). Yazarın bu ifadelerinden kendisinin teknoloji karşıtı bir "beatnik" ya da "hipi" grubu üyesi olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü ona göre teknolojiye direnen bu grupların kendileri de teknolojiyle ilgileri olduğunun farkındadırlar ancak bundan hoşlanmazlar. Fakat kırsala kaçma, teknolojiyi reddetme ve sisteme karşı nefret gibi pasif direnişlerin yazara göre bir son bulması gerekir. Çünkü parçası olduğu teknolojiyi reddetmek isteyen romantik taraf ile teknolojiye bağımlı yaşayan klasik taraf arasında bir ayrılık doğmuştur. Ve bu iki anlayışın yeniçağa özgü bir biçimde birleşmesi için bir çözüm gereklidir.

Yanıt, Phaedrus'un klasik anlayışının romantik güzellikle *örtülmesi*, klasik ve romantik anlayışların temel düzeyde birleştirilmesi gerektiği yolundaki düşüncesidir. Geçmişte, ortak akıl evrenimiz tarih öncesi insanın romantik, akıldışı dünyasından kaçma, onu reddetme yöntemini benimsemişti. Sokrates zamanından beri, doğanın henüz bilinmeyen yasalarını anlamak amacıyla aklı özgürleştirmek için; tutkuların, duyguların reddedilmesi gerekli olmuştu. Şimdi doğa yasaları anlayışını, önceleri kaçılan o tutkuları içinde sindirecek şekilde geliştirmenin zamanıdır artık. Tutkular, heyecanlar, yani insan bilincinin duygusal bölümü de doğa yasalarının bir parçasıdır. Merkezi parçası. (A.e., s.260)

Pirsig, bu iki düşünceyi, tüm ikilikleri kapsayan Nitelik kavramıyla birleştirmeye çalışır. Doğu inanışlarıyla benzeşen Nitelik teriminde Romantik yazarların etkisi de görülmektedir. Döneminin ahlaksal ve politik düşüncelerini sorgulayan Blake, Batı uygarlığının maddeciliğine ve akılcılığına karşı durur. Blake'in karşıtlıklar adını verdiği iki nitelik onun bu karşı duruşunu kanıtlar. Blake'in “karşıtlıklar” olarak öne sürdüğü nitelikler Pirsig'in eserinde Niteliği oluşturan romantik ve klasik anlayışları anımsatır. Ayrıca gerçekliğin sürekli bir akışı olarak görülen bu karşıtlıklar Pirsig'i de etkilemiş Doğu düşünürü Lao-Tzu'nun ayrılmaz bir bütün olarak tanımladığı “ying-yan” ikiliğinin etkilerini de taşır.

Karşıtlıklar olmadan ilerleme olmaz. Çekim ile İtim, Us ile Enerji, Aşk ve Nefret, İnsani var oluş için gereklidir.
Bu karşıtlıklardan, dinsel olanın İyi ve Kötü dediği doğar. İyi, Us'a boyun eğen, edilgin olandır. Kötü, Enerji'den doğan, etkin olandır.
İyi Cennettir. Kötü Cehennem. (Blake, **a.g.e.**, s.30)

Cennet ve cehennemi karşıtlıklarına “Cennet ve Cehennemin Evliliği” şiirinde daha geniş bakan şaire göre, Kutsal Kitaplar ve kurallar yüzyıllardır süregelen ikili karşıtlıkların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. “İnsanın, beden ve ruh olmak üzere iki gerçek var oluş nedeni olması” insanın yaşam sürecinin bütünlüğünü bozar. Blake bu iki varoluş nedenine inanmaz, çünkü ona göre “insanın ruhundan ayrı bir bedeni yoktur; çünkü beden olarak adlandırılan şey, beş duyuyla algılanan ruhun bir parçasıdır. Bu duyular ise, bu çağda ruhun kapılarıdır (A.e., s.5).

Aydınlanma Çağı'nda baskın olmuş akılcı, evrensel, bilimsel, kentselleşmeyi ve mekanik gelişimi destekleyen düşüncelere karşıt olarak Romantikler, duyguları ön plana koyarak, doğaya, algıya ve bireyselliğe ağırlık verirler. Orduların daha uzak mesafelere giderek savaşları daha geniş ortamlara yaydığı, ekonomik ve endüstriyel değişimlerin kırsal kesimde nüfus azalmasına yol açtığı, mekanik işgücünün insanlara artık silahlar kadar zarar verdiği bir çağda doğan İngiliz Romantik şairi Wordsworth'ün şiiri çağın izlerini taşır. Şairin “The Excursion” şiirinde savaşın, gelişen endüstrinin ve işsizliğin yıkımını görürüz.

...
... Acı çekiyorum, karanlık tarafından
Baktığımda bu muazzam değişime, ve orda duruyor
Doğaya zorla yapılmış zulüm
Öfkeli gücün kendisini haklı çıkarmak için
Evet, çiğnenmiş haklarının öcünü almak için.
İngiltere'nin baş belası için.
... (Wordsworth, 2009, 1)

Wordsworth'e göre şiirde ana fikrin özgür olması gerekir. Şiirin okuyucuya verdiği zevk ancak insan doğasının derinine inilmesiyle, hatta bu gruba çocukların, yoksulların, köylülerin ve özürlülerin de dâhil edilmesiyle mümkün kılınabileceğini öne sürer (Blades, 2004: 237). Şiirlerini dönemin popüler şiirlerinden ayrı tutar, çünkü onun şiirleri o zaman da var olan ve muhtemelen her zaman var olacak, belirlenmiş davranışlardansa doğaya ait, sade özelliklere sahip karakterlerden oluşur (Wordsworth, **a.g.e.**, s.599). Bu tavırla okuyucu akılcılığın verdiği biçimlerden başka biçimler olduğunu da görür. Şairin bu düşünceleri, kendisinin bireyselliğe ve insan özgürlüğüne verdiği önemin bir göstergesidir. Şaire bu anlamda daha büyük sorumluluklar yükler. Ona göre şair,

[...] bir dereceye kadar, insanların duygularını doğru hale getirmelidir, onlara yeni duygu bileşimleri vermeli, duygularını daha makul, saf ve sürekli hale getirmelidir, kısaca doğaya, yani, sonsuz doğaya ve şeylerin muazzam hareket ruhuna daha uyumlu kılmalıdır. (**A.e.**, s.622)

Gerçekliği kendi hayal gücüyle yorumlayarak ortaya koyar. Doğanın deneyimlerine doğrudan etkisini ve bu etkileri kendi öznel bakış açısıyla şiirlerine aktarır. “Lyrical Ballads” şiirinde doğayı çocuk deneyimiyle birleştirir. Şiirlerinde aktardığı çocukları bu coşkulu doğayla yetişkinlerin baskıcılığı arasında sıkışmış olarak betimlenmektedir. “Lucy Gray” ve “We are seven” şiirlerinde doğa ve yetişkinlerin baskıcı dünyası arasındaki ikili karşıtlıklar işlenir. Geçmiş zamanda başlamış “Lucy Gray” şiiri babasının isteği üzerine annesinin kasabadan dönüşünde ormanda karanlıkta kaybolmaması için ona fener götürmeye çıkmış bir kız çocuğunu anlatırken, yaşam-ölüm, kırsal-kentsel, baba figürü-anne figürü, geçmiş zaman-şimdiki zaman, doğa-baskıcı toplum gibi ikili karşıtlıkları göz önüne serer. İkili karşıtlıklar annesinin ormanda kaybolmasını önlemek isteyen çocuğun doğayla bütünleşerek ölmesiyle son bulur. Wordsworth Lucy Gray’in yetişkinler dünyasında erişkinliğe kavuşmadan doğayla bir bütün olmasını tercih etmiştir. Lucy’nin ölümünden sonra özgür dünyada yaşaması şimdiki zamanla aktarılır.

...
Engibeli ve düz zeminlerde geziyor,
Ve Asla arkasına bakmıyor;
Ve rüzgarla fısıldanan
Yalnızlığın şarkısını söylüyor.
... (Wordsworth, 2004: 178)

Wordsworth “Lyrical Ballads” makalesinde ikinci basımına 1802 yılında eklediği önsözünde şairin doğasını, şiirselliği, yazar, okuyucu ve metin arasındaki ilişkiyi değerlendirir, “Bu şiirlerde kendi kendime koyduğum ilke toplumsal yaşamdan olayları ve durumları seçmek, onları birbiriyle ilişkilendirerek tanımlamak olmuştur.” (Wordsworth, **a.g.e.**, s.596). Şair anlık dıştan gelen heyecanlara kapılmadan, kendi seçimleri doğrultusunda, zihnindeki düşünceleri ve duyguları okuyucuya aktarmasına rağmen içinde bulunduğu durum mekanik ve koşullara bağımlı sayılabilir. Bu nedenle şair kendisini, erişebildiği üstünlüğün aktarıcısı olarak görebilir (**A.e.**, s. 604). Ancak şair, şiiri eğlence ve amaçsız bir zevk olarak sunmaktan kaçınmalıdır. Wordsworth şiirin ciddiye alınması gerektiğini desteklemek için Aristoteles’ten bir alıntı yapar ve ekler;

Şiir en felsefi yazı şeklidir: evet öyledir; nesnesi hakikattir, bireysel ve yerel hakikat değil, evrensel, yürürlükte olan, dışsal delillere yaslanmayıp, tutkuyla kalbe canlı canlı taşınan hakikattir; delili kendinde yatan, başvurduğu yargıç kürsüsüne gücünü ve ilahiliğini veren ve aynı yargıç kürsüsünden güç ve ilahilik alan hakikattir. Şiir insanın ve doğanın suretidir. (A.e., s. 605)

Wordsworth'ün ifadeleri Pirsig'in Nitelik ile ilgili söyledikleriyle benzerlik taşır. Çünkü Pirsig'in tümüyle her parçasıyla, içinde yaşadığımız dünyayı yaratmamızı sağlayan sürekli bir uyaran olarak gördüğü (Pirsig, **a.g.e.**, 312) Nitelik klasik-romantik, öznel-nesnel, doğa-akıl ayrımlarını bünyesinde toplayıp uzlaştıran bir kavramdır. Bu bağlamda Wordsworth'ün şiiri ele alışıyla Pirsig'in Nitelik ile ilgili öne sürdüğü fikirler arasındaki benzerlikler daha açık hale gelir.

Pirsig'in klasik ve romantik ayrımında bulunan bilim ve sanatı Nitelik temelinde uzlaştırma önerisi Wordsworth'ün şairi ve bilim adamını birlikte düşünmesiyle bağdaşır. Bilgisiyle ve tutkusuyla tüm insanlığı bir araya getiren şairin düşünceleri her yerdedir. Gözlemleri ve duyuları yoluyla hakikatin varlığını eserlerinde aktarır. Bilim adamı ve şairin yaptığı birbirinden ayrı düşünülebilecek eylemler değildir. Şiir bilimin çehresinde var olan coşkulu ifadedir. Duygunun ve bilginin bir araya getirildiği alandır.

Şiir bütün bilgilerin ilki ve sonuncusudur – insanın kalbi kadar ölümsüzdür. Eğer Bilim Adamlarının çabaları durumumuzda ve alışkanlık gereği edindiğimiz izlenimlerde doğrudan ya da dolaylı bir devrime yol açacak olursa, o zaman Şair artık şimdide uyuyup kalmayacak, sadece o genel dolaylı etkilerde Bilim adamının adımlarını takip etmekle yetinmeyip, bilhassa onun yanında yer alacak ve Bilimin kendisinin nesnelerinin orta yerine hisleri taşıyacaktır.(Wordsworth, **a.g.e.**, s.606)

Romantik yazarların akılcı bir yüzyıldan sonra geliştirdikleri kişisel, hayal gücü yüksek ve doğaya yakın tavırları eserle aralarında başka bir benzerliği ortaya çıkarıyor. Pirsig'in kendisini delirten akılcılığın ve tinsellikte dengeleyemediği klasik yönü yüzünden akıl hastanesine yatması sonucu ikiye bölünmüş bir kişiliğe sahip anlatıcının bastırmaya çalıştığı akıldışılık karşısında Romantik yazarların alışılmışın dışında karakterleri ve duruşlarıyla karşılaşırız. O dönemde, John Keats “depresyonun şiirsel yaratıcılığın kaynağı olduğunu ve en ilham verici insan

deneyimi olduğunu ima ederek melankolinin peşinden gitmiştir” (McCalman, 1999: 175). Shelley ise “Julian and Maddalo” şiirinde toplum tarafından delirtilmiş trajik bir kahramanın portresini çizer.

...
Beni hiç görmedin – hiç duymadın
Sesimi, ve hepsinden fazlası hiçbir zaman katlanmadın
Nefret edilen kucağımın derin kirliliğine
Bana asla sevgi göstermeyen senin o gözlerin –
Bir çeşit deli rahip gibi; kanayan köklerinden
İnsanlığımın sinirlerini kopartıp aldım.
... (Shelley, 2009: 420)

Shelley güzelliğe, doğaya, siyasi özgürlüğe ve hayal gücünün kutsallığına inanır. Ancak Shelley’nin önem verdiği sadece doğa değildir. Şiirlerinde de bu temaları işler. Thomas Love Peacock’un bir yazısında gelişen bilim ve teknoloji dünyasında şiirin artık gereksiz ve değersiz olduğu sonucuna varmasının üzerine yazdığı “A Defence Of Poetry” makalesinde şiir ile bilimi birlikte düşünür. Çünkü ona göre “Şiir gerçekten de ilahi bir şeydir. İlk elde bilginin merkezi ve çemberidir; o [şiir], bilimi de içeren ve bütün bilimlerin mecburen yöneldiği bir şeydir.” (Shelley, 1904: 76) Eserinde zihnin iki işlevi olduğunu öne sürer, “akıl” ve “hayal gücü.” Aklın mantıksal düşünme, hayal gücününse algılama olduğunu iddia eder. Ancak bu iki işlev ayrı olarak düşünülmemelidir, çünkü akıl benzerliklere, hayal gücü de şeylerin benzerliğine saygı duyar (A.e., s.12) Mantık ve hayal gücünden yola çıkılarak güzel olan fark edilebilir ve içinde bulunduğumuz uygarlık bu şekilde gelişir.

Akıl ve Hayalgücü diye adlandırılan bu iki zihinsel eylem sınıfına dair bir değerlendirme modeline göre, bunlardan ilki zihnin bir düşüncenin diğeriyle olan (her ne kadar üretilmiş olursa olsun) ilişkileri üzerine düşünmesi olarak; diğeri ise zihnin bu düşünceler üzerinde eylemde bulunup, bunları kendi ışığıyla renklendirmesi ve bunları sanki öğeleri birleştirir gibi birleştirip, her biri kendi içinde kendi bütünlük ilkesini taşıyan diğer düşünceler oluşturması olarak görülebilir. (A.e., 11)

Shelley akıl ve hayal gücü ikilisini birlikte düşünerek şiir ve bilimi ilişkilendirir, hatta şiiri bütün bilimlerin kaynağı olarak gösterir. Şiir akli ve hayal gücünü içinde barındıran ve ikisini bünyesinde birleştiren güçtür. İkisi ayrı düşünülemez çünkü akıl halihazırda bilinen niceliklerin sıralanmasıdır; hayal gücü ise hem ayrı ayrı hem de bir bütün olarak bu niceliklerin değerinin algılanmasıdır. Shelley’e göre, akıl farklılıklara, hayal gücü ise şeylerin benzerliklerine saygı gösterir. Araç, icra eden için, beden ruh için, gölge madde için neyse akıl da hayalgücü için odur (A.e., 12). Akıl ve hayal gücü ayrımıyla karşıt düşünülen bilim ve şiirin eşdeğer ele alınması, Pirsig’in Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı eserinde bilimin değerden yoksunluğuna Nitelikle son vermeye çalışmasını anımsatır. Değerden yoksun ve salt akılcı bilimin Niteliği kavrama yeteneğinin olmaması bilimin bir değerler sistemi oluşturmasını olanaksız kılmıştır (Pirsig, a.g.e., s.305). Bu olanaksızlık da toplum ve bilim arasındaki ilişkiyi Nitelikli olmaktan uzaklaştırır. Nitelikse bilimin salt klasik olmasına son verebilir.

Romantik Çağa geri dönecek olursak; Amerika’da da ekonomi ve sanayi geliyor, kanalların ve köprülerinin yapılmasıyla ulaşım yaygınlaşıyordu. 1830’lu yıllarda demiryolu sayesinde mesafeler azalmıştı. Kuzey’de gerçekleşen Endüstriyel Devrim bölgeyi ve toplumun bakış açısını farklılaştırmış, mekanikleşme üretim şekillerinin değişmesine yol açmış, tüketici mallarının seri üretimi başlamıştı. Yaşanan bu değişimlerin sonucunda kırsal kesim sanayi şehirlerine ya da gelişmekte olan bölgelere yönelmişti.

Ancak İngiliz Romantik şairlerle karşılaştırıldığında Amerikan yazarları ve şairlerinin endüstriyel ve teknolojik gelişimlere görece daha iyimser baktığı görülür. Özellikle Emerson ve Whitman Amerika’nın geleceğiyle ilgili olumlu düşüncelere sahiptir. Whitman daha genç olan ülkesinin ruhunu eski şiir tarzlarını reddederek yansıtır. Kent hayatının değerlerini sorgulayan, doğaya geri dönüşü vurgulayan İngiliz Romantiklerin aksine Whitman “şehri bir çeşit doğa olarak, insan doğası olarak” (Phillips, 2006: 75) görmüştür. Çünkü ona göre şehir bireyleri biraraya getirir, bir bütün olarak davranmalarını sağlar ve demokrasinin yükselmesine katkıda bulunur. Okuyucu, Whitman’ın birçok şiirinde sokaklarda dolaşırken, alışveriş

yaparken ya da sadece yürürken, iş, oyun, suç gibi her türlü kentsel aktivitelerle ilgili notlar alışına şahit olur. Whitman kent-kır, kadın-erkek kavramlarını bir hiyerarşi içinde değil, birbirini tamamlayan bir bütün olarak görür, şiirlerinde de bu parçaları birleştirme eğilimindedir.

...
Bu şehirleri çok sevdim, görkemli ve hızlı nehri de çok sevdim,
Bana yakın olduğunu gördüğüm erkekleri kadınları sevdim. (Whitman, 2006: 133)
...

Amerika'nın ve Amerikan halkının pastoral idealinin yerini on dokuzuncu yüzyılda sanayileşmeye bırakmasının ardından ülkede yeni gelişimler yaşanır. Günümüzde de teknolojik ve endüstriyel gelişmelerin hala devam ettiği göz önüne alınırsa on dokuzuncu yüzyılda ve günümüzde benzer tavırlar gözlemlenebilir. Pirsig eserinde, romantik anlayışa sahip kişileri “bir motor ya da makine çizimi ya da elektronik şemaya ilgi duymayan esinsel, düşsel, yaratıcı ve sezgisel” olarak betimler (Pirsig, **a.g.e.**, s.66). Hep beraber yenilen bir akşam yemeği sırasında, ressam olan arkadaşı DeWeese kuramadığı bir barbeküye ait kullanım klavuzunu anlatıcıya gösterir. Klavuz ona göre hatalıdır ama bu hatanın nedeni zor anlaşılır olması değildir. DeWeese'in bu broşürün lanetlenmesini istemesinin nedeni kullanım klavuzunda “rahatlığın ve artistik sürükleyiciliğin olmamasıydı.” (**A.e.**, s.145) DeWeese'in teknolojiyle ilgili bu tavrı aslında romantik-klasik ayrımının bir kanıtıydı. Birlikte yolculuk ettiği arkadaşları John ve Sylvia da anlatıcıya göre bu hataya düşer. John'un motosiklete sahip olduğu halde bakımını yapmayı reddetmesi, Sylvia'nın bilgisayar programcılığını rahatsız edici görmesi teknolojiyi kabul edememelerinin kanıtları olarak öne sürer. Ancak teknolojiden kaçıp motosiklet yolculukları yapmaları ya da doğaya gitmeleri geçici bir çözüm olur.

On dokuzuncu yüzyılda Amerikan Romantik yazarları, özellikle Emerson ve Whitman, teknolojik ve endüstriyel gelişimlere karşı sert tavırlar takınmamıştır. Özellikle Whitman teknolojik ve endüstriyel gelişmeyi şiirlerine büyük bir coşkuyla aktarmıştır.

Alevlerin yüksek olsun, dökümhane bacası! Ser siyah gölgelerini
Akşamüzeri! Ser kızıl ve sarı ışığını
evlerimizin damlarının üstüne! (Whitman, 2006:135)

Romantik sözünün günümüzde çağrıştırdığı anlam düşünüldüğünde, Romantik harekete dâhil bu şairlerin mekanik değişime karşı takındıkları tavır çelişkili gelebilir. Ancak Whitman özellikle bu yenilikleri şiirlerinde daha ileri manevi güçlerin habercileri olarak kullanır (Marx, 1964: 224). “Hindistan’a Geçiş” şiirinde çağın getirdiği yenilikler, yitik pastoral geçmişten daha çekicidir.

Çağımın şarkısını söylüyorum,
Şimdiki zamanın büyük başarılarının şarkısını söylüyorum,
Mühendislerin muazzam ışıklı yapıtları
Modern harikalarımız (antika ağır yedili
üstün gelmiştir,)
Eski Dünya’da doğuda Süveyş Kanalı,
Yenisi güçlü demir yoluyla aşılmıştır,
Denizler tatlı dilli nazik tellerle kaplanmıştır [...]
Geçmiş! Geçmiş! Geçmiş! (Whitman, 1959: 583)

Ulaşımın eski çağlarla karşılaştırıldığında hız kazanmış olması bir başka Romantik yazar olan Emerson’ı da heyecanlandırır. Whitman’dan farklı olarak Emerson şairin kafasını sadece Boston ve New York ile doldurduğu takdirde, kendisinin “çam ormanları”nın bilgeliğini anlamayacağını (Phillips, **a.g.e.**, s.75) düşünür. Ancak aynı zamanda, kentsel yaşamın insana yararlı dönüşümleri de vardır.

Faydalı sanatlar insanın, aynı doğal hayırseverlerin zekâsı ile yapılan yeniden üretimler ya da yeni bileşimlerdir. İnsan artık şanslı rüzgârları beklemiyor, buhar aracılığıyla Aeolous’un çantası masalını gerçeğe dönüştürüyor ve iki yüz otuz rüzgârı teknesinin kazanında taşıyor. Sürtünmeyi azalmak için yola çelik şeritler döşüyor ve ardında bir sürü insan, hayvan ve tüccar ile birlikte bir at arabasına binerek ülkeyi şehirden şehre bir kartalın ya da kırlangıcın havadan yaptığı gibi hızla kat ediyor. Bu aygıtlar sayesinde dünyanın çehresi Nuh’un zamanından Napolyon’un zamanına kadar nasıl da değişti! Fakir insanın artık kendisi için inşa edilmiş şehirleri, gemileri, kanalları ve köprüleri var. Postaneye gidiyor ve insan ırkı onun getir götür işlerine bakıyor; kitapçıya gidiyor ve insan ırkı onun için bütün olup biteni yazıp, okuyor; mahkemeye gidiyor ve milletler yanlışlıkları düzeltiyor. Evini yol üzerine kuruyor ve insan ırkı her sabah ileri atılıyor, karı kürüyor ve onun için yol açıyorlar. (Emerson, 1983: 12)

Emerson'un mantığı basittir. Kendisi teknolojik ve kentsel gelişimlerle halkın ilerde elde edebileceği refahı ortak bir noktada birleştirir. Daha hızlı ulaşım, yeni yollar, buhar gücü, demir yolları mesafeyi azaltır. Ona göre toprak, kültürde yanlış ya da harika her şey için bir çaredir: “Yaşadığımız kıta vücudumuz için olduğu kadar zihnimiz için de ilaç ve besin olmalıdır.” (A.e., s.214) Emerson'un ifadeleri Pirsig'in günümüz teknoloji karşıtlığıyla ilgili söylediklerini anımsatır. Çünkü Pirsig'e göre teknoloji kaçılacak bir şey değil, tam tersi daha iyiye gitmek için kullanılacak bir adım olmalıydı. Ancak Emerson'un çağından günümüze kadar uzayan bu süre içerisinde teknolojinin getirilerinden çok, toplumda ve kişilerde neden olduğu düşünülen olumsuzluklar baskın olmuştur. Pirsig'e göreyse bu aşılması gereken bir sorundur.

Sutherland'lerin kaçtığı çirkinlik, teknolojinin yapısında var olan bir şey değildir. Sadece onlara böyle görünmüştür, çünkü teknolojinin içindeki çirkin olan şeyi soyutlamak çok zordur. Ama teknoloji yalnızca nesneleri yapmaktır ve nesneleri yapmak, doğası gereği çirkin bir şey olamaz; çünkü bu durumda, yine nesneleri yapan sanatlarda da güzelliğin var olması olanaksızdır. (Pirsig, a.g.e., s.257)

Pirsig'e göre teknolojinin barındırdığı çirkinlik kullanılan malzemeden ya da herhangi bir nesneden gelmez. Teknolojinin canavarlaştırılmasıyla sonuçlanan bu uzaklaşmanın, çirkinlik hissinin nedeni “teknolojiyi üreten insanlarla ürettikleri şeyler arasındaki ilişkide yatar; ki bu ilişki teknolojiyi kullanan insanlarla, kullandıkları şeyler arasında da benzer bir ilişkiye yol açar” (A.e., s.257). Emerson'un Amerikan entelektüellerini endüstriyellemenin açtığı yeni alanları keşfetmeye çağırdığı “Şair” adlı makalesinde şiir ve mekanikleşmeyi ele alışı, Pirsig'in Nitelikte birleşecek olan romantik ve klasik anlayışların sayesinde üstünden gelinecek canavarlaştırılmış teknolojiyi anımsatır.

Şiir okuyucuları fabrika bölgelerini ve demir yollarını görüyor ve tabiatın bunlarla bozulacağını düşünüyor. Bu sanat eserleri henüz okudukları şeylerde verilmediği için oluyor. Ama şair onların büyük Düzen içerisinde düşüşlerini en az arı kovarı ya da örümceğin geometrik ağı kadar görür. Doğa onları, kendi hayatı döngüsüne hızlı bir şekilde adapte eder. (Emerson, a.g.e., s.455)

Emerson metinlerinde her ne kadar yeni gelişmeleri iyimserlikle karşılasa da, gelecek çağlarda insanların teknolojiyi şiirsellikten uzak ve soğuk bir araç olarak göreceğini öncелеmiştir. Fakat ona göre icatlar ve doğa arasında doğan çatışma uzlaştırılabilir. Pirsig'in sunduğu çözüm de Emerson'un kiyle benzeşir. Emerson gibi ulaşım ile ilgili bir örnek verir ve o da teknoloji den kaçmayıp ne olduğunu anlamak gerektiğini savunur.

İnsani değerlerle teknolojik gereksinimler arasındaki çelişkiyi çözmenin yolu, teknoloji den kaçmak değildir. Bu olanaksızdır. Çelişkiyi çözmenin tek yolu ikinci düşüncenin bariyerlerini kırmak, bu engelleri kaldırarak teknolojinin ne olduğunu gerçekten anlamaktır – doğanın sömürülmesi değil, doğa ile insan ruhunu, her ikisini de aşan yeni bir tür yaratıda birleştirmek. Bu aşkınlık, okyanusu aşan ilk uçak aydaki ilk adım gibi olaylarla ortaya çıktığında teknolojinin üstün doğasının da farkına halk tarafından varılır. Ama bu aşkınlık bireysel düzeyde de; kişisel temelde, kişinin kendi yaşamında, daha az dramatik bir şekilde gerçekleşmelidir. (Pirsig, **a.g.e.**, s.258)

Klasik-romantik ayrımının ortadan kaldırılmasını savunan Pirsig, gelişen makine gücüne karşı teknoloji karşıtı bir tavır almış Romantik yazar Henry David Thoreau'yu eserine dâhil eder. Motosiklet yolculuğuna çıkarken kişinin yanına alması gereken eşyalar listesine “insanın yüz kere bıkmadan okuyabileceği” (**A.e.**, s.42) kitap olarak tanımladığı Thoreau'nun Walden eserini eklemiştir. Ancak Thoreau'yu romantik klasik ayrımını uzlaştırmaktansa teknolojinin günahlarını keşfetmeyi seçmesi, ayrıca çözüm bulmaması (**A.e.**, s.200) nedeniyle eleştirir. Amerika'nın endüstriyel ve mekanik gelişmelerin başlangıcında olduğu o dönemde Concord'da bir gölün kenarına giden Thoreau, Walden eserinde teknolojinin günahlarını affettirmeye çalışmaz. İnzivaya çekilen yazar bireyseldir, ancak bu bireyselliği teknolojinin insanlarda neden olduğu bütünsel uzaklaşmaya dikkat çekmesine engel değildir.

Aslında, çalışan insanın günden güne gerçek bir bütünleşme için boş vakti kaybolur; insanlarla insanca ilişkilerini sürdürmeye gücü yetmez; iş gücünün piyasada değeri düşer. Makine olmak hariç, başka bir şey için vakti yoktur. (Thoreau, 1999: 3)

Thoreau tüm bu değişimler sonucunda çalışan insanın mekanikleşmesini vurgulamak amacıyla “aletlerinin aleti” tabirini kullanır. İlkel çağlarda insan hayatında var olmuş sadeliğin yerini artık doğayı sahiplenme duygusu almıştır. Cenneti unutan insanoğlu için Hristiyanlık bile tarımın ilerletilmiş bir yöntemidir, artık biz, “Bu dünya için bir aile konağı inşa ederiz, bir sonraki dünya içinse aile mezarlığı” (A.e., s.29). Thoreau’nun mekanikleşmiş ve doğaya saygı duymayan, çalışan insanlarına karşılık, Pirsig’in eserinde yaptıkları işe kendilerini veremeyen, yaptıkları tamirle, tamir ettikleri nesneler ve kendileri arasında en ufak bir ilişki kurmayan, aslında teknolojiyle iç içe olmaları gerekirken, mesafeli olan tamirciler ve işçiler yer alır. Yaptıkları işe saygı duymaktansa bu kişiler, “Bir iş yapmaya oturmuşlar ve bunu maymun gibi yapmışlardı, [onların] yaptıkları işte insani hiçbir şey bulunmuyordu” (Pirsig, a.g.e., s.31).

Yeni gelişmelere şüpheli bir gözle bakan Thoreau için doğa daha yüksek bir gerçeklikte yaşamasını sağlayabilecek bir alandır: “Mekanik yardımlarla değil, şafağın sonsuz beklentisiyle yeniden uyanmayı ve kendimizi bilinçli tutmayı öğrenmeliyiz” (Thoreau, a.g.e., s.72). Thoreau yeni gelişmekte olan endüstriye Whitman ve Emerson gibi olumlu bakmaz, çünkü Thoreau’ya göre, ilkesel amaç insanlığın iyi olması değil, sorgusuz sualsiz, kuruluşların zenginleştirilmesidir (A.e., s.20). Ancak, Thoreau bu gelişimlere genelde olumsuz bakmasına rağmen ulaşımın hızlanması karşısında hayrete ve hayranlığa kapılmaktan kendisini alamaz. Gelişmelerin onu heyecanlandığı görülür. “Thoreau’yu istasyonun elektrikli havası ve raylarda karı kürme ekibinin cesareti neşelendirir.” (Marx, 1964: 252)

Gök gürültüsü gibi homurtusuyla, ayaklarıyla yeri sallayarak, burnundan ateş ve duman püskürterek, tepelerde eko yapan demir atın sesini duyduğumda, dünya sanki yaşamaya değer bir soya sahipmiş gibi görünüyor. (Thoreau, a.g.e., s.93)

Doğaya dönüşü, bireyselliği ve Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan teknolojik ve endüstriyel gelişmelerin etkilerini ve olası sonuçlarını vurgulayan İngiliz Romantikleri ve Amerikan Romantik şair ve yazarlarıyla Robert Pirsig’in eseri arasında belirgin benzerlikler olduğu açıktır. Thoreau’nun yeni mekanik gelişmeye

olumsuz bakmasının yanı sıra hayran da kalması, Emerson'un ulusunun geleceği ve gelişimi için yeni gelişmelere olumlu bakışı, Whitman'ın pastoral ideali kente aktararak tüm şiirlerinde ikisi arasında bir denge oluşturması, Pirsig'in eserinde öne sürdüğü romantik ve klasik ayrımının giderilmesiyle paraleldir. Romantik yazar ve şairler tarafından yaklaşık yüz elli yıl önce öncelenmiş bu sorunla, Pirsig'in eserinde günümüz toplumunda canavarlaştırılmış teknoloji için öne sunduğu çözüm karşılaştırıldığında bu benzerlikler daha çok belirginleşir. Pirsig bu benzerliğe eserinde yer vermemiş olsa da, dikkatlice incelendiğinde söz konusu benzerlikler ortaya çıkıyor.

SONUÇ

Bu incelemede Batı dünyasında baskın olan ikili karşıtlıkların eserde yansımaları ve yazarın bu ikili karşıtlıkları uzlaştıracaklarını ileri sürdüğü Niteliğin özellikleri ve özgünlüğü Doğu-Batı düşünce sistemleri açısından tartışılmıştır. Batı kültürüne yüzyıllardır hâkim olan ikili karşıtlıklar düşünce yapılarının temelidir. Bir tarafın daha üstün görüldüğü kadın-erkek, doğa-akıl, sanat-bilim, Doğu-Batı, kır-kent, nesnel-öznel, ruh-madde benzeri ikili karşıtlıklar insanlar arasında hiyerarşi oluşturmaktadır. Pirsig romantik-klasik olarak iki grupta ele aldığı bu ikili karşıtlıkların uzlaşması için Nitelik kavramını geliştirmiştir. Toplumda var olan romantik-klasik ikili karşıtlığı insanların bir anlayışı benimsemesi ve diğer anlayışı yadsımasıyla sonuçlanmıştır. Klasik anlayışa sahip olan bireyler akıl ve kurallara göre hareket eder, bilimin ve teknolojinin ürünleri karşısında hayranlık duyar. Bunun karşıtı olarak romantik anlayışa sahip bireylerse esinsel, düşsel, yaratıcı ve sezgiseldir. Ancak teknolojiyi canavarlaştıran ve teknoloji karşıtı tavır alanlar da romantik anlayışa sahip bireyler olur. Pirsig, bu ikili karşıtlıkların yerine Nitelik kavramını sunmuştur. Pirsig Niteliğin Platon'un "İyi" kavramıyla, Buda'yla ve Tao'yla neredeyse aynı olduğunu söyler. Ancak Pirsig'in Nitelik kavramının gelişim sürecinde etkilendiği kişi ve fikirlerin kaynağı konusunda yeterince adil davranmamıştır. Bu nedenle bu incelemede Pirsig'in Nitelik ile ilgili değinmediği noktalar da tartışılmış ve eserde doğrudan belirtilmemiş de olsa Doğu ve Batı düşünce sistemleriyle ortak özellikleri ortaya çıkarılmıştır.

İncelemede Robert Pirsig'in Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı: Değerlerin Sorgulanması eserini felsefi akımlar, Doğu Dinleri ve Romantizm açısından tartışılması gerçekleştirilmiştir. Amerika'da 1950 yıllarından itibaren rağbet görmüş Doğu Dinleri'nden Zen Budizm'ine ek olarak, Hinduizm, Taoizm ve Konfüçyanizm inanışlarının esere etkileri ve eserde görülen benzer noktaları tartışılmıştır. Kutsal Doğu inanışları yapıtları Bhagavad Gita, Brhadaranyaka Upaniṣhad ve Tao Te Ching'e başvurulmuştur. Doğu inanışlarının Batı düşüncesiyle karşılaştırmalı okumalarında D.T. Suzuki'nin eserlerine de başvurulmuştur. Eserin Batı düşüncesi

açısından incelenmesinde öncelikli olarak Antik Yunan düşüncesinden ve Aydınlanma Çağı filozoflarının eser ve görüşlerinden yararlanılmıştır. Sofistler, Sokrates, Platon ve Aristoteles öncelikli olarak başvurulmuş Antik Yunan filozofları olmuştur. Aydınlanma Çağı'nın tartışılmasında Kant, Hume, Hegel ve Locke tercih edilmiştir. Aydınlanma Çağı'nda öne çıkan akıl ve akılcılığın esere yansıyan etkilerini tartışmak için yirminci yüzyıl düşünürlerinden Adorno, Horkheimer, Feyerabend ve Foucault'nun eserlerine ve görüşlerine başvurulmuştur. Yirminci yüzyılda görüşleriyle felsefe dünyasını da etkilemiş Einstein ve Poincaré de incelemeye dâhil edilmiştir. Romantizm akımı ve eserde yazarın geliştirdiği kavramlar arasındaki ortak noktaları ortaya çıkarmak ve tartışmak için İngiliz ve Amerikan Romantik şair ve yazarları referans alınmıştır. İngiliz Romantik şairlerden Blake, Wordsworth'ün ve Shelley'nin şiirlerine, ayrıca Wordsworth ve Shelley'nin düz yazı olarak kaleme aldığı "A Preface to Lyrical Ballads" ve "A Defence of Poetry" eserlerine başvurulmuştur. Amerikan Romantik şair Whitman'ın şiirleri, Emerson ve Thoreau'nun düz yazıları referans alınmıştır.

İnceleme üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde iki alt bölüm bulunmaktadır. Birinci alt bölümde eserin yöntemi ve buna ek olarak otobiyografik özellikleri ve yazarın hayatıyla bağlantıları tartışılmıştır. Pirsig, iki arkadaşı ve oğluyla 1968 yılında çıktığı bir motosiklet yolculuğundan sonra yazdığı makaleleri genişleterek kitap olarak yayınlamaya karar vermiştir. Ancak eserinin roman değil, bir tür Chautauqua anlatısı, kendisiniyse yazardansa Chautauqua anlatıcısı olarak tanıtır. Amerikan kültüründe gezici çadır tiyatroları olarak önemli bir yere sahip Chautauqua'larla ilgili kısa bir bilgi de sunulmuştur. İkinci alt bölümdeyse incelemede tartışılmış olan Nitelik kavramından önce bir ön hazırlık olarak romanın kısa bir özeti verilmiştir. Eserde Robert Pirsig'in üç yansıması görülür; yazarın kendisi, yazarın gerçek hayatının yansımaları olan anlatıcı ve Phaedrus. Yazar eserdeki anlatıcının ve alter egosu Phaedrus'un kendisi olmadığını röportajlarında özellikle belirtmişse de, eser ve kendi hayatı arasındaki paralellikler göz ardı edilemez. Eserde biri şimdiki zamanda, diğeryse geçmiş zamanda gerçekleşen iki ayrı yolculuk mevcuttur. Dışsal motosiklet yolculuğunu şimdiki zaman kalıbında okuyucuya eser süresince ismi söylenmeyen anlatıcı aktarır. İçsel yolculuksa

anlatıcının geçmişi hatırlamasıyla gerçekleşir. Bu yolculuklarda anlatıcı geçmişiyle ve alter-egosu Phaedrus ile hesaplaşır. Bu hesaplaşmaların sonucunda alter egosu Phaedrus’u gerçek benliği olarak kabul ettiğini belirtir.

İkinci bölümde dört alt bölüm vardır. Birinci alt bölümde batı kültüründe önemli bir etkiye sahip romantik-klasik ikili karşıtlığı anlatılmış ve bu ikili karşıtlığın yıkılmasında Niteliğin rolü tartışılmıştır. Romantik-klasik ikili karşıtlığından önce toplumda var olan teknoloji karşıtlığına açıklık getirilmiştir. Toplumda teknolojinin canavarlaştırılmasını aktarmak için karşıt fikirde olduğu arkadaşlarıyla arasındaki görüş ayrılıklarını referans alır. Anlatıcı bu canavarlaştırma sürecini daha çarpıcı kılmak için arkadaşlarından başka teknolojiyle iç içe olması gereken kişileri, motosikletini tamire götürdüğü ustalar ve fabrika işçilerini eserine dâhil eder. Anlatıcının düşüncesine göre insanların teknolojiyi canavarlaştırması sonucu ortaya çıkan bu uzaklığın getirdiği karşıtlıklar temel alınarak incelemede tartışılacak esas ikili-karşıtlığa, romantik-klasik ikili-karşıtlığına giriş yapılmıştır. Bundan sonra Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı: Değerlerin Sorgulanması eseri üzerinden romantik-klasik ikili karşıtlığı ayrıntılarıyla incelenmiştir. Karşıtlıkla ilgili eserde tartışılan fikirler sunulduktan sonra Aydınlanma Çağı’nın düşüncelerinden yararlanılarak bakış açısı çeşitlendirilmiştir. Aldığı eğitim nedeniyle bilimsel yani klasik anlayışa daha yakın olan anlatıcının – bir başka deyişle yazarın – akılcı yönünden kurtuldukça kendisini akıldışı olana yöneltmesi ve sonunda delirmesinin, ya da Doğu anlayışında aydınlanmasının ayrıntıları belirlenmiştir. Anlatıcının eser içerisinde klasik anlayışı ve romantik anlayışı Nitelik temelinde dengeleyerek bilimin yüzeysel değerlendirilmesine, bilimin ürünü olan teknolojinin canavarlaştırılmasına karşı önerdiği çözümler incelenmiştir. İkinci alt bölümde anlatıcının Nitelik ile Antik Yunan filozoflarıyla bağdaştırdığı hususların doğruluk payı tartışılmıştır. Anlatıcının geçmişinde geliştirdiği fikirleri yanlış temellere dayandığını fark etmesi, bunun içinden çıkamaması ve bu nedenle akıl hastanesine yatmasının detayları incelenmiştir. Üçüncü alt bölümde modern çağa ve düşünceye etki etmiş bilim adamlarının Nitelik kavramının üzerinde düşünürken anlatıcı üzerindeki etkileri ortaya konmuş, Einstein ve Poincaré incelemeye dâhil edilmiştir. Dördüncü alt

bölümde babasının üzerinde önemli bir etkisi olan Chris'in, anlatıcının alter-egosu Phaedrus ile uzlaşmasında ve Niteliği oluşturmadaki etkileri tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde Niteliğin Doğu inanışları ve romantizmle benzeştiği noktalar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde üzerinde durulan en önemli husus yazarın bu düşüncelerden esinlendiği halde gerekli referansları vermeye özen göstermemesi olmuştur. Eserde ortaya konulan Nitelik kavramının tartışıldığı bu bölümde Doğu inanışlarının kutsal kitapları referans alınmıştır. Birinci alt bölümde Niteliğin Doğu inanışlarıyla ortak yönleri tartışılmıştır. Yazar eserinde Niteliğin Buda'ya ve Tao'ya eşdeğer olduğunu belirtmiş olsa da kutsal kitaplar özenli bir şekilde incelendiğinde daha fazla benzerlik olduğu belirtilmiştir. Bu alt bölümde Doğu inanışlarının kutsal metinlerinden ve söylemlerinden alınan alıntılarla Niteliğin ortak yönleri tartışılmıştır. İkinci alt bölümdeyse Niteliğin Romantiklerle ortak noktaları incelenmiştir. Romantik yazarların eserlerine bakıldığında Pirsig'in Nitelik konusunda kendilerinden etkilenmiş olduğu açık olsa da Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı: Değerlerin Sorgulanması eserinde bu kapsamda hiçbir atıfta bulunulmamıştır. Bu alt bölümde amaç İngiliz ve Amerikan romantik şairinlerden ve yazarlarından alınan kaynakları kullanarak romantik-klasik ikili karşıtlığının ve Nitelik kavramının tekrar gözden geçirilmesini sağlamaktır.

Robert Pirsig Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı: Değerlerin Sorgulanması eserinde bu güne kadar birçok düşünür, filozof ya da yazarın söylediklerini kendi yorumunda birleştirmiş, tüm düşünülenleri aynı düşünce kalıbında eritmiş ve ortaya Nitelik fikrini atmıştır. Batı kültüründeki ikili karşıtlıklara çözüm getireceğini iddia ettiği Nitelik kavramında yazar yeni bir şey söylememiş, sadece yüzyıllardır bilineni tekrarlamıştır. Bu incelemede Robert Pirsig'in Nitelik kavramının özgün olmadığı üzerinde durulmuş ve Nitelik kavramının üstünü örttüğü düşünceler tekrar tartışılmıştır.

KAYNAKÇA

Robert Pirsig'in Eserleri

Pirsig, Robert: **Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı: Değerlerin Sorgulanması**, İstanbul, Ayrıntı, 2007.

Pirsig, Robert: **Zen and the Art of Motorcycle Maintenance: An Inquiry into Values**, New York, Bantam Books, 2006.

Pirsig, Robert: **Lila: An Inquiry into Values**, New York, Bantam Books, 1992.

Diğer Kaynaklar

Adams, Tim: **An Interview with Robert Pirsig**, The Observer, London 2006.

Allis, Una: "Zen And The Art of Motorcycle Maintenance," **The Critical Quartetly**, Vol. 20, Autumn 1978, s. 33–41.

Altuğ, Taylan: **Kant Estetiği**, İstanbul, Payel Yayınevi Mayıs 1989.

Baggini, Julian: **An Interview with Robert Pirsig**, The Philosophers Magazine (Çevrimiçi), http://www.philosophersnet.com/magazine/pirsig_transcript.htm, 15.12.2008.

Barrett, William: "Zen for the West," D.T. Suzuki, **Selected Writings of Suzuki Zen Buddhism**, Ed. William Barret, London, Three Leaves Press, 2006.

Basalla, George: "Man and Machine," **Science**, Vol. 187, January 24, 1975, s. 248–250.

Bhagavad Gita; The Song of God by Anonymous Author, Çev. Prabhavananda & C.Isherwood, Stratford Upon Avon, Signet Classics, 1995.

Blades, John: **Wordsworth and Coleridge: Lyrical Ballads**, New York, Palgrave Macmillan, 2004.

Blake, William: “Los’un Şiirleri,” “Cennet ve Cehennemin Evliliği,” Peter Marshall, **Bir Anarşist Olarak William Blake**, Çev. Rahmi. G. Ögdül, İstanbul, Altıkırkbeş, 1997.

Broughton, Jeffrey L.: **The Bodhidharma Anthology The Earliest Records of Zen**, Berkeley, University of California Press, 1999.

Bump, Jerome: “Creativity, Rationality, and Metaphor in Robert Pirsig’s Zen and The Art of Motorcycle,” **The South Atlantic Quarterly**, Vol. 82 No.4, 1983, s. 370–380.

Cawelti, John G. “Ringer to Sheehy to Pirsig: The ‘Greening’ of American Ideals of Success,” **Journal of Popular Culture**, Vol. 2, 1979, s.147–161.

Dexter, Gary: “Title Deed, How The Book Got Its Name ‘Zen and the Art of Motorcycle Maintenance’ by Robert Pirsig,” **The Sunday Telegraph**, London, August, 2008.

Emerson, Ralph Waldo: **Essays and Lectures**, New York, Literary Classics of The United States, Inc., 1983.

Feyerabend, Paul: **Yönteme Karşı**, Çev. Ertuğrul Başer, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999

Foucault, Michel: **Büyük Kapatılma**, Çev. Işık Ergüden, Ferda Keskin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2000a.

Foucault, Michel: **Özne ve İktidar**, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2000b.

Harpham, Geoffrey Galt: "Rhetoric and the Madness of Philosophy in Plato and Pirsig," **Contemporary Literature**, Vol. 29, No. 1 (Spring, 1988), pp. 64–81.

Horkheimer, Max ve Theodor W. Adorno: **Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar I**, Çev. Oğuz Özügöl, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1995.

Horkheimer, Max ve Theodor W. Adorno: **Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar II**, Çev. Oğuz Özügöl, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1996.

Kerouac, Jack: **Dharma Bums**, New York, Penguin Classics Deluxe Edition, 2006 [1958].

Krishnananda, Sri Swami: **THE BRHADĀRANYAKA UPANIŞHAD**, (Çevrimiçi) <http://gigapedia.info/1/Brihadaranyaka/Upanishad>, 10.06.2009.

Kolakowski, Leszek: **Why is There Something Rather Than Nothing? Questions from Great Philosophers**, London, Penguin Books 2008 [2004].

Lao-tzu: **Tao Te Ching**, (Çevrimiçi) <http://academic.brooklyn.cuny.edu>, 16.05.2009.

Marshall, Peter: **Bir Anarşist Olarak William Blake**, Çev. Rahmi. G. Öğdül, İstanbul, Altıkırkbeş, 1997.

Marx, Leo: **The Machine in the Garden**, New York, Oxford University Pres, 1964.

Maublanc, Rene ve Marcel Cachin: **Felsefe, Bilim ve Din**, Çev. Asım Bezirci, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 1993.

McCown, Robert A.: **Records of the Redpath Chautauqua**, (Çevrimiçi)
http://smartsearch.uiowa.edu/primo_library/libweb/action/ 20.07.2009.

Moor, Donald R.: **Coffee with Plato**, London, Duncan Baird Publishers, 2007.

Moran, Berna: **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999.

Nietzsche, Friedrich: **Twilight of the Idols**, Hertfordshire, Wordsworth Editions Limited, 2007.

Parla, Jale ve Sibel Irzık: **Kadınlar Dile Düşünce**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Pennell, Melissa McFarland: **Masterpieces of American Romantic Literature**, London, Greenwood Press, 2006.

Phillips, Jerry: **Romanticism and Transcendentalism (1800–1860): American Literature in its Historical, cultural, and Social Contexts**, ed. Andrew Ladd, New York, DWJ BOOKS LLC, 2006.

Platon: **Devlet**, Çev. Sabahattin Eyuboğlu, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003.

Porter, Ray: “Medicine,” **An Oxford Companion to the Romantic Age British Culture 1776–1832**, Ed. Iain McCalman, v.d., Oxford University Press, 1999.

Rodino, Richard: “Irony and Earnestness in Robert Pirsig’s Zen and the Art of Motorcycle Maintenance,” **Critique: Studies in Modern Fiction**, Vol. 22, 1980, s. 21–31

Rodino, Richard: “The Matrix of Journeys in Zen and the Art of Motorcycle Maintenance,” **Journal of Narrative Technique**, Vol. 11, 1981, s. 53–63

Rosenthal M. ve P. Yudin: **Materyalist Felsefe Sözlüğü**, Çev. Enver Aytekin, Aziz Çalışlar, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1980.

Schwartz, Sanford: **The Matrix of Modernism Pound, Eliot, and Early Twentieth Century Thought**, New Jersey, Princeton University Press, 1985.

Shelley, Percy Bysshe: “**Julian and Maddalo; A Conversation**”, (Çevrimiçi) http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile, 20.07.2009.

Shelley, Percy Bysshe: **A Defence of Poetry**, Indiana, The Bobbs-Merrill Company Inc., 1904.

Shearon, Forrest B.: “Visual Imagery and Internal Awareness in Pirsig’s Zen and the Art of Motorcycle Maintenance,” **KPA Bulletin**, 1983, s. 53-66.

Steele, Thomas J. ve Ronald DiSanto: **Guidebook to Zen and the Art of Motorcycle Maintenance: An Inquiry Into Values, Robert Maynard Pirsig**, New York, William Morrow and Company, INC, 1990.

Steele, Thomas J. : “Zen and the Art of Motorcycle Maintenance,” **Ariel**, Vol. 17, no. 4, 1979, s. 83–93.

Summers, Dean: “Pragmatism and the Art of Motorcycle Maintenance: A study of Robert Pirsig’s Contribution to the Pragmatism of Peirce, James, Dewey.” (Çevrimiçi) <http://www.moq.org>, 28.06.2009.

Suzuki, D.T.: “The Sense of Zen,” “Satori, or Enlightenment,” The Zen Doctrine of No-Mind,” “Existentialism, Pragmatism and Zen,” **Selected Writings of Suzuki, Zen Buddhism**, Ed. William Barret, London, Three Leaves Press, 2006.

Suzuki, Shunryu: **Zen Mind, Beginner’s Mind**, ed. Trudy Dixon, Boston & London, Weatherhill 2007.

Thoreau, Henry David: **Walden**, New York, Signet Classics, 1999.

Walzer, Arthur: "Aristotle's Rhetoric, Dialogism, and Contemporary Research in Composition" **Rhetoric Review**, Vol. 16, No. 1 (Autumn, 1997), pp. 45–57

Whitman, Walt: "Passage to India," **The New Pocket Anthology of American Verse: From Colonial Days to the Present**, Ed. Oscar Williams, New York, Pocket Boks, Inc., 1959)

Whitman, Walt: "Crossing Brooklyn Ferry," **The Oxford Book of American Poetry**, Ed. David Lehman, John Brehm, New York, Oxford University Press, Inc., 2006.

Wordsworth, William: "The Excursion," (Çevrimiçi) <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1814wordsworth.html>, 12.10.2009.

Wordsworth, William: **The Major Works**, New York, Oxford University Press, 1984.

Wordsworth, William: **Poems**, The World's Poetry Archive, (Çevrimiçi) <http://www.PoemHunter.Com>, 10.12.2004.